

PRENOVA JOŠTOVEGA MLINA V CELJU | ARHITEKTURNA REANIMACIJA

| UNIVERZA V MARIBORU | FAKULTETA ZA GRADBENIŠTVO | SMER ARHITEKTURA | MAGISTRSKO DELO | DAŠA FUNTEK | JUNIJ 2015 |

Univerza v Mariboru

Fakulteta za gradbeništvo

Magistrsko delo univerzitetnega študijskega programa arhitektura

PRENOVA JOŠTOVEGA MLINA V CELJU

ARHITEKTURNA REANIMACIJA

Avtorica | Daša Funtek, dia (UN)

Program | Arhitektura, 2. stopnja

Mentor |izr. prof. Bogdan Reichenberg, univ. dipl. inž. arh.

Somentor | doc. dr. IGOR SAPAČ, univ. dipl. inž. arh.

Lektorica | Sergeja Jekl, prof. slov. in soc.

Maribor, junij 2015

Univerza v Mariboru

Fakulteta za gradbeništvo

Smetanova ulica 17
2000 Maribor, Slovenija

Številka: G2001812-3
Maribor, 19.05.2015

Na osnovi 330. člena Statuta Univerze v Mariboru (Ur. l. RS, št. 46/2012 – UPB10) izdajam

SKLEP O MAGISTRSKEM DELU

Daša Funtek, študentu(ki) študijskega programa 2. stopnje ARHITEKTURA, se dovoljuje izdelati magistrsko delo.

Tema magistrskega dela je pretežno s področja Katedre za arhitekturo.

MENTOR(ICA): izr. prof. Bogdan Reichenberg

SOMENTOR(ICA): doc. dr. Igor Sapač

Datum veljavnosti teme: 18.06.2014

Tema podaljšana: 18.06.2015

Naslov magistrskega dela:

PRENOVA JOŠTOVEGA MLINA V CELJU
ARHITEKTURNA REANIMACIJA

Naslov magistrskega dela v angleškem jeziku:

RENEWAL OF JOŠTOV MILL IN CELJE
ARCHITECTURAL REANIMATION

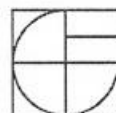
Magistrsko delo je potrebno izdelati skladno z "Navodili za izdelavo magistrskega dela" in ga oddati v treh izvodih do 18.06.2015 v referatu za študentske zadeve.

V skladu z Navodili o pripravi in oddaji e-diplom je potrebno magistrsko delo oddati v Digitalno knjižnico Univerze v Mariboru.

Pravni pouk: Zoper ta sklep je možna pritožba na senat članice v roku 15 dni.

Obvestiti:

- kandidata -ko,
- mentorja,
- somentorja,
- odložiti v arhiv

DEKAN
red. prof. dr. Miroslav Premrov

ZAHVALA

*„To, kar vemo, je kapljica - to, česar ne vemo, je morje.“
(Isaac Newton)*

Hvala
vsem profesorjem fakultete, posebno mentorju Bogdanu Reichenbergu in somentorju Igorju Sapaču, ki so z mano delili svoje „kapljice“, da bi nekoč postale „morje“.

Hvala
mojim najdražjim, mami Katji ter očetu Primožu, ki me podpirata, mi stojita ob strani in verjameta vame, tudi ko mi je najtežje.

Hvala
Maticu za študijsko pomoč in tehnične nasvete.

Hvala
Jelki in mami Katji za varstvo.

Hvala
Andreji, Maji² in Nataliji za lepa študentska leta.

PRENOVA JOŠTOVEGA MLINA V CELJU
ARHITEKTURNA REANIMACIJA

Ključne besede: Joštov mlin, prenova, arhitekturna reanimacija, industrijska arhitektura, kulturna dediščina, staro, novo, Celje

UDK: 711.5.025.4:725.012(043.2)

Magistrsko delo podaja rešitev idejne prenove Joštovega mlina v Celju, ki je redki primer tovrstne industrijske arhitekturne dediščine iz prve polovice 20. stoletja, s simbolne zgodovinske plati pa ga povezujemo z zapuščino Celjskih grofov.

Rdeča nit naloge je odnos med starim in novim, kar se odraža tudi v samem prijemu arhitekturne prenove. Posledično se magistrsko delo dotika treh ključnih sklopov, ki narekujejo izhodišča za razmišljanje o reanimaciji Joštovega mlina; staro in novo v arhitekturi, prenova ter specifika industrijske arhitekture.

Idejna rešitev reanimacije, zasnovana na podlagi teoretskih izhodišč in arhitekturnih analiz, se odziva na relacijo starega in novega na način, ki ohranja vse vredne dele stare stavbne strukture, novi pa jo z lastnim oblikovalskim pristopom dopolnjujejo. Novo se odmika od starega, močna konceptualna zasnova pa dodatno poudari značaj obstoječe stavbne mase. Opuščena industrijska arhitektura tako ne predstavlja več problema, temveč rešitev, ki skupaj z novimi arhitekturnimi intervencijami postane dodana vrednost.

RENOVATION OF JOŠT'S MILL IN CELJE
ARCHITECTURAL REANIMATION

Key words: Jošt's mill, renovation, architectural reanimation, industrial architecture, cultural heritage, old, new, Celje

UDK: 711.5.025.4:725.012(043.2)

Master's thesis provides a solution in a form of a conceptual renovation of Jošt's mill in Celje, which is a specific example of an industrial architectural heritage from the first half of the 20th century and has symbolic historical aspects that are associated with the legacy of the Counts of Celje.

The core of the assignment is the relationship between the old and the new, which is reflected in the architectural renovation. Consequently, the study touches three keysets that dictate the starting point of reanimation of Jošt's mill; the old and the new in architecture, renovation and the specifics of industrial architecture.

The conceptual solution of the reanimation is based on a theoretical base and architectural analyzes, and responds to the relation of the old and the new in a way that preserves all the valuable parts of the old building structure, and compliments it with its own design approach. New moves away from the old, and the strong conceptual design additionally highlights the character of the existing building mass. The abandoned industrial architecture is subsequently no longer a problem but a solution that has an added value along with the new architectural interventions.

1 KONTEKST NALOGE.....	6	612 VARIANTNI PREDLOGI PRIJEMOV PRENOVE	45
2 OPREDELITEV PROBLEMA.....	7	613 VARIANTNI PREDLOGI PROGRAMSKIH SHEM.....	46
3 DELOVNA IZHODIŠČA.....	8	614 PREDLAGAN PROGRAM.....	47
311 DELOVNI CILJI.....	8	615 OPIS ARHITEKTURNE REŠITVE.....	48
312 DELOVNI PRISTOPI.....	9	7 OBSTOJEČE STANJE.....	50
313 DELOVNE HIPOTEZE.....	10	711 SITUACIJA.....	50
4 TEORETSKA IZHODIŠČA.....	11	712 TLORIS KLETI.....	51
411 STARO IN NOVO V ARHITEKTURI.....	11	713 TLORIS PRITLIČJA.....	52
4111 Čas in kontinuiteta.....	11	714 TLORIS 1. NADSTROPJA.....	53
4112 Trajnost, odgovornost in kultura.....	12	715 TLORIS 2. NADSTROPJA.....	54
41213 Odnos do arhitekturne dediščine skozi čas.....	13	716 TLORIS 3. NADSTROPJA.....	55
412 PRENOVA.....	17	717 TLORIS PODSTREŠJA.....	56
4121 Opredelitev pojmov.....	17	718 PREREZI.....	57
4122 Metodologija prenove.....	19	719 FASADE.....	58
413 ZGODNJA INDUSTRIJSKA ARHITEKTURA.....	22	8 PRENOVLJENO STANJE.....	60
4131 Opredelitev industrijske arhitekture.....	22	811 ŠIRŠA SITUACIJA.....	60
4132 Industrijska revolucija in industrializacija.....	23	812 OŽJA SITUACIJA.....	61
4133 Industrija kot spodbujevalka prostorsko- urbanističnega razvoja.....	24	813 TLORIS KLETI.....	62
4134 Industrijska arhitektura kot nov stavbni tip.....	25	814 TLORIS PRITLIČJA.....	63
4135 Arhitektura in forma.....	26	815 TLORIS 1. NADSTROPJA.....	64
4136 Materiali in konstrukcija.....	27	816 TLORIS 2. NADSTROPJA.....	65
4138 Industrijska arhitektura kot problem.....	28	817 TLORIS 3. NADSTROPJA.....	66
4139 Industrijska arhitektura kot priložnost.....	19	818 TLORIS PODSTREŠJA.....	67
414 POVZETEK TEORETSKIH IZHODIŠČ.....	30	819 PREREZI.....	68
5 JOŠTOV MLIN.....	31	8110 FASADE.....	70
511 ZGODOVINSKI ORIS.....	31	8111 DETAJLNI PREREZ.....	73
512 PODATKI O DEDIŠČINI.....	34	8112 PROSTORSKI PRIKAZ.....	74
5121 Kulturnovarstveni pogoji.....	34	9 ZAKLJUČEK.....	79
513 ARHITEKTURNA ANALIZA.....	35	10 SEZNAM SLIK, TABEL, SHEM IN GRAFIK.....	80
5131 Fotografski prikaz.....	36	11 VIRI IN LITERATURA.....	82
5132 Prostor.....	39		
5133 Stavba.....	41		
5134 Interier.....	42		
514 POVZETEK ANALIZ.....	43		
6 PRENOS IZHODIŠČ V PROJEKT.....	44		
611 IZBOR PROGRAMA.....	44		

Joštov mlin je zgradba, ki je že desetletja last naše družine – mojih prednikov in v kateri sem od ranega otroštva živel. Pisala bom torej o veliki, visoki stavbi, ki jo poznam. O stavbi, na katero me vežejo čustva, spomini in nostalgija po mladostniških letih na podeželju. O mojem velikem domu, ki je bil nekoliko drugačen od domov mojih vrstnikov in je kot tak postal del moje identitete.

Sorodnika Joštovih, Majda Širca Ravnika, nekdanja slovenska kulturna ministrica in arhitekt Vojteh Ravnika sta v knjigo spominov Joštovega mlina 1997. leta zapisala: „Kakšna je hiša – to je odvisno od tega, kdo ji daje identiteto. Tej hiši daje pomen Joštova in Mermoljeva rodovina. Zato je svetla, mogočna, odprta, prijazna ... in polna spominov. Zagotovo jih bo marsikdo oživljal.“ Vojteh Ravnika pa je pripisal: „Majda odkriva identiteto te hiše, jaz pa si štejem v čast, da sem bil po koščkih soudeležen pri konstituiranju omenjene identitete. Bravo Joštovi!“

Kakšna je hiša – to je odvisno od tega, kdo ji daje identiteto. Tej hiši daje pomen Joštova in Mermoljeva rodovina. Zato je svetla, mogočna, odprta, prijazna ... in polna spominov. Zagotovo jih bo marsikdo oživljal.
Majda Širca Ravnika 9. 03. 97

Majda odkriva identiteto te hiše, jaz pa si štejem v čast, da sem bil po koščkih soudeležen pri konstituiranju omenjene identitete. Bravo Joštovi!
Vojteh Ravnika
9. 3. 97

Slika 1 | Zapis Majde Širce Ravnika in Vojteha Ravnika v knjigi spominov Joštovega mlina, leta 1997.

Poslopja opuščenih industrijskih obratov so problem, s katerim se v tujini soočajo od sredine 20. stoletja, na Slovenskem pa industrijska arhitekturna dediščina postopoma pridobiva posebno pozornost šele v zadnjem desetletju.

Eden izmed mnogih primerov slovenske industrijske arhitekturne zapuščine, ki brez jasne vizije stagnira, je Joštov mlin v Celju. Ta, kot spomenik nepremične kulturne dediščine memorialnega pomena, zahteva posebno pozornost pri nadaljnjem upravljanju. Čeprav sega zgodovina stavbe v čas Celjskih grofov, ko jo je grof Friderik II. leta 1436 podaril v fevd svojemu vitezu Joštu Soteškemu, je objekt, kot ga vidimo danes, iz časa prve polovice 20. stoletja in ne kaže več svoje prvotne podobe (KAMRA, 2008). Tekom let je menjal več lastnikov in bil tudi večkrat prezidan – zadnja večja prezidava je bila 1931. leta, ko je stavba pogorela in bila pozidana na kamnitih temeljih stare (D. Podjed, 1991, str. 6).

Poleg mlinarske dejavnosti, ki je dandanes opuščena, je znan tudi s političnega vidika (slika 2), saj je bilo tu pred drugo svetovno vojno pomembno zbirališče komunistov in njihovih pristašev, ter kraj druge konference Komunistične partije Slovenije (D. Podjed, 1991, str. 3).

Poslopje, ki je bilo še pred desetletji s svojim delovanjem pomemben člen širše-celjskega dogajanja, je danes brez ustrezne funkcije. Pa vendar kot del industrijske kulturne dediščine, z ustreznim interesom akterjev, predstavlja izhodišče za povezovanje tehniške tradicije s turistično, kulturno ali drugo dejavnostjo. Perspektivnost podkrepi tudi idilična zelena lokacija blizu mesta ter dobra prometna povezanost, tako s centrom Celja, kot s širšim slovenskim prostorom, zaradi bližine avtoceste Ljubljana – Celje – Maribor.

Od pšenice do kruha

Joštov mlin v Medlogu – nekdanji graščinski mlin

**Rdeči
mejniki
revolucije**

JOŠTOVEGA

MLINA

IZROČILO

MLIN BREZ VODE

SPOMINI IZ
»RDEČEČEGA MLINĀ«

RDEČA TKALNICA V JOŠTOVEM MLINU

**TKALI SO NOVI
ČAS IN SEBE**

Slika 2 | Izrezki člankov o Joštovem mlinu.

3|1 CILJI NALOGE

Osnovni namen magistrskega dela je izdelava predloga idejne preнове Joštovega mlina z izbiro in umestitvijo ustreznega programa, ki dopolnjuje ali se navezuje na industrijsko-tehnično izročilo propadle mlinarske obrti. Glavni cilj naloge je reanimacija poslopja v smislu oživljanja stare arhitekture s ponovno vzpostavitvijo dogajanja v stavbi. Ob tem pa velja posvetiti posebno pozornost vlogi mlina v širše-celjskem območju in povezovanju stavbe z ožjo agrarno okolico, katere del je (slika 3).

Poglavitni cilji magistrskega dela so:

- Izpostaviti problematiko opuščene industrijsko-obrtnega poslopja.
- Izlučiti karakteristike, kvalitete in potenciale stavbe ter njenega vplivnega območja.
- Reanimacija opuščene poslopja z izbiro in umestitvijo ustreznega programa.
- Celovito zasnovati notranji prostor v povezavi z zunanjim prostorom in pripadajočimi kmetijskimi površinami ter tako ustvariti lastno razpoznavno podobo.
- Navezati objekt na regionalno cesto in avtocesto ter rešiti prometno problematiko parkirnih mest.

Slika 3 | Ortofoto posnetek območja Joštovega mlina.

3|2 DELOVNI PRISTOP

Magistrsko delo bo v osnovi razdeljeno na teoretični in projektni del. Za pripravo prvega bosta uporabljeni deskriptivna (opisna) in analitična metoda na podlagi preučevanja pridobljenega pisnega in slikovnega gradiva slovenske in tuje literature, spletnih virov, Zgodovinskega arhiva Celje ter Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

V teoretičnih izhodiščih se bomo osredotočili na tri sklope, ki so ključni za razmišljanje o prijemu prenove stavbe Joštovega mlina, to so arhitekturni odnos med starim in novim, prenova in industrijska arhitektura. Ker lahko govorimo o dveh ravneh arhitekturne prenove, v urbanem merilu ali v merilu posamezne arhitekture, se bomo podrobneje osredotočili zgolj na problematiko prenove posameznih arhitektur, saj magistrsko delo obravnava problem, vezan na ožje območje obravnavane zgradbe.

Sledila bo predstavitev Joštovega mlina in analiza obstoječega stanja, ki bo zajemala fotografiranje, kartiranje ter opravljanje meritev na objektu, njen rezultat pa bo podal smernice za oblikovanje variantnih predlogov prijemov prenove in variantnih predlogov programskih shem. Izbrano optimalno rešitev bomo nato prenesli v projektno nalogo.

Nanašujoč se na informacije in ugotovitve teoretičnega dela ter arhitekturnih analiz, bo v drugem delu sledila arhitekturno projektna metoda, ki bo podrobneje razvila izbrano konceptualno rešitev v idejni projekt prenove Joštovega mlina z gospodarskim poslopljem in pripadajočimi zemljišči.

3|3 DELOVNE HIPOTEZE

V nadaljevanju so v povezavi s problematiko industrijske arhitekture ter odnosa med starim in novim v arhitekturi podane hipoteze kot domnevne trditve, ki jih bomo v zaključku naloge potrdili oz. ovrgli.

- Stara industrijska arhitektura ni nujno problem, je rešitev, ki predstavlja dodano vrednost projekta.
- V stare strukture je mogoče integrirati močne konceptualne zasnove in kljub temu ohraniti značaj stavbe.
- Nove stavbne strukture zahtevajo svojstven arhitekturni izraz, ki je ločljiv od obstoječega.

4|1 STARO IN NOVO V ARHITEKTURI

4|1|1 Čas in kontinuiteta

Čas je dimenzija, ki prehaja iz trenutka v trenutek (slika 4). Naša dojetanja sveta, doživljanja so hipna in vsako dogajanje je že v naslednjem momentu preteklost, na katero nas veže le spomin.

Podobno je v arhitekturi – vse, kar je v nekem trenutku zgrajeno kot novo, isti trenutek postane staro in predstavlja kontekst nadaljnjih posegov (A. Hausky, 2008, str. 72).

Včasih ironično pomislimo, da je arhitektura že našla rešitve in odgovore na vsa prostorska vprašanja. Pa vendar je snovanje arhitekture proces z neskončno paleto rešitev, torej proces brez končnega odgovora. Znova in znova se pojavljajo enaki problemi, ki se jih skuša rešiti na novo – v slogu svojega obdobja. Poleg tega se z razvojem porajajo nove potrebe in nove tehnologije, zato se spreminja tudi arhitekturni izraz. Razvoj znanosti in tehnologije gradnje sta na primer z industrijsko revolucijo doprinesla ne le k novim stavbnim tipom; tovarna, železniška postaja, gledališče, sodišče, muzej, ... ampak tudi k novemu likovnemu jeziku. Omenjeni tipi stavb so se sprva zgledovali po zgodovinskih vzorih, tako da so denimo železniške postaje prevzemale oblike palač, tovarne gradov. Šele z leti so se izoblikovali posamezni stavbni tipi, ki so izražali svojo funkcijo in tovarna je postala tovarna, železniška postaja zgolj železniška postaja. Vendar tudi te rešitve niso dokončne in problemi gradnje terjajo nove in nove odgovore ter postavljajo nova vprašanja (A. Hausky, 2008, str. 72). Arhitektura torej z družbenim razvojem rešuje že znane in tudi nove naloge, a izziv ostaja enak – hkrati rešiti „tehnični“ in „umetniški“ del naloge, ki izhaja iz duhovnih družbenih teženj.

Slednjega zato težje zaznamo, saj zahteva sočasno obravnavanje številnih družbenih pogledov, tako materialnih kot duhovnih (V. B. Mušič, 1983, str. 413). Drugačni problemi doprinesejo k drugačnim rešitvam, rešitvam v kontekstu prostora in časa. Te so plod dosedanjih izkušenj in skušajo logično nadaljevati znanja naše civilizacije ter pustiti nastavke prihodnjim (A. Hausky, 2008, str. 72).

Proces nepretrganosti v razvoju opredelimo kot kontinuiteto, katere bistvo je v nenehnem spreminjanju in dograjevanju znanega. V kulturnem krogu, ki mu pripadamo, se kontinuiteta razvoja arhitekture odraža v prehajanju iz enega stilnega obdobja v drugo (V. B. Mušič, 1983, str. 415). Spremembe se jasno izražajo v časovnih prerezhih, v katerih smo priča odkritju novih gradiv in posledično novim konstruktivnim načelom.

Tako lahko govorimo o arhitekturni kontinuiteti z vidika glavnih stavbnih členov (razvoj nosilnega ter polnilnega ostenja, stebrov, preklad, strehe, vhodov, stopnišč, ...) v zvezi z njihovim morfološkim, konstruktivnim ali strukturalnimi spremembami skozi zgodovinska obdobja.

O kontinuiteti lahko razpravljamo tudi z vidika družbene funkcije umetnostnega poslanstva arhitekture, saj se pojmovanje in odnos do arhitekturnega prostora skozi obdobja spreminjata, nadgrajujeta in postajata vse bolj kompleksna. Nove možnosti v tehnologiji gradnje ter spremembe arhitekturnega izraza interesirajo mnogo arhitekturnih teoretikov ter umetnostnih zgodovinarjev. Pri tem pa se vnovič poraja vprašanje, kako doseči ravnotežje v razpetosti med dediščino in ustvarjalnostjo (V. B. Mušič, 1983, str. 143, 415).

Slika 4 | Parafraza časa.

4.1.2 Trajnost, odgovornost in kultura

V Sloveniji se soočamo s problematiko številnih (ne zgolj industrijskih objektov) potrebnih obnove, ki brez jasne vizije počasi propadajo.

Zato se je pri zasnovi arhitekture se je potrebno zavedati, da stavba načeloma preživi svojega arhitekta in investitorja ter tudi prvotni namen in vanjo vgrajeno tehnologijo. S tega vidika je vprašanje razumevanja arhitekturnega dela pomembno, saj stavba predstavlja specifično komunikacijo z zanamci, pomen ter kakovost arhitekturne zasnove pa odločata o nadaljnjem upravljanju z zgradbo v naslednjih obdobjih. Da bi arhitektura trajno služila ljudem, je potrebno stremeti k njeni kvaliteti, ki si jo prihodnje generacije želijo ohraniti, in tudi k njeni fleksibilnosti, ki omogoča morebitno integriranje novih vsebin. Bistveno vlogo preživetja stavbe igra torej njena evolucijska sposobnost. (A. Hrausky, 2008, str. 73)

Zgradbe običajno predstavljajo trajen produkt, ki preživi zakonodajo, države in družbene sisteme. Zakonodajna oblast deluje do konca mandata, investitorji, ki gradijo za trg v želji po čim večjem zaslužku, upravljajo z zgradbo do trenutka, ko jo prodajo, kar pa je možno že pred koncem gradnje. Stavba ostane, sama s svojo usodo. Zato imajo arhitekti v tem pogledu pomembno vlogo in niso odgovorni zgolj naročniku in trenutni zakonodaji, temveč nosijo odgovornost celotni družbi. (A. Hrausky, 2008, str. 73)

Spomin in izkušnja naroda sta zapisana v njegovem jeziku in kulturi, katere del predstavlja tudi arhitektura. Ta je del kulturne tradicije, ki najbolj neposredno vpliva življenje ljudi. Zato so strategije podjarmljenja narodov nemalokrat temeljile na izkoreninjenju bivalne kulture,

rušenju pomembnih zgradb, preselitvi, spremembi urbanizma (A. Hrausky, 2008, str. 73). Z rušenjem in zapostavljanjem arhitekturne dediščine tako brišemo lastno kulturo in izgublamo identiteto.

Načelo splošnega razvoja civilizacije je tako imenovani trajnostni, sonaravni oz. uravnoteženi razvoj (slika 5), ki se vedno bolj sprašuje o kakovosti bivalnega okolja, ki ga zapuščamo prihodnjim rodovom. Vsaka generacija ima breme preteklosti in hkrati nosi odgovornost za prihodnost. V sedanosti kot v vezi med včerajšnjim in jutrišnjim dnem tako vsaka generacija znova in znova išče svojo lastno rešitev za isti problem. (V. B. Mušič, 1983, str. 415) Zavedanje, da naša generacija ni ne prva in tudi ne zadnja in da moramo okolje zapustiti v vsaj tako dobrem stanju, kot smo ga bili sami deležni, postaja vedno pomembnejše. V času kapitalistične miselnosti se zato vedno bolj opozarja na obzirnost, zmernost ter preudarnost do naravnih bogastev in lastne dediščine, le takšna miselnost pa omogoča prihodnost naslednjim rodovom. (A. Hrausky, 2008, str. 73)

Slika 5 | Trajnostna ideologija.

4.1.3 Odnos do arhitekturne dediščine skozi čas

Proces gradnje poteka že tisočletja, vse od začetka civilizacije in prav toliko je stara tudi arhitektura. Posegi v prostor predstavljajo posege in spremembe že obstoječega, saj dandanes gradimo večinoma v prostoru, ki smo ga sami skozi čas že ustvarili ali preoblikovali (A. Hrausky, 2008, str. 72).

Arhitekturna dediščina je tako odraz prostora in časa ter materialne, duhovne in socialne kulture prebivalstva (Ž. Deu, 2011, str. 11). Vsako obdobje je do nje oblikovalo svojevrsten odnos – bodisi jo je sprejemalo ali zavračalo, jo spoštljivo ohranjalo ali popolnoma odstranjevalo, bilo do nje obzirno ali brezbržno. Zato lahko rečemo, da odnos do preteklosti predstavlja zrcalo družbe in izhaja iz odnosa človeka do njegovih lastnih stvaritev, ta pa je bil skozi zgodovinska obdobja različen (P. Fister, 1979, str. 29).

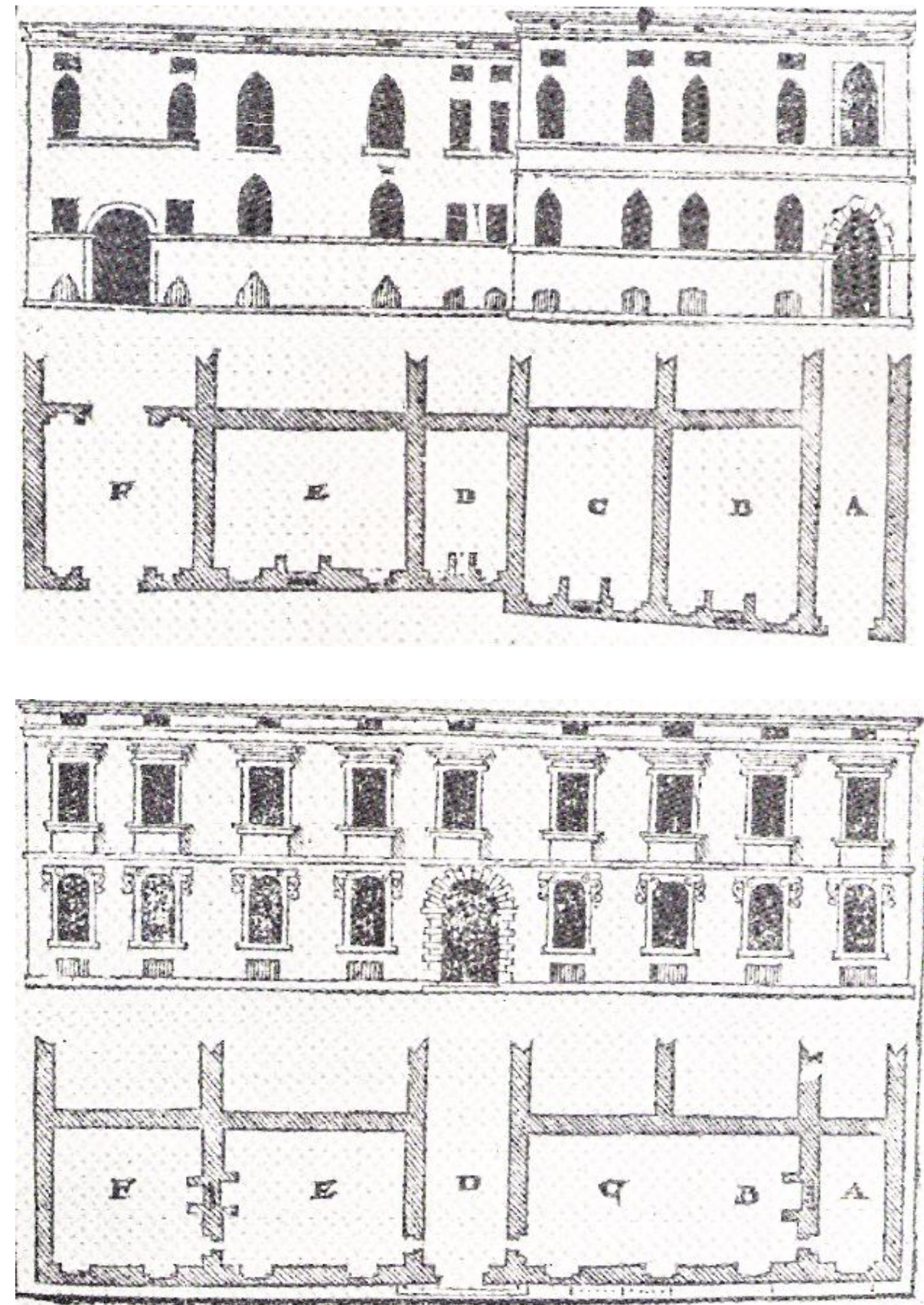
Človeška in družbena ideologija se formira glede na prevladujoče družbeno-ekonomske odnose in kulturno stopnjo družbe. Sporočilnost posamezne arhitekture združuje sporočilo o namenu zgradbe in sporočilo o namenu njenega oblikovalca. In prav slednje priča o človeških ter družbenih vrednotah, ki so vodile arhitektovo misel pri oblikovanju prostora. Odnos do arhitekturnega okolja lahko razumemo kot razvojni problem, saj sta spoznavanje kontinuitete in tolmačenje sprememb odvisni od našega odnosa do dediščine na eni in odgovornosti do prihodnosti na drugi strani. Umetnost oblikovanja grajenega okolja, interpretacija že obstoječega in povezovanje z odprtim krajinskim prostorom je tako hkrati odraz in anticipacija družbenega razvoja (V. B. Mušič, 1983, str. 413, 414). Iz preteklosti in celo današnjih dni poznamo dve skrajnosti – popolno brezobzirnost in tudi pretirano

skrb do že zgrajenega (A. Hausky, 2008, str. 72).

V nadaljevanju bo predstavljen strnjen oris odnosa do arhitekturne preteklosti skozi čas na evropskih in slovenskih tleh, kakor ga v knjigi *Obnova in varstvo arhitekturne dediščine* povzema arhitekt in restavrator Peter Fister.

Začetki sprememb v vrednotenju in novih odnosov do arhitekturne zapuščine segajo v obdobje renesanse. Takrat stara antična arhitektura prvič ni bila več obravnavana kot breme ali nekaj zastarelega, temveč je predstavljala visoke vzore graditeljev in arhitektov konec 15. in v začetku 16. stoletja, pa četudi je to veljalo zgolj za arhitekturo antičnega obdobja. Tisti čas je bil poudarek predvsem na skiciranju oz. topografiranju arhitekturnih spomenikov in detajlov, zato je renesansa zapustila veliko število risb, študij in rekonstrukcij antike. Sledil je barok, obdobje upora proti pretiranemu upoštevanju zgodovinskega oblikovanja (slika 6), saj so se baročni arhitekti zgolj občasno ozirali na tradicijo. Ko se je v evropskih središčih v 18. stoletju izoblikoval rokoko, je bila arhitekturna dediščina ponovno ničvredna, a jo je na srečo svojevrstno ovrednotila arheologija.

Obdobje arheoloških izkopavanj in raziskav je preusmerilo metode varstva ter vrednotenja arhitekturne dediščine. Pomembno novost je pomenilo mišljenje, da je spomenike potrebno obravnavati z vidika svojega časa in hkrati upoštevati spremembe, ki so jih doživeli skozi obstoj. Bistveno je postalo obravnavanje celostne strukture, ne zgolj estetskih detajlov, ter zavedanje, da spomeniki ne nudijo le lepotnih kvalitet, temveč tudi pomembno pričevalno vsebino (P. Fister, 1979, str. 33-35).

Slika 6 | Serilov načrt adaptacije gotske stavbe v renesančno, ki popolnoma spremeni obstoječo arhitekturo.

V 19. stoletju sta se v odnosu do dediščine izoblikovali dve skrajni miselnosti. Obe sta dandanes že preživeti, a sta korenito vplivali na oblikovanje moderne teorije o vrednotenju arhitekturne dediščine v povezavi z sodobno arhitekturo. Predstavnik prve je bil Viollet-le-Duc, francoski arhitekt, konzervator, zgodovinar ter pisec, ki je dokazoval in raziskoval kvalitete vseh arhitektur, ne samo antične, katero je takrat priznavala uradna akademska smer. Njegov pristop do že obstoječega je temeljil na dopolnjevanju arhitekture v načinu obdobja, iz katerega je izhajala (slika 7, 8). Bistvo takšne ideologije je strnjeno v eni izmed njegovih misli:

Viollet-le-Duc

„... kadar je treba dodati arhitekturi nove dele, pa čeprav niso nikdar obstajali, se je potrebno vživeti v položaj prvega arhitekta in predpostaviti, kaj bi on napravil, če bi bil pred istim problemom ...“ (P. Fister, 1979, str. 36).

Tako so arhitekti romantičnega historicizma 19. stoletja dodajali obstoječim arhitekturam nove dekoracije v „zgodovinskih stilih“, podobno, kot so v renesansi in baroku dopolnjevali zgradbe v „modnem stilu“ tistega časa. Viollet-le-Duc je imel precejšnje število vzornikov, ki so rekonstruirali veliko spomenikov, zato je danes v marsikaterem primeru težko ločiti njihovo delo od originalnega. Kljub temu, da je omenjeni pristop danes s strani arhitekturnih kritikov obravnavan kot slab in je njihovo delo razvrednoteno, so imeli dober namen – ohranjati človekove stvaritve.

Nekatera Viollet-le-Ducova spoznanja so še danes osnova odnosa do arhitekturne preteklosti: „... V srednjeveških strukturah (danes bi lahko rekli tudi v vseh drugih) vsak del razvija svojo funkcijo in vsebuje neko akcijo. Arhitekt mora točno poznati vrednosti ene in druge, preden se česarkoli loti. Delati mora kot

kirurg, ki se ne dotakne organa, preden ne razišče vseh njegovih funkcij in preden ne predvidi vseh potrebnih ukrepov za vsa mogoča naključja. Bolje, kot poseči v neznano, je nič napraviti ...“ ter: „Če mora arhitekt, ki se loti arhitekturnega spomenika, poznati oblike in stile neke zgradbe in šole, iz katere izhaja, mora še dosti bolje poznati njeno strukturo, anatomijo, njen značaj ...“ (P. Fister, 1979, str. 38).

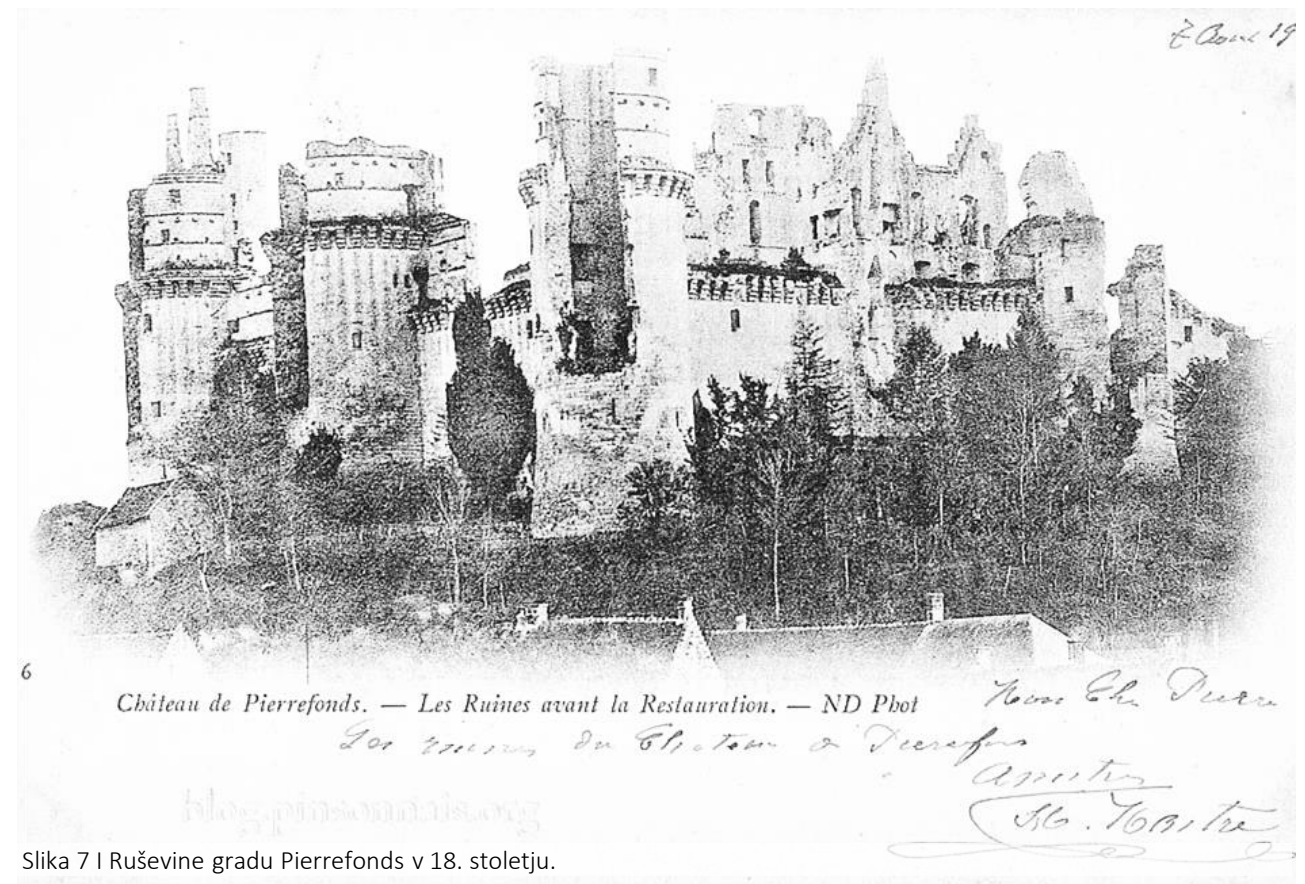
S tem se je torej začelo sistematično proučevanje materialov, konstrukcij in njihova zaščita ter zahteva, da mora arhitekt, s ciljem pravilnega obravnavanja in vrednotenja, o stavbni dediščini pridobiti čim več informacij, preden posega vanjo.

John Ruskin, sociolog, pisec in vodilni angleški umetnostni kritik je bil pripadnik druge skrajnosti 19. stoletja. Nasprotno od Viollet-le-Duca, ki je želel aktivno podaljšati življenje spomenikov z vidika materialne, kompozicijske, časovne in družbene vrednosti zapuščine, se je Ruskin zavzemal za njihovo stagnacijo in posledičen propad (slika 9). Arhitekturo je vrednotil kot individualni dosežek človeškega duha, pogojen z merili časovne estetike. Do nje je gojil akademski ali celo dekorativni odnos, ki je najbolje izražen v njegovih mislih:

John Ruskin

„Umetniško delo in z njim tudi arhitektura je stvaritev, ki pripada izključno njenemu ustvarjalcu, mi v njej lahko le uživamo, prisustvujemo njeni dekadenci, občudujemo njene ruševine, toda nimamo nobene pravice, da bi se je dotaknili – nam ne pripada. Vredna je le v svoji prvobitni obliki, vsak poseg vanjo je nasproten njeni vsebini. Kot vsako bitje ima svoje rojstvo, življenje in smrt ...“ (P. Fister, 1979, str. 39).

Njegove teorije so prispevale tudi k nekaterim osnovam izhodišč današnjega odnosa do arhitekturne zapuščine,

Slika 7 | Ruševine gradu Pierrefonds v 18. stoletju.

Slika 8 | Grad Pierrefonds po rekonstrukciji Viollete-le Duca po analogijah „v stilu“.

ki se zavzemajo za ohranjanje avtentičnosti obstoječega grajenega prostora, kar se najbolje odraža v njegovih besedah: „Kot si ne bi noben pesnik upal dopolniti nedokončanih verzov Eneide, noben slikar doslikati slike Rafaela, noben kipar dokončati Michelangela, tako ne bi smel noben arhitekt dopolniti ali pa dokončati katedrale ...“ (P. Fister, 1979, str. 40).

Neglede na to, da sta obe evropski miselnosti 19. stoletja, Viollet-le-Ducova ter Ruskinova, zavzemali vsaka svoje stališče glede odnosa do arhitekturne preteklosti, sta izhajali iz istih izhodišč – ohranjanje človekovih kulturnih bogastev, ki predstavljajo neprecenljivo družbeno vrednost.

V 20. stoletju, predvsem pa po 1. svetovni vojni je ideja o vrednosti in potrebnosti čuvanja arhitekturne dediščine že postala temeljno načelo. S formalnega vidika novega odnosa do arhitekturne dediščine velja izpostaviti dva italijanska arhitekta - Camilla Boita in Gustava Giovannonija. Boito, sodobnik Johna Ruskina in Viollet-le-Duca, je skušal najti sozvočje med nasprotujočima teorijama angleškega umetnostnega kritika in francoskega arhitekta. Ni sprejel niti Ruskinovih dekadentnih načel o propadu arhitekturne dediščine, niti le-Duckovega pristopa, ki je spodbujal restavratorje k osebni interpretaciji zgodovine.

Camillo Boito

Boito je bil mnenja: „ ... da ima vsaka plast svojo vrednost in mora biti občudovana ter da niso vedno le najstarejše plasti tiste, ki so najpomembnejše ...“ (P. Fister, 1979, str. 40). S čimer je priznal dokumentarno vrednost arhitekturni dediščini vseh obdobj.

Giovannoni pa je bil prvi, ki je izpostavil pomembnost prostora ter ambienta in ne samo arhitekturnega spomenika kot izolirane strukture. Napisal je:

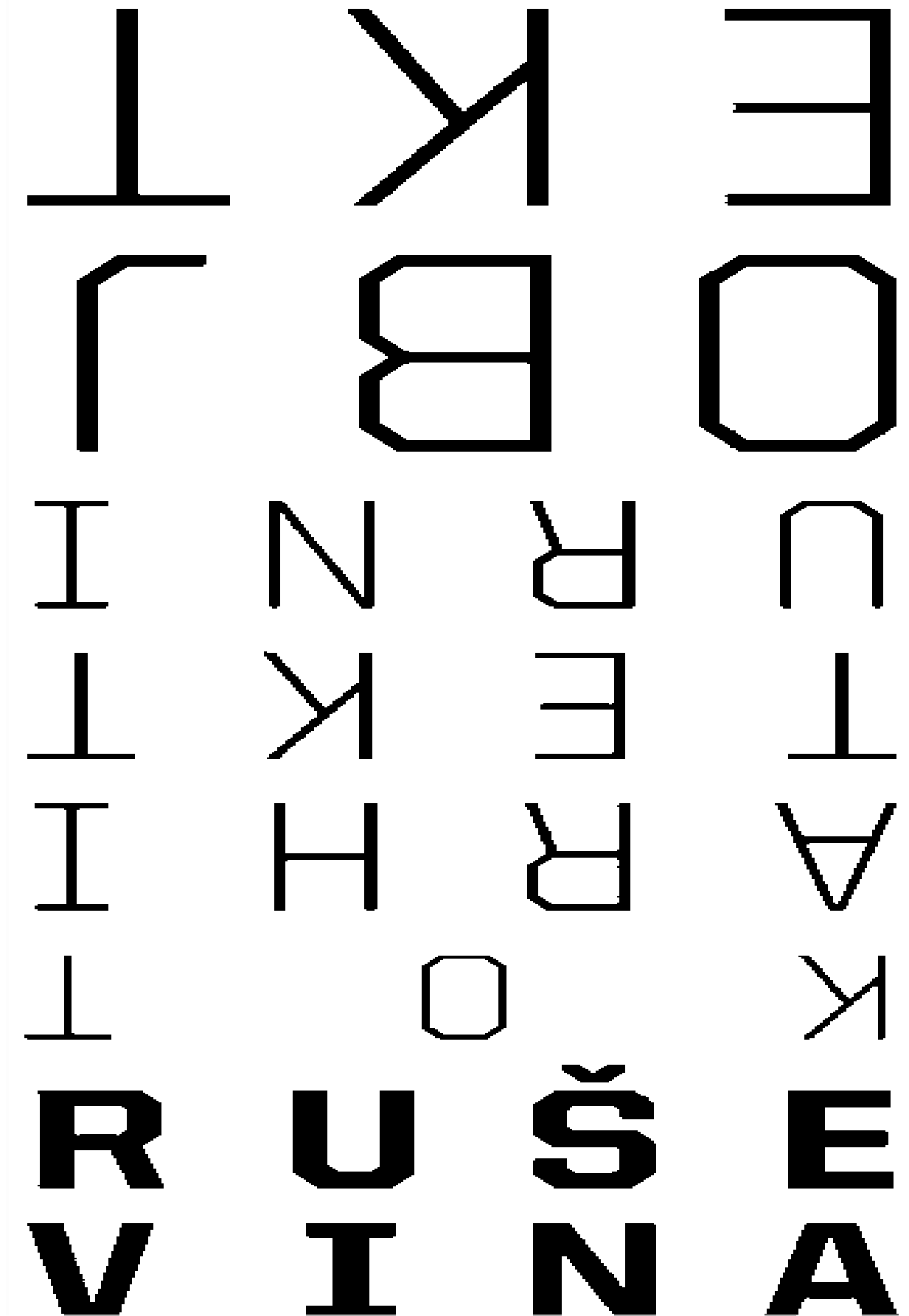
„... Včasih imajo ambientalni pogoji tako veliko pomembnost, da bi uničenje pogleda na arhitekturo (okolje) pomenilo prav tako škodo, kot uničenje arhitekture same ...“ (P. Fister, 1979, str. 41).

Gustavo Giovannoni

Kar je predstavljalo tudi nov pogled na obravnavanje urbanih struktur, ki so bile po dotedanjih konceptih obravnavane po posameznih detajlih, ne celostno, in kot take niso mogle veljati za prostorske kvalitete. Svoje ideje je Giovannoni mednarodno uveljavil, poleg tega pa je bil tudi eden izmed snovalcev Atenske listine, ki poleg Beneške predstavlja začetek sodobnega obravnavanja arhitekturne dediščine.

Po vojni se je ideja o ohranjanju in obnovi kulturne zapuščine poglobila tudi vsebinsko. Tako niso več enačili varstva arhivov, muzejskih eksponatov in umetniških del z varstvom arhitekturne dediščine. Izoblikovala se je inerdisciplinarna veda z vrsto strokovnjakov, podkovanih s teoretičnim ter metodološkim znanjem. Zahteve in pogoje za obnovo kulturnih spomenikov je začela določati različna zakonodaja, ki temelji na mednarodno utemeljenih izhodiščih, konvencijah, kodeksi pa obvezujejo arhitekta ter druge sooblikovalce o neoporečnosti in strokovnosti njihovega dela.

Sedanji odnos do dediščine stremi k vključevanju arhitekturne zapuščine v današnji čas, na način, ki je ne zgolj muzejsko konzervira, temveč jo čim pozitivneje vključuje v življenje. Dediščina danes ni zgolj razstavni eksponat, kot razkošna podoba preteklosti, temveč je izraz še vedno razvijajoče se kulture, ki živi z ljudmi in je sestavni del njihovega vsakdana (P. Fister, 1979, str. 36-42).

Slika 9 | Ruševina kot arhitekturni objekt.

Na našem območju se je ideologija o pomembnosti varovanja, ohranjanja in vrednotenja kulturne dediščine uveljavila kasneje kot v drugih deželah. Razlogi za to so kompleksni in politično, nacionalno, družbeno-socialno, ekonomsko, filozofsko, ter tudi nazorsko pogojeni.

Na odnos do slovenske arhitekturne preteklosti je še do nedavnega vplivalo mišljenje, da je naša arhitektura (posebno ljudska) revna, skromna, neizvirna in kot taka zaostaja za velikimi evropskimi stilnimi tokovi. Temu primerno v mnogih primerih ni bila ovrednotena v prostoru, času ter pogojih, v katerih je nastala. Le malo arhitektov je razvilo pravičen, spoštljiv odnos do arhitekturne zapuščine, velikokrat pa so bili prav oni vzrok njenega uničevanja.

V drugi polovici 19. stoletja je pri nas delovala cesarsko-kraljeva komisija za spomenike, a je obravnavala predvsem slikarska in kiparska dela. Vzpodbuden odnos do arhitekturne dediščine se pričel izoblikovati šele v začetku 20. stoletja, ko je kot konzervator na Krajnskem začel z delom dr. France Stele – po izobrazbi umetnostni zgodovinar, ki je del svojega delovanja namenil tudi arhitekturni preteklosti. Kot močna osebnost je vzgajal svoje sodelavce, novo stroko, po sodobnih nemških in avstrijskih zgledih ter na ta način sam usmerjal razvoj odnosa do spomenikov pri nas.

V drugi polovici 20. stoletja so bila konzervatorska dela predvsem na gradovih, cerkvah in tu in tam na meščanskih hišah edino, kar je bilo pozitivno narejenega za ohranitev arhitekturne dediščine. Že v tridesetih letih prejšnjega stoletja se je formirala ideja o širšem pogledu na grajeni prostor, ideja o zaščiti večjih arhitekturnih kompleksov in mest, a smo šele v zadnjih desetletjih pričeli dejanskim tovrstnim premikom. Tragična usoda je v velikem obsegu doletela ljudsko

arhitekturo, tako posamezne stavbe, njihove detajle, kot tudi naselja in kulturno krajino, ki predstavljajo nenadomestljivo simbolno in kulturno bogastvo vsakega naroda (P. Fister, 1979, str. 43). Specifična je tudi problematika industrijske arhitekturne zapuščine.

Danes ima Slovenija v zvezi z varstvom stavbne dediščine kot pomembnim, a na našem razvojnem prostoru zelo ogroženim elementom kulturne dediščine, v normativih izdelanih na državnem nivoju, kvalitetno povzeta mednarodna priporočila, določila ter zaveze. Vendar se dobro zastavljena teoretična izhodišča žal mnogokrat razhajajo z dejansko izvedbo v praksi (Ž. Deu, 2005, str. 68).

4|2 PRENOVA

4|1|1 Opredelitev pojmov

Človek je vse od oblikovanja prvih stalnih naselij s trdnimi zgradbami stremel k izboljšavi lastnih bivališč. Prenova v arhitekturnem smislu je torej prastara dejavnost, povezana z oblikovanjem grajenega okolja in kulturne krajine (Ž. Deu, 2004, str. 4). Predstavlja proces, vezan na kontekst že obstoječega prostora, ki narekuje možne spremembe.

Pojma prenoviti in obnoviti Slovar slovenskega knjižnega jezika pojmuje kot „narediti, da kaj dotrajanega, poškodovanega postane tako kot novo“ oz. „narediti, da se kaj po lastnostih, značilnostih razlikuje od prejšnjega, slabšega“. Cilj kakovostne prenove je torej izboljšati obstoječe stanje na način, ki ohranja stare kvalitete prostora in jih dopolnjuje tako, da služijo novim potrebam.

Za ponovno vzpostavitev funkcionalnosti zgradbe ali območja proces prenove obsega načrtovalske ter izvedbene ukrepe in posege. Doseganje optimalnega rezultata prenove, ki poda ustrezne odgovore na vprašanja prostorske identitete in arhitekturne kontinuitete, je odvisno od strokovnega, objektivnega vrednotenja in ocene stanja arhitekture na podlagi inerdisciplinarnega dela. Le tako lahko ohranimo značaj in celovitost stavbnega sestava, materialov, konstrukcij in primerne vsebine (ZVKDS, 2014). Proces prenove je tesno povezan z arhitekturno dediščino, torej arhitekturno zapuščino naših prednikov, ki je odsev prostora in časa, ter materialne, duhovne in socialne kulture tedanjega prebivalstva (Ž. Deu, 2011, str. 11). Kadar ima kulturna oz. arhitekturna dediščina poseben pomen in predstavlja kakovosten dosežek ustvarjalnosti ter stopnje civilizacijskega razvoja, je na podlagi akta o

razglasitvi razglašena za kulturni spomenik in ima kot taka poseben status varovanja (ZVKDS, 2014). Dejavnost varstva arhitekturne dediščine ohranja izvornost kulturnega izročila in varuje ustvarjene spomenike tako, da jih ovrednoti, prezentira in po potrebi sanira, prenavlja ali revitalizira, reanimira. Prostor ohranja tako v urbanističnem merilu, kot v merilu posameznih arhitektur in kompleksov ter kulturne krajine (A. Pogačnik, 1999, str. 3).

Ko razmišljamo o prenovi arhitekturne dediščine, je bistvenega pomena, da je ne obravnavamo s statičnega, pasivnega stališča, temveč jo aktivno vključujemo v današnje in prihodnje življenje, saj ima vsaka zgradba svojo zgodovino in razvoj ter deluje v širšem in ožjem prostoru.

Pomembno je tudi zavedanje o pomembnosti pomena prenove, ki lahko z neustreznimi posegi napravi večjo škodo arhitekturi, kot katerikoli drug poseg z izjemo rušenja (P. Fister, 1979, str. 16).

1 | Sanacija oz. asanacija – Ko govorimo o sanaciji, imamo v mislih saniranje v smislu popravila oz. „zdravljenja“ materialov ter konstrukcij (P. Fister, 1979, str. 16).

2 | Revitalizacija – Slovar slovenskega knjižnega jezika opredeljuje pojem revitalizirati kot oživiti oz. ponovno zaživeti. Revitalizacija v arhitekturi ima večji pomen kot sama sanacija in obravnava zlasti funkcijo in možnost obstoja arhitekturne dediščine tudi v prihodnosti. Ker ni slovenskega pojmovanja tega izraza, se je v povezavi z revitalizacijo deloma uveljavil izraz prenova (P. Fister, 1979, str. 16).

3 | Restavracija – Restavracijo v osnovi razumemo kot obnovo nekdanjega stanja v še sprejemljivi meji tehničnega posega. Glavni cilj slednjega pristopa je pojasniti kompozicijo arhitekture z namenom povečanja pričevalnega in estetsko-zgodovinskega učinka dediščine. Temeljni pogoj zanjo je znanstvena gotovost. Restavracija lahko zajema manjše dopolnitve, ki morajo biti ločljive od originalnih elementov ter jih je potrebno skladno vkomponirati v celoto, da ne zmanjšajo pričevalne vrednosti arhitekture. Restavracija v redkih primerih dopušča odkritje prvobitne arhitekture z odstranitvijo kasnejših plasti, vendar le pod pogojem, da so odstranjeni deli manjše kvalitete in vrednosti in da količina odkritih plasti poseg opravičujeta (P. Fister, 1979, str. 16).

4 | Adaptacija – Z adaptacijo preuredimo in prilagodimo obstoječo arhitekturo tako, da ustreza sodobnim družbenim potrebam (npr. posodobitev instalacij). Pri posegu stremimo k ohranjanju zgodovinskega značaja zgradbe, izjemoma so dopustne le manjše spremembe na delih z majhno historično in umetnostno vrednostjo (P. Fister, 1979, str. 16).

5 | Dozidava – Dozidava zajema dopolnitve oz. dodatne prizidave k obstoječi arhitekturi. Če dodani deli presegajo mejo restavracijskih del, kjer ni več mogoče govoriti o znanstveni gotovosti, morajo biti razpoznavni kot sodobni in se jasno ločevati od obstoječih. Prav tako morajo biti grajeni v skladu s celotno arhitekturno kompozicijo in okoljem ter ne smejo preglasiti že zgrajenega (P. Fister, 1979, str. 16).

6 | Rekonstrukcija – Konservatorska veda opredeljuje pojem rekonstrukcija kot ponovno zgraditev manjkajočega elementa oz. objekta. Slednji pristop je mogoč samo v primeru, da razpolagamo s popolnimi podatki o predhodnem stanju obstoječega, denimo ob nastanku, pred poškodbo ali uničenjem arhitekturne dediščine (ZVKDS, 2014). V času po 2. svetovni vojni, ko se je Evropa soočala z razrušenimi arhitekturami posebnega pomena, je bil tak način dela zaradi emocij ideološko izjemoma opravičen (P. Fister, 1979, str. 16).

Gradbena zakonodaja pojmuje rekonstrukcijo tudi kot spreminjanje tehničnih lastnosti zgradbe ter prilagajanje objekta novi vsebini ob nespremenjeni velikosti in zunanjemu izgledu (ZVKDS, 2014).

7 | Presentacija – Kot presentacijo v ožjem pomenu razumemo poseg, s katerim izpostavimo posebne, varovane značilnosti obravnavane zgradbe ali območja, tako da so dostopne širšemu krogu ljudi, kar je tudi ena izmed temeljnih funkcij kulturne dediščine. Širši pomen pa zajema še morebitno opremo in vsebino za seznanjanje obiskovalcev (ZVKDS, 2014).

8 | Premestitev – Premestitev dela arhitekturnega spomenika ali celotne arhitekture na drugo mesto je dopustna zgolj v primerih, ko ni nobenega načina za ohranitev arhitekture na originalnem mestu (P. Fister, 1979, str. 16).

S10 | Proces prenove se začne na papirju.

4 | 2 | 2 Metodologija prenove

Prenova obstoječega objekta običajno predstavlja zahtevnejši izziv, kot gradnja novega (E. Wallner, 2006, str. 86). Temeljna razlika med obema pristopoma k delu je količina dejstev, robnih pogojev, ki jih potrebujemo za prvo in drugo vrsto arhitekture. Za razliko od novogradnje, kjer snovalec sam ustvari nove podatke o arhitekturi, so pri prenovah arhitekturne dediščine ti parametri v večini že definirani.

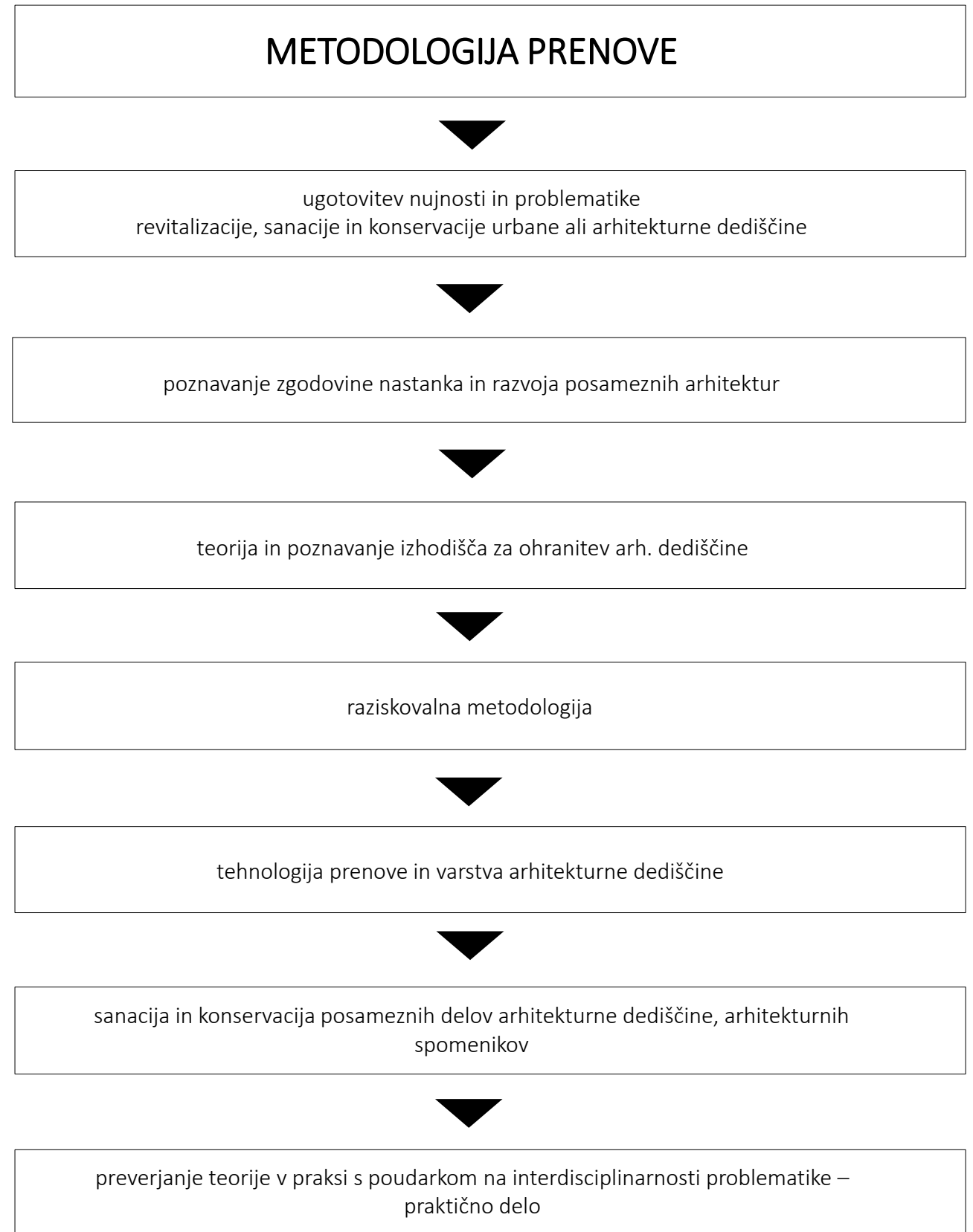
Če je denimo za projektiranje novogradnje potrebna petina časa za pridobivanje in analizo informacij, lahko projekt prenove za to vzame vsaj polovico ali celo tri četrtine časa. Kar pomeni, da načrtovanje kakovostne prenove zahteva precej več časa v fazi zbiranja dejstev, evidentiranja in analize obstoječega stanja (P. Fister, 1979, str. 69).

Tovrstni pristop ne gradi novih prostorov, temveč dolbe prostor v obstoječe. Obenem so pomembni izzivi, kako organizirati prostor in skozenj popeljati ljudi, ustvariti vzdušje ter vanj dovesti svetlobo. Potrebno je določiti vrednosti starega, ugotoviti, kako je povezano z zgodovinsko plastjo zgradbe in razmislili, na kakšen način dodati novosti, da smiselno dopolnijo že zgrajeno. Pri tem je nujno sodelovanje z varstvenimi ustanovami, s katerimi projektanti razpravljajo o razlogih za ohranjanje starega, ki narekuje meje novega (M. Zorec, 2009, str. 33).

Kvalitetna arhitektura je v prvi vrsti tista, ki stremi k ohranjanju kontinuitete prostora ter oblikovanja. Eden od najtežjih in hkrati najzanimivejših arhitekturnih izzivov je najti način, kako k prvotnemu, kakovostno načrtovanemu prostoru oblikovati enakovredno dopolnitev, ki obenem ne razvrednoti obstoječe

zasnove in se ji tudi slepo ne podredi (Peter Fister, 1979, str. 13).

V tem kontekstu se znova in znova postavljata vprašanji, kako in v kakšni meri naj novi posegi dopolnjujejo obstoječe? (A. Hausky, 2008, str. 72) Ker je snovanje grajenega prostora kompleksen proces, ki ga ni možno načrtovati po vnaprej podani recepturi, ne poznamo enega in edino pravilnega odgovora, možno pa je podati usmeritve in načela dela, ki pripomorejo k širokemu, objektivnemu ocenjevanju obstoječih danosti (diagram 1). Omenjene smernice so po eni strani odvisne od trenutnega družbenega dogajanja in spreminjajočih se vrednot ter tudi strokovnega znanja na drugi strani. Kriteriji, ki sooblikujejo varstveno filozofijo so zato pogojeni z aktualnimi vrednostnimi merili in v prvi vrsti težijo k iskanju originalnosti in avtentičnosti raziskovane arhitekture (S. Ifko, 2004, str. 26). Tako bomo po literaturi Petra Fistra podali izhodišča za usmerjanje vrednotenja, ki je vedno zgolj relativno, saj je odvisno od časa in družbenega razvoja. Ob tem pa velja poudariti, da pristop k vrednotenju ne zajema samo objektivne presoje funkcije in konstrukcije ter grafičnega prikaza arhitekture, temveč tudi opredelitev likovno-prostorskih, zgodovinskih, tehničnih in vsebinskih faktorjev (P. Fister, 1979, str. 69).

Shema 1 | Shema metodologije prenove (P. Fister, 1979, str. 7).

1 | Likovni kriterij

Likovni kriterij izhajajo predvsem iz razpoznavanja in vrednotenja tako imenovanih estetskih arhitekturnih struktur in jih je kot prva v veliki meri razvila umetnostna zgodovina. Razlikujemo lahko dve vrsti omenjenih kriterijev; umetnostno-zgodovinske in estetske. S prvimi, ki izhajajo iz optične opredelitve, kateri je dodana izrazna vrednost, se danes v večji meri ukvarja umetnostna zgodovina. Drugi, estetski so bolj v uporabi med arhitekti in so subjektivnejši, saj so merila estetike podrejena prostoru in času. Prav tako pa lahko estetske kriterije po eni strani opredelimo kot modo, ki je običajno kratkotrajnega značaja, in kot objektivno estetiko, ki se odraža na percepciji in izrazno-vsebinskih kvalitetah. Prav s slednjim pa se objektivna estetika približa umetnostno-zgodovinskim kriterijem.

Meje likovnega vrednotenja v kontekstu obnove in varstva arhitekturne dediščine so na žalost še danes v veliki meri odvisne od individualnega pogleda. V primeru njihovega nerazumevanja pa je lahko storjena velika škoda. Le z interdisciplinarnim delom in medsebojnim primerjanjem vseh vrst kriterijev (slika 11) je moč doseči objektivnost obravnave (P. Fister, 1979, str. 110-112).

2 | Zgodovinski kriterij

Lažje določljivi kot likovni kriteriji, ki so v mnogih primerih stvar individualnega okusa, so zgodovinski kriteriji. Ti so v celoti odvisni od časa in so posledično zelo spremenljivi. Vrednost posameznih vrst zgodovinskih spomenikov je povezana z družbenim razvojem, ki formira vedno nove in nove spomenike. Načeloma pa so takšne arhitekture, z izjemo tistih posebnega večjega pomena, više vrednotene le kratek čas. Zgodovinske vrednote velikokrat nastopajo v

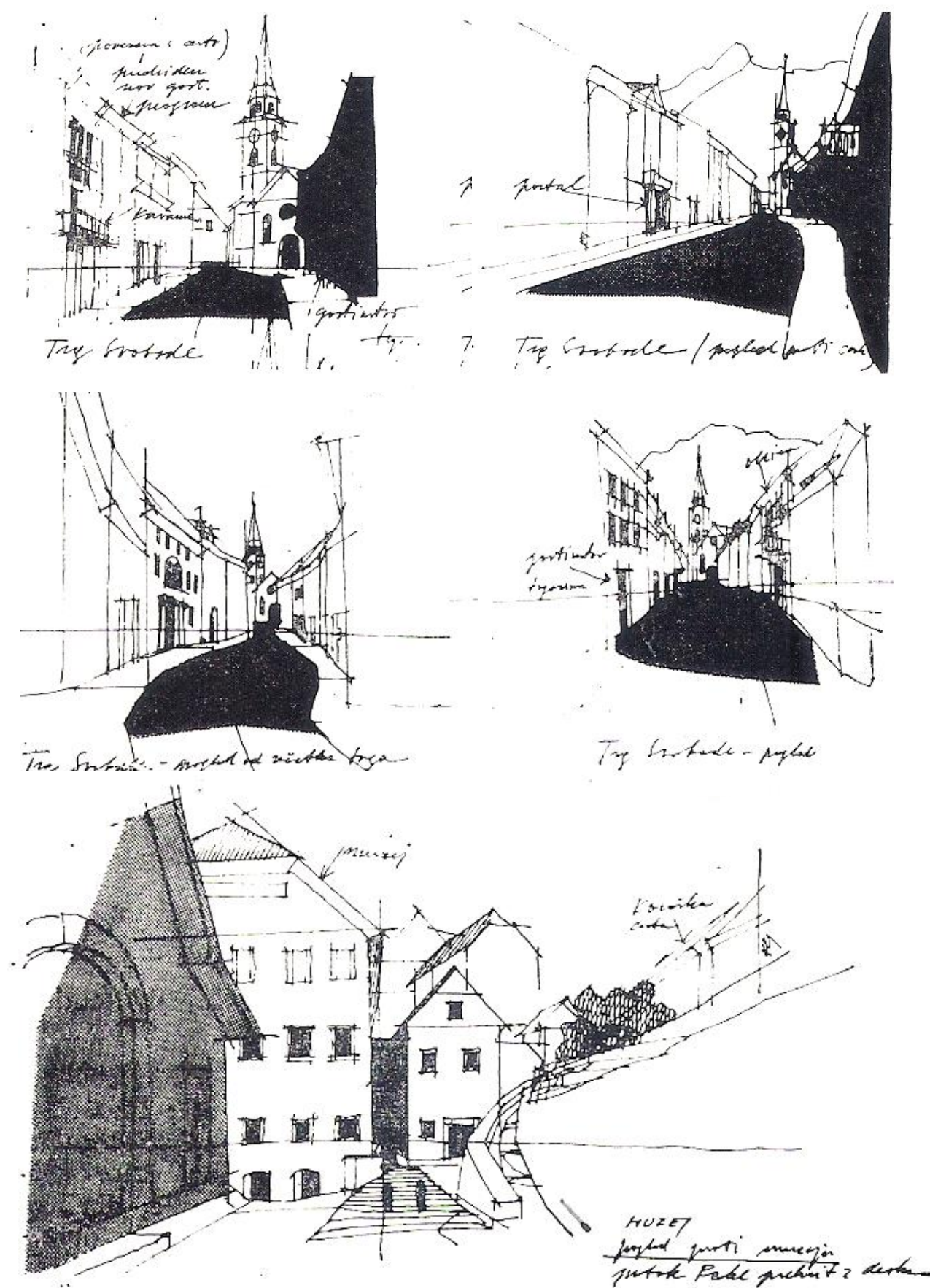
povezavi z likovnimi, vendar pa jih med sabo ne smemo izključevati. Avtentičnost, pričevalnost in izpostavljanje trajnega pomena arhitekture so osnovno vodilo za ohranjanje izključno zgodovinskega spomenika.

3 | Tehnični kriterij

Ohranjenost oz. prvobitnost konstrukcij ter materialov in njihovo tehnično stanje opredeljujejo tehnični kriteriji. Slednji imajo velik vpliv na vse ostale kriterije, saj lahko prav tehnično stanje objekta vpliva ali celo spreminja njihove vrednosti. V primeru, da je neka pomembna zgradba – na primer двореc kot primer likovnega spomenika, ali objekt iz NOB kot zgodovinski spomenik – v tako slabi tehnični kondiciji, da jo je potrebno porušiti ali po večini nadomestiti obstoječa gradiva z novimi, znižamo njeno umetnostno-zgodovinsko in zgodovinsko vrednost ter posledično tudi način varovanja in obnove. V današnjem času je moč s sodobnimi gradbenimi sredstvi doseči obstoj ali rekonstrukcijo v veliki meri dotrajanih konstrukcij ali materialov. Vendar pa ta princip poraja vprašanje o novi, spremenjeni vrednosti arhitekturne dediščine, ki ji je s posegi v konstrukcijo odvzet del originalnosti oz. historične substance.

Najpogostejši tehnični problemi so vezani na materialni, konstrukcijski in funkcionalni okvir objekta. Zato je za analizo smotrnosti investicije dobro pridobiti dodatne podatke o tehničnem stanju, konstrukciji in uporabljenih materialih zgradbe. Utemeljene idejne koncepte je tako smiselno podpreti s kalkulativnimi izračuni možnih rešitev kot izhodišče za uspešno realizacijo prenove (E. Wallner, 2006, str. 86).

Z vidika nadomeščanja materialov je pomembno, da so novi materiali ločljivi od prvotnih (na primer z oznako, kje se začno, z uporabo različnega materiala, z

Slika 11 | Primer likovno-prostorskih analiz (P. Fister, 1979, str. 80).

označevanjem, ipd.), hkrati pa ustvarjajo vtis homogenosti objekta in ne uničijo arhitekturne celote ter estetske strukture. Nepremišljeno vkomponiranje zelo različnih materialov lahko privede tudi do tehničnih pomanjkljivosti, saj lahko novi materiali prvotne še dodatno uničujejo, denimo zaradi kemijskih procesov. Hkrati pa moda, ki v nekaterih primerih narekuje izbiro materiala, nima nobene povezave z ohranjanjem likovno-zgodovinskih izhodišč.

Odkar se trudimo ohranjati arhitekturno dediščino je aktualna tudi problematika nadomeščanja konstrukcij, pa naj bodo enake ali sodobne. Pri tem ostaja bistvenega pomena varovanje vseh originalnih sestavin, a ne na vsak način in v škodo obstoječega. Razvoj konstruktivnih sistemov je doprinesel k enostavnejšim načinom posodobitve konstrukcij ter možnostim saniranja s posebnimi preparati (npr. utrjevanje dotrajanih lesenih elementov). V zgradbi, vrednoteni kot spomenik, moramo v čim večji možni meri stremeti k ohranitvi celovitosti in ne smemo neupravičeno zamenjati stare konstrukcije z novo, če nam to ne dopušča tudi vsebinski kriterij.

Uvedba nove funkcije v stavbo, ki je dediščinsko vredna, je običajno povezana z večjo ali manjšo stopnjo posodobitve funkcionalnih delov stavbe. To zahteva napeljavo novih instalacij, kot so kurjava, osvetljava, elektrika, voda, sanitarne naprave ipd. Tudi v tem oziru stremimo podobno kot pri materialih in konstrukcijah k ohranitvi čim večje količine kakovostnih prvotnih struktur, vendar pa le-te v večini primerov ostajajo kot del stavbne zgodovine in niso uporabljene v svoji prvotni obliki, denimo stare peči na drva kot ogrevalna telesa in oljenke kot svetila. Ob tem pa velja poudariti, da novi posegi v zgradbo, ki uvajajo neprimerne,

nasilne rešitve, dediščino le osiromašijo.

4 | Vsebinski kriterij

Način vrednotenja in pomembnost arhitekturne dediščine opredeljuje tudi njena vsebina, ki jo lahko obravnavamo tako v ožjem kot tudi širšem pogledu. Bistvenega pomena je, da nova ali ohranjena funkcija arhitekture ustreza prostorski in likovno-arhitekturni zasnovi obstoječe zgradbe (P. Fister, 1979, str. 114). V zvezi s tem pa je pomembno zavedanje, da je mogoče v stare strukture vkomponirati zelo močne konceptualne rešitve, ne da bi s tem osiromašili obstoječe (M. Zorec, 2009, str. 33).

Širše gledano, vprašanje vsebine obravnava vlogo arhitekturne dediščine v današnji in prihodnji družbi, ozirajoč se na misel, da je arhitekturna zapuščina neprecenljiva družbena vrednost ter pomeni osnovo za snovanje novega humaniziranega življenjskega okolja. Tak pogled presega ozko obravnavanje, ki v glavnem izhaja iz uporabnosti in trenutnih potreb lastnika. Zato je pomembno, da arhitektura in njene kvalitete same usmerjajo možne spremembe, ne da obstoječe kvalitete nasilno prilagajamo novi uporabi.

Na žalost je tovrsten pristop prenove na našem prostoru zelo pogost, kar je največkrat vzrok pomanjkljivega znanja in osnovnih raziskav ter vrednotenja arhitekture. Medtem ko je bila za veliko število najpomembnejših slovenskih arhitekturnih spomenikov že integrirana več ali manj ustrezna kontinuiteta funkcije, je omenjena problematika izrazita predvsem pri obravnavanju anonimne, skromnejše in ljudske arhitekture, ki je reševana zgolj v okvirih širših revitalizacijskih konceptov za naselja in kulturno krajino (P. Fister, 1979, str. 114).

4|3 ZGODNJA INDUSTRIJSKA ARHITEKTURA

4|3|1 Opredelitev

Industrijska arhitektura je stavbni tip, ki se je prvič pojavil v Angliji konec 18., na naših tleh pa v prvi polovici 19. stoletja (B. Mihelič, 2002, str. 5). Vezana je na čas industrializacije, ko je napredek v načinu proizvodnje privedel do razvoja nove stavbne tipologije. Kar pomeni, da je tovrstna arhitektura po eni strani vezana na področje tehnike in procesov proizvodnje, ki so bistveno vplivali na njeno oblikovanje, poleg tega pa predstavlja tudi avtonomno stavbno tipologijo, kot pomembno stavbno in razvojno-prostorsko komponento (S. Ifko, 2002, str. 26-33).

V to kategorijo uvrščamo objekte, v katerih poteka mehanizirana strojna proizvodnja, ter stavbe, ki se direktno navezujejo na industrijsko dejavnost. Poleg proizvodnih objektov oz. tovarn sem uvrščamo tudi upravne zgradbe, skladišča, delavnice, vodne postaje, kotlovnice, talilnice, železniške naprave, garaže, delavske stanovanjske hiše, delavske kolonije, ipd. (B. Mihelič, 2002, str. 5). S pojmom arhitektura pa lahko označujemo samo tiste industrijske zgradbe, ki so oblikovno presegle primaren utilitaren pomen (I. Sapač, 2015, str. 329).

4|3|2 Industrijska revolucija in industrializacija

Uvajanje ali širjenje industrijske dejavnosti na določenem ozemlju oz. uvajanje industrijskih proizvodnih procesov v gospodarsko dejavnost opredeljujemo kot industrializacijo (SSKJ, 2014). Ta je produkt industrijske revolucije druge polovice 18. stoletja, ko so pomembni tehnični izumi, posebno parni stroj, ter iznajdba električne energije na prelomu 19. stoletja, omogočile prehod z ročne na masovno strojno proizvodnjo.

Industrijska revolucija je dolgotrajen proces, ki se je iz Anglije širil v preostale dele Evrope in v Ameriko. Spremljali so jo gradnja ter propadanje manufaktur, nagla rast prebivalstva, selitev agrarnega prebivalstva v mesta ter posledična urbanizacija in rast industrijskih centrov.

Pomembna komponenta industrijskega razvoja je bila železnica, ki je po letu 1840 bistveno vplivala na rast velikih industrijskih središč. V Veliki Britaniji je bila zgrajena prva železniška proga leta 1825, sredi stoletja pa je gosta železniška mreža povezovala še ostalo evropsko ozemlje.

Gospodarstvo tedanjega avstrijskega cesarstva se je v primerjavi z Anglijo, Nemčijo in Francijo razvijalo počasneje, saj so vse do sredine 19. stoletja še vedno vladali fevdalni odnosi, zato ga je val industrializacije zajel nekoliko kasneje. Razvoj industrije je bil počasen posebno na slabše razvitih obrobni območjih, med katere je spadal tudi večji del slovenskega ozemlja, saj je bila pri nas večina prebivalstva vezana na agrarno dejavnost. V letu 1880 je bilo na naših tleh denimo več kot 80 odstotkov prebivalstva agrarnega, število aktivnih delavcev v industriji pa se je le počasi zviševalo. Razvoj slovenskega prostora sta ovirala tudi

pomanjkanje kvalificirane delovne sile in denarja. Velika večina domačega kapitala je bila v lasti tujcev, razmerje med domačimi in tujimi sredstvi, investiranimi v industrijo, pa je bilo še v začetku 20. stoletja 10:1, v prid tujim vlagateljem. V prvi polovici 19. stoletja so imeli vpliven položaj zlasti premožni dunajski in tržaški podjetniki, saj so posojali denar državi, vlagali sredstva v industrijo ter finančno sodelovali pri gradnji železniških tras. Tuje delniške družbe pa so se usmerjale predvsem v izkoriščanje slovenskih naravnih virov, posebno premoga, glavnega energenta 19. stoletja. Na premogovniških območjih so bile tudi najbolj vidne prostorske spremembe, vezane na industrializacijo.

Slovenski podjetniki so obvladovali zlasti veletrgovino z deželnimi pridelki in domačo obrtjo, v manjšini pa so imeli v lasti tudi železarske obrate. Nekatera večja podjetja je ustanovila država (tobačna tovarna v Ljubljani, cinkarna v Celju, smodnišnica v Kamniku), mestne občine pa so začele vlagati v modernizacijo komunalne infrastrukture. Železnica, ki je po sredini 19. stoletja povezovala slovensko ozemlje z Dunajem in Trstom, je bila pomembna nosilka razvoja. Po eni strani sta jo spremljala propad starih obrti in manufaktur ter tradicionalnih vrst prevoznitva, po drugi strani pa pospešen gospodarski razvoj in rast mest ter novih industrijskih središč (B. Mihelič, 2002, str. 6-10).

4|3|3 Industrijska arhitektura kot spodbujevalka prostorsko-urbanističnega razvoja

Na izbiro prostora za izgradnjo zgodnjih industrijskih poslopij sta v preteklosti vplivala bližina energetskih virov (voda, premog) in možnost skladiščenja odpadkov, oddaljenost od trgovskih središč pa sta določala merilo pešca in voza. Posledično so zaradi pomembnega transportnega vidika industrijske objekte običajno gradili v bližini pomembnih cest, plovnih rek in pristanišč ali v blizu mestnih središč, ki so nudile bančne in druge usluge (sliki 12, 13).

Izgradnja železnice je omogočila dodatne transportne prednosti, zato so tovarne pogosto gradili ob železniških progah in njihovih vozliščih. Večji kompleksi so imeli tudi lastne železniške tire, ki so olajšali nakladanje ter razkladanje.

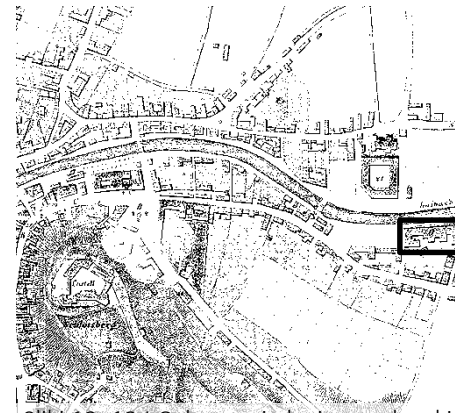
Ker je razvoj industrije težil k vedno večjim potrebam po novih, obširnejših površinah, so se industrijski objekti, predvsem od konca 19. stoletja, koncentrirali na obrobju mest. Tako so nastajale nove industrijske cone, ločene od ostalih mestnih predelov, kar štejemo kot začetke „zonninga“ oz. coniranja, ki je v dobi funkcionalizma privedel do separacije mestnih površin posameznih funkcij.

Izgradnja novih industrijskih objektov je vplivala na širitev mest in ustvarjanje novih četrti na mestnih obrobjih ter tako postala generator urbanističnega razvoja (sliki 14, 15). Prav tako pa sta velikost kompleksov in nova tovarniška arhitektura vnesla v obstoječe urbane strukture povsem drugo merilo, saj so tovrstni kompleksi zavzemali velike, do tedaj še nepozidane površine, ki so s svojimi masami izstopale iz tradicionalnih gabaritov predindustrijskih mest.

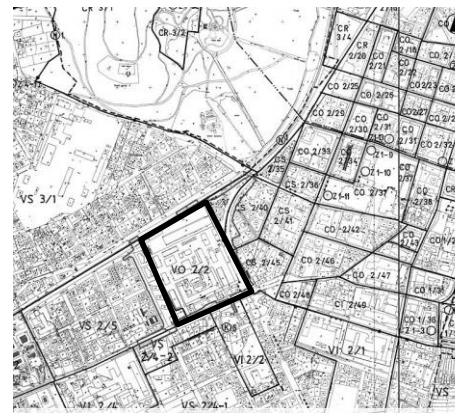
Poleg spremenjenega odnosa do dotedanjih mestnih oblik, je omenjena arhitektura, predvsem v najrazvitejših evropskih deželah v prvi polovici 19. stoletja, s „tisoči kadečih se obeliskov“ povsem spremenila tudi tradicionalno podobo kulturne krajine.

Kakor je razvoj industrije vplival na širitev mest, tako je tudi meščanska arhitektura vplivala na zasnovo industrijskih stavb. Omenjeni kompleksi, zidani na mestnih obrobjih, so bili koncipirani kot mesta v mestu, a so se vanj tudi urbanistično ter oblikovno integrirali. Industrijske stavbe, ki so bile grajene v sklopu pozidanih mestnih površin, so se še posebno prilagodile obstoječemu mestnemu tkivu in ulični mreži ter se vanje urbanistično in arhitekturno vključevale tako, da so se zgledevale po obstoječi meščanski arhitekturi (sliki 16, 17).

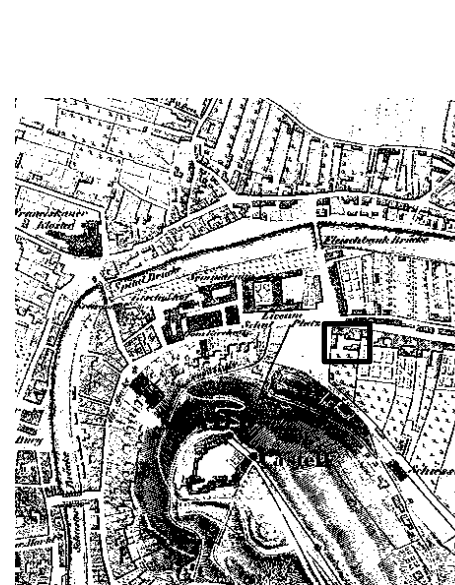
Na slovenskem prostoru je bilo industrijskih kompleksov, zasnovanih kot samostojne celote, relativno malo. Pogostejši so bili objekti, ki so se integrirali v stare mestne zasnove in ulične mreže. (I. Sapač, 2015, str. 329) Pomembna elementa načrtovanja sta bila tudi pozicioniranje upravno-representativnih oz. upravno-stanovanjskih objektov ob ulično linijo ter postavitve proizvodnih stavb na notranjost parcel. Posebnost oblikovanja prostora industrijskih pozidav konca 19. stoletja je bil tudi poudarek na ureditvi zunanjih površin, saj so bili poleg arhitekturnih načrtov, pogosto skrbno izrisani tudi zazelenitveni načrti (B. Mihelič, 2002, str. 12-14).

Sliki 12, 13 | Cukrarna je locirana ob reki v takratnem predmestju Ljubljane.

Sliki 14, 15 | Tobačna tovarna v Ljubljani se je razvila na obrobju mesta in postala generator razvoja nove predmestne četrti ter postavila izhodišče za vzorec nove ulične mreže.

Sliki 16, 17 | Katoliška tiskarna v Ljubljani je bila integrirana znotraj obstoječega mestnega tkiva in se oblikovno navezala na obstoječo meščansko arhitekturo.

4.3.14 Industrijska arhitektura kot nov stavbni tip

Napredek v industriji, porast meščanskega prebivalstva, spremenjen način življenja ter dela, iznajdba novih transportnih naprav (kolo, avtomobil, železnica) in materialov so posebno v 19. stoletju vzpodbudili razvoj številnih novih stavbnih tipov, med drugim tudi industrijskih stavb, prilagojenih različnim potrebam in novim strojnemu načinom proizvodnje, ki jih zgodovina do tedaj še ni poznala (slika 17). Tipološke novosti so se oblikovale v priznanih arhitekturnih šolah v Nemčiji, Avstriji, Franciji, ... in se od tam preko delovanja uveljavljenih arhitektov ali objavah v revijah, knjigah, priročnikih in na razstavah širile v druge dežele (B. Mihelič, 2002, str. 14).

Kot omenjeno, je napredek v načinu industrijske proizvodnje privedel do razvoja novih stavbnih tipov. Ti predstavljajo posebno poglavje arhitekturne tipologije, ki se v veliki meri razlikuje od ostalih. Zaradi različnih potreb proizvodnih procesov tu ni bilo homogenega stavbnega razvoja, zato ne moremo govoriti o poenoteni tipologiji, primerjamo lahko zgolj nekatere prijeme (I. Sapač, 2015, str. 329).

Medtem ko se je funkcionalna zasnova zgradb prilagajala posameznim proizvodnim procesom, so se sprva objekti oblikovno navezovali na že poznane vzore. Tako so v urbanem prostoru načeloma posnemali oblike mestnih palač, na ruralnih območjih pa gospodarskih poslopij. V 19. stoletju se je industrijska arhitektura oblikovno osamosvojila in postala osnova novih razmišljanj o racionalni ter fleksibilni zasnovi arhitekture, kar se je posebno izrazilo v modernizmu 20. stoletja. Tovrstna arhitektura je bila zaradi iskanja čim ugodnejših oz. cenejših rešitev ter manjše izpostavljenosti, priložnost za preizkušanje novih konstrukcijskih in materialnih rešitev (S. Ifko, 2007, str. 26).

Slika 18 | Različne tipologije industrijskih objektov.

4|3|5 Arhitektura in forma

Razkorak med formo in funkcijo je pri zasnovi industrijskih objektov težil predvsem v smeri uporabne vrednosti. Stavbe so bile oblikovane v skladu z njihovo funkcijo in so se glede na vrsto in značaj proizvodnih procesov ter uporabljenih gradbenih materialih med sabo zelo razlikovale (I. Sapač, 2015, str. 329).

Prve tovarne so bile preprosti kubusi, pravokotne oblike iz katerih so se konec 18., posebno pa v 19. stoletju večinoma razvili kompleksi večih objektov, različnih velikosti ter rabe.

Najznačilnejši elementi te arhitekture, po katerih se je ločila od preostalih stavbnih tipov, so bili visoki tovarniški dimniki in velika okna, pogosti pa so bili tudi vodni stolpi. Ti so, tako kot dimniki, segali visoko nad okolico in predstavljali prostorske dominante, ki so spremenile dotedanjo mestno in krajinsko sliko. Dimniki so bili z vidika arhitekturne forme kvalitetno oblikovani ter so stali samostojno ob stavbah ali pa bili prizidani obnje.

Za dobre delovne pogoje so poslopja običajno potrebovala velike okenske površine, ki so se konec 19. stoletja z razvojem novih gradbenih tehnologij in posledičnim tanjšanjem zunanjih obodnih zidov ter zviševanjem prostorov, še povečale. Zaradi velikosti steklene površine so bila okna razdeljena na manjša kvadratna ali pravokotna polja. Železobetonske skeletne konstrukcije so kasneje omogočile zavzetje celotnega pasu med etažami, saj zunanji zidovi niso imeli več nosilne funkcije.

Raznovrstnost arhitekturnih slogov konec 19. stoletja je vplivala tudi na izrazito utilitarno industrijsko arhitekturo, ki je na zunaj posnemala oblikovne

značilnosti dobe, v kateri je nastala, kot so neoromanika, neogotika, klasicizem, neobarok, secesija ter modernizem.

Sčasoma se je industrijska arhitektura osamosvojila s pogumno uporabo novih materialov in konstrukcijskih sistemov ter težila k razvoju lastne estetike, ki so ji sledile tudi druge arhitekturne smeri, denimo inženirska arhitektura. Na to so bistveno vplivali anglosaksonski in severnonemški vzori, ki so zagovarjali iskrenost materialov in uporabo, ki kaže na konstrukcijske značilnosti arhitekture in materiala, ne da bi jih skrivala za stenami ali dekoracijo. Ti vplivi se kažejo v na zunaj vidnih opečnih konstrukcijah, poudarjenih segmentnih oknih, pa tudi v žagastih strehah nekaterih industrijskih objektov iz tega obdobja (B. Mihelič, 2002, str. 20).

4|3|6 Materiali in konstrukcija

Na način gradnje industrijskih objektov je v veliki meri vplival razvoj energetskih virov. Obdobje uporabe pretežno vodne sile lahko povezujemo z lesenimi in kamnitimi stavbami, čas parnega stroja z zgradbami opečne in železne konstrukcije, železobetonske objekte pa z obdobjem električne energije.

Prvotna industrijska arhitektura s konca 18. stoletja, na naših tleh pa še prve polovice 19., je bila klasično grajena in je kot osnovno gradivo uporabljala kamen, les ali opeko. Z izjemo njene velikosti se ni razlikovala od drugih stavbnih tipov. Šele iznajdba novih materialov, kot so kovano ter lito železo, jeklo in steklo ter napredek v industrijski proizvodnji, ki je omogočil hitrejšo gradnjo, sta vplivala na spremembe in razvoj novih konstrukcijskih sistemov.

Železo in jeklo sta se konec 18. stoletja sprva uveljavila pri konstruiranju tovarn v Angliji, predvsem za gradnjo obokov in premoščanje širokih razponov, kar je omogočilo odprto notranost in s tem lažjo organizacijo proizvodnih procesov. Lito železo je bilo uporabno predvsem zaradi svoje trdnosti, odpornosti na vremenske vplive ter trajnosti. Za razliko od vidne notranje železne konstrukcije je bila uporaba železa na zunanosti stavb še do konca stoletja pretežno zamaskirana pod klasičnimi kamnitimi oblogami ali ometom. Tak rezultat je bil posledica relativno visokih cen novih materialov ter ustaljenih načinov gradnje oz. splošnega okusa (B. Mihelič, 2002, str. 16).

Na slovenskem prostoru v 19. stoletju ni bilo velikega razmaha uporabe litoželeznih stebrov, preklad, premoščanja velikih razpetin ter oblikovanja velikih zastekljenih površin. Zaradi počasne gospodarske rasti, ki ni zajela celotnega slovenskega ozemlja in slabo

razvite industrije, so pri nas v večini zadostovali klasični konstrukcijski sistemi (sliki 19, 20), ki so bili uporabljeni tudi v večjih tovarnah (I. Sapač, 2015, str. 329). Litoželezne konstrukcije so sprva nastopale v kombinaciji z lesenimi konstrukcijskimi sistemi, ko so denimo stebri iz litega železa podpirali lesene stropne konstrukcije. Sočasno pa je lito železo ponekod že zamenjalo les tudi v stropnih in strešnih konstrukcijah (sliki 21, 22). Kombinacija obodnih nosilnih zidov ter notranje skeletne železne konstrukcije je bila na Slovenskem najbolj razširjena vse do konca prve svetovne vojne (slika 23).

Ponovno revolucijo je v gradbeništvu povzročila iznajdba železobetona konec 19. stoletja. Sicer so zgodnje železobetonske konstrukcije spominjale na istočasne lesene ali železne konstrukcije, a so kasneje v 20. stoletju armiran beton začeli tudi širše uporabljati. Novost je bil Hennebiqov konstrukcijski sistem (slika 24), katerega bistvo je bil monoliten skelet, sestavljen iz primarnih armiranobetonskih in nanje pravokotnih sekundarnih nosilcev, plošča vmes pa je bila brez nosilne funkcije.

Na naših tleh se je železobeton uveljavil z zamikom, ob prelomu stoletja (slika 25). Omenjene konstrukcije so pri nas sprva, do začetka 20 stoletja, izdelovala pretežno tuja gradbena podjetja, saj naša za takšno tehnologijo gradnje niso bila usposobljena. Šele po koncu prve svetovne vojne se je armiran beton pri nas dokončno uveljavil in ga je izdelovala večina naših gradbenih podjetij. Takrat so bili na našem ozemlju zgrajeni železobetonski skeletni objekti, z vidno konstrukcijo tudi na fasadi (B. Mihelič, 2002, str. 18-20).

Slika 19 | Klasično grajeni prvi industrijski objekti, z osnovnimi materiali, kot so les, kamen, opeka; Cukrarna v Ljubljani.

Slika 20 | Lesene stropne in strešne konstrukcije zgodnjih industrijskih zgradb; Pivovarna Union v Ljubljani.

Slika 21 | Primer jeklene palične strešne konstrukcije iz osemdesetih let 19. stoletja; Železniške delavnice v Ljubljani.

Slika 22 | Jeklena palična strešna konstrukcija iz tridesetih leti 20. stoletja; Mestna klavnica v Ljubljani.

Slika 23 | Litoželezni stebri so zamenjali notranje predelne stene večjih tovarniških hal na Slovenskem v zadnji tretjini 19. stoletja; Bombažna predilnica in tkalnica v Trzinu.

Slika 24 | Hennebiqov konstrukcijski sistem s strukturo vidnih primarnih in sekundarnih nosilcev; Pollakova tovarna usnja oz. Tovarna Rog v Ljubljani.

Slika 25 | Armiranobetonska konstrukcija iz časa po prvi svetovni vojni; Tovarna Droga v Izoli.

4|3|7 Industrijska arhitekturna zapuščina kot problem

Kljub temu da je industrijska arhitektura v veliki meri zaznamovala slovenski prostorski in arhitekturni razvoj v preteklih dvestotih letih, ostaja kot taka za javnost v splošnem nezanimiva in nepriljubljena (S. Ifko, 2002, str. 42).

neustrezna ovrednotenost

Industrijski razvoj na Slovenskem ter tehniška dediščina in njeno varovanje sta bila v preteklosti relativno dobro raziskana, kar pa ne drži za tovrstno arhitekturo. Ta je bila neustrezno ovrednotena in slabo obdelana, posebno pozornost pri nas počasi pridobiva šele v zadnjem desetletju.

Za razliko od problematike industrijske arhitekturne zapuščine večine naših mest in krajev, ki še oz. so šele pred kratkim dočakali sistematično obdelavo, je bila v preteklosti izmed vseh še najbolj raziskana zgodnja industrijska arhitektura Ljubljane. Svetla izjema so tudi danes že prenovljeni spomeniki, preurejeni večinoma v muzeje ali namenjeni drugim dejavnostim, kot denimo idrijski rudnik, pivovarski muzej v pivovarni Union, tobačni muzej v Tobačni tovarni v Ljubljani, muzej v premogovniku Velenje ... Posledica neustreznega vrednotenja je, da smo izgubili veliko industrijskih zgradb, nezavedajoč se, s kako pomembnimi spomeniki razpolagamo (B. Mihelič, 2002, str. 5). Žalostna usoda je doletela tovarno Pletenina v Ljubljani, del pivovarne Union, Učne delavnice ZGM Bežigrad v Ljubljani, Rakušev mlin v Celju, negotova je situacija v primerih tiskarne Mladinske knjige Savina Severja, Ljubljanske sladkorne rafinerije, železarne na Jesenicah, območja stare Cinkarne v Celju, tovarne usnja Woschnag v Šoštanju, ... (S. Ifko, 2002, str. 42). V povezavi s to problematiko je razmišljal tudi arhitekt Peter Nijhof: „Ljudje so se začeli zavedati, da je danes

tovarna iz devetnajstega stoletja večja redkost kot srednjeveška cerkev in bolj intenzivno jih zanima industrijska preteklost.“ (S. Ifko, 2002, str. 32).

interpretacija dediščine

Problematika, prisotna pri prenovi najkvalitetnejših primerov industrijske dediščine, je tudi interpretacija varstvenih meril in kvalitet, ki je v veliko primerih preveč individualna in bi bila v primeru drugih kategorij arhitekturne dediščine nesprejemljiva. Izjema je seveda manj kvalitetna industrijska dediščina, kjer je avtorski pristop potreben, saj dodaja obstoječemu novo kvaliteto.

Poleg neustrezne ovrednotenosti so na odklonilen odnos do tovrstne arhitekture v veliki meri vplivale tudi razmere, ki so privedle do njihove problematike. Konec 80-ih in v začetku 90-ih let 20-tega stoletja so se na slovenskem prostoru zgodile korenite gospodarske ter politične spremembe, ki so povzročile konec tradicionalne industrializacije. Propadle industrijske panoge in opuščena industrijska območja, ki so bila prej središče gospodarskega, družbenega in v povezavi s tem tudi kulturnega razvoja, so posledično postala območja največje degradacije. Ta problematika je še posebno izrazita v tradicionalnih industrijskih panogah, ki niso bile zmožne slediti in se prilagoditi novim trendom (S. Ifko, 2002, str. 42).

zavračanje identitete

Ob propadu industrijskih obratov ali ob prestrukturiranju proizvodnje se običajno spremenijo gospodarsko-politične in socialne razmere, kar vpliva na zapleten odnos do opuščene industrije. Takšno stanje povzroči izgubo ekonomske in socialne varnosti, kar v veliki meri vpliva na odklanjanje identitete, povezane z industrijsko dediščino (S. Ifko, 2004, str. 26).

Problematika, vezana na zavračanje identitete se

odraža tudi v vrednotenju tovrstnih kompleksov in območij, ki jih lastniki ter investitorji obravnavajo predvsem kot oviro in veliko finančno breme. Omenjena zapuščina, ki je bila zadnji dve stoletji pomemben del našega prostora, se zaradi kapitalistične miselnosti, naravnane k čimprejšnji odstranitvi propadlih poslopij in sprostitev zemljišč za nove zazidave, predstavlja v nepomembni, nekakovostni ter neprimerni luči. Posledično akterji v industrijskih poslopijih le redko zaznajo prostorski in ekonomski potencial, zato poskušajo znižati njihovo vrednost. Z navedeno problematiko se srečujejo tako v tujini kot pri nas, vendar se v tem pogledu Slovenija precej razlikuje od tujih zgledov, kjer so že v preteklosti prepoznali priložnost in potencial opuščenih industrijskih obratov, tovarn, rudnikov, termoelektrarn, pristanišč ... (U. Matos, 2005).

Poleg kompleksne kulturno-socialne problematike povezane z odklonilnim odnosom do industrijske dediščine, predstavlja veliko breme finančni vidik same prenove, ki je za investitorje v mnogih situacijah odločilnega pomena.

finančno breme prenove in lastništvo

Prenova je običajno dražji in zahtevnejši proces od gradnje novega (E. Wallner, 2006). Ker v primerih industrijskih obratov običajno razpolagamo tudi z velikimi kvadraturami, so stroški sanacije in investicije toliko večji. Problematika investiranja posegov, ki zahtevajo velike stroške, pa je še kompleksnejša, ko gre za objekte, ki so v zasebni lasti, kakršen je tudi primer Joštovega mlina. Lastništvo je pomembno tudi z vidika varstvenega pristopa k prenovi, saj so mnogi izmed kompleksov razprodani številnim majhnim lastnikom, s čimer je uveljavljanje celovitega varstvenega pristopa dodatno oteženo (S. Ifko, 2002, str. 42).

4 ARHITEKTURNA REANIMACIJA PRENOVA JOŠTOVEGA MLINA V CELJU TEORETSKA IZHODIŠČA

4.3.8 Industrijska arhitektura kot priložnost

Za razliko od splošne slovenske prakse sta v tujini prestrukturiranje in varovanje dediščine industrijske arhitekture stalnica, ki je v številnih uspešnih primerih postavila temelje novega razvoja. Primeri prenov opuščanih, degradiranih industrijskih območij ali posameznih stavbnih kompleksov so pokazali, da je varovanje tovrstne dediščine izhodišče, ki poudari pomen in razvojne značilnosti območij, poveča splošno zanimanje za njihovo rabo, kar posledično pripelje tudi do ekonomskega uspeha. To je dokaz, da varovanje tovrstne zapuščine ni zgolj primat v domeni varstvenih služb, temveč pomembno reanimacijsko gonilo.

Z izzivom prenov industrijskih območij in objektov so se v 50-ih letih 20-tega stoletja prvi spoprijeli v Ameriki in Veliki Britaniji. Na vzhodni obali Amerike so prvi razvili projekte prenov zgodnjih industrijskih in pristaniških kompleksov. Volumne objektov so izrabili za nove funkcije pri tem pa ohranili bistvene ambientalne značilnosti arhitekture. Prej zaprte površine so z novimi dejavnostmi postale utrip urbanega življenja in pomemben vir dohodka. Tako pristanišče v Baltimoru z akvarijem, tehniškim in znanstvenim muzejem ter mnogimi lokali obišče letno okrog 18 milijonov obiskovalcev.

Potencial v varovanju in uporabi nedelujočih industrijskih zgradb so kmalu uvideli tudi v drugih državah, ko je začela nastajati vrsta inovativnih projektov reanimacij. Med njimi velja izpostaviti enega izmed najbolj publiciranih projektov zadnjega časa - prenovo londonske toplarne Bankside v galerijo moderne umetnosti Tate (sliki 26, 27), arhitektov Jacquesa Herzoga in Pierrea de Meurona. Glede na velik uspeh prenove pa se velja navezati na vprašanje

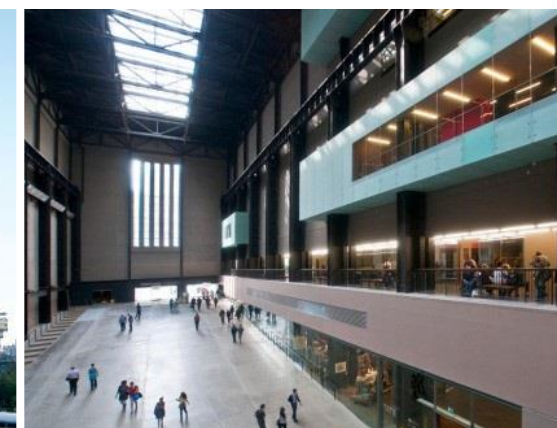
ohranjanja avtentičnosti historičnega prostora, saj arhitekta nista ohranila praktično nobenega dela strojne opreme, ki bi pričal o prvotni funkciji zgradbe. S takšnim prijemom je pričevalnost obstoječega gotovo okrnjena. Kako je mogoče integrirati novo namembnost in v celoti ohraniti specifično dediščino in s tem njegovo avtentičnost, dokazuje prenova rudniških objektov Zollverein 12 v Essnu (sliki 28, 29). Norman Foster je v projektu združil novo s starim, ne da bi posegal v prvotno strukturo objekta in ohranil tudi obstoječo strojno opremo, ki priča o prvotnem namenu kompleksa. Nova raba tako samo še poudari kvaliteto historične strukture, v katero je umeščena. Oblikovalski center dežele Severno Porenje – Vestfalija je zato postal ena od najprepoznavnejših kvalitiet prenovljenega industrijskega območja Porurja (S. Ifko, 2002, str. 42-45).

Dodatna prednost prenove sto in več let starih industrijskih obratov je, da podjetja s takšno ideologijo opozorijo na svojo dolgoletno tradicijo. To so med drugimi izkoristili tudi pri prenovi Fiatove tovarne v Lingottu v Torinu, arhitekta Renza Piana (sliki 30, 31). Starih industrijskih kompleksov pa ni nujno preurediti samo v muzeje, galerije ali pisarne. Nekdanji dunajski mestni plinohrami so primer, kako je mogoče v takšne strukture uspešno integrirati tudi stanovanjski program (sliki 32, 33). K sodelovanju so povabili štiri svetovno znane arhitekta, Jeana Nouvela, Coopa Himmelblaua, Manfreda Wehdorna in Wilhelma Holzbauerja, ki so vsak svojo stavbo preuredili v stanovanja, kar se je izkazalo kot uspešna poteza (U. Matos, 2005).

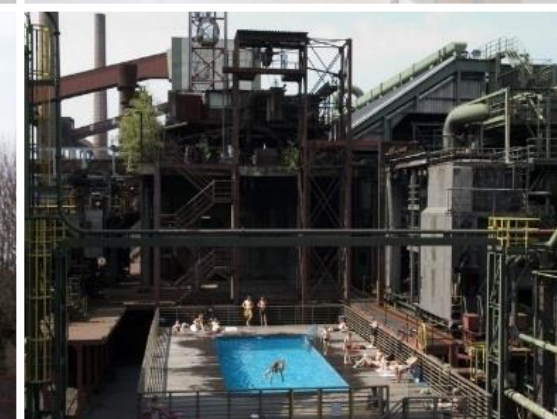
Izpostavljeni projekti dokazujejo, da je lahko industrijska arhitekturna zapuščina dodana vrednost, ki je nekdanj veljala kot problematična in nezanimiva, danes pa je postala temelj razvojnih vizij in uspeha.

Sliki 26, 27 | Tate Modern; Herzog & de Meuron.

Sliki 28, 29 | Zollverein; Norman Foster.

Sliki 30, 31 | Tovarna Lingotto; Renzo Piano.

Sliki 32, 33 | Dunajski mestni plinohrami; Jeana Nouvel, Coop Himmelblau, Manfred Wehdorn, Wilhelm Holzbauer.

4|4 POVZTEK TEORETSKIH IZHODIŠČ

V prvem, teoretskem delu magistrske naloge, je bilo predstavljenih nekaj izhodišč, ki nam bodo služila kot okvirna vodila pri razmišljanju o konceptu prenove gospodarskega kompleksa Joštovega mlina v Celju.

Ker naloga obravnava že obstoječo stavbno strukturo, smo najprej razmišljali o odnosu med starim, torej že obstoječim, in novim v arhitekturi. Omenjen odnos sooblikuje več kompleksnih faktorjev, med drugim čas in kontinuiteta ter kultura in kulturna odgovornost.

Vse, kar je v nekem trenutku zgrajeno kot novo, isti trenutek postane staro in predstavlja kontekst nadaljnjih posegov. Zato se je pri zasnovi arhitekture potrebno zavedati, da stavba načeloma preživi svojega arhitekta in investitorja ter tudi prvotni namen in vanjo vgrajeno tehnologijo. Vprašanje razumevanja arhitekturnega dela je s tega vidika pomembno, saj stavba predstavlja specifično komunikacijo z zanamci, pomen ter kakovost arhitekturne zasnove pa odločata o nadaljnjem upravljanju z zgradbo v prihodnosti (A. Hausky, 2008, str. 72).

Arhitekturna dediščina predstavlja odraz prostora in časa ter materialne, duhovne in socialne kulture prebivalstva (Ž. Deu, 20011, str. 11). Vsako obdobje je do nje oblikovalo svojevrsten odnos – bodisi jo je sprejemalo ali zavračalo, jo spoštljivo ohranjalo ali popolnoma odstranjevalo. Zato lahko rečemo, da odnos do preteklosti predstavlja zrcalo družbe in izhaja iz odnosa človeka do njegovih lastnih stvaritev, ta pa je bil skozi zgodovinska obdobja zelo različen (P. Fister, 1979, str. 29).

Ko govorimo o odnosu do arhitekturne zapuščine skozi zgodovino, velja izpostaviti obdobje renesanse v Italiji,

ki predstavlja začetek sprememb v vrednotenju in novih odnosov do arhitekturne dediščine. Takrat stara antična arhitektura prvič ni bila več obravnavana kot breme preteklosti, temveč je predstavljala visoke vzore graditeljev in arhitektov. Pomembno novost je pomenilo mišljenje, da je spomenike potrebno obravnavati z vidika svojega časa in hkrati upoštevati spremembe, ki so jih doživeli skozi svoj obstoj. Bistveno je postalo obravnavanje celostne strukture, ne zgolj estetskih detajlov, ter zavedanje, da spomeniki ne nudijo zgolj lepotnih kvalitete, temveč tudi pomembno pričevalno vsebino.

Na našem območju se je ideologija o pomembnosti varovanja, ohranjanja in vrednotenja kulturne dediščine uveljavila kasneje kot v tujini. Razlogi za to so politično, nacionalno, družbeno-socialno, ekonomsko, filozofsko, ter tudi nazorsko pogojeni. Na odnos do slovenske arhitekturne preteklosti je še do nedavnega vplivalo tudi mišljenje, da je naša arhitektura (posebno ljudska) revna, skromna, neizvirna in kot taka zaostaja za velikimi evropskimi stilnimi tokovi. Zato v mnogih primerih ni bila ovrednotena v prostoru, času ter pogojih, v katerih je nastala (P. Fister, 1979, str. 33-43).

S podobno problematiko se v Sloveniji soočamo tudi danes, ko številni opuščeni objekti brez interesa investitorjev in jasne vizije počasi propadajo. Situacija je še izrazitejša v primerih industrijske arhitekture, ki predstavlja relativno mlado kategorijo arhitekturne dediščine, saj je vezana na čas industrializacije po 18. stoletju. Akterji zaradi mita o neizvirnosti industrijske dediščine v tovrstnih poslopih le redko zaznajo prostorski in ekonomski potencial. Situacija pa postane še kompleksnejša ob propadu industrijskih obratov ali

ob prestrukturiranju proizvodnje, ko se običajno spremenijo gospodarsko-politične in socialne razmere, kar vpliva na zapleten odnos do opuščene industrije. Takšno stanje povzroči izgubo ekonomske in socialne varnosti, ki v veliki meri vpliva na odklanjanje identitete, povezane z industrijsko dediščino (S. Ifko, 2004, str. 26).

Da bi opozorili na možnosti vključevanja industrijske arhitekturne zapuščine v sodobne razvojne koncepte, naša naloga obravnava arhitekturno reanimacijo Joštovega mlina v Celju. Bistveni pojem naloge je torej prenova oz. obnova, katere cilj je izboljšati obstoječe stanje na način, ki ohranja stare kvalitete prostora in jih dopolnjuje tako, da služijo novim potrebam.

Ker je snovanje grajenega prostora kompleksen proces, ki ga ni možno načrtovati po vnaprej podani recepturi, ne poznamo enega in edino pravilnega pristopa k prenovi, možno pa je podati usmeritve, ki pripomorejo k objektivnemu ocenjevanju obstoječega stanja arhitekture. Pri tem je pomembna presoja funkcije in konstrukcije ter tudi opredelitev likovno-prostorskih, zgodovinskih, tehničnih in vsebinskih faktorjev (P. Fister, str. 69, 1979).

Pri tem je ključnega pomena, da stavbnih struktur ne obravnavamo s statičnega, pasivnega stališča, temveč jih aktivno vključujemo v današnje in prihodnje življenje, saj ima vsaka zgradba svojo zgodovino in razvoj ter kot del še vedno razvijajoče se kulture deluje v širšem in ožjem prostoru. Način, kako k prvotnemu prostoru oblikovati enakovredno dopolnitev, ki obenem ne razvrednoti obstoječe zasnove, in se ji tudi slepo ne podredi, je eden izmed najzahtevnejših izzivov mnogih arhitektov (Peter Fister, 1979, str. 13).

- PRENOVA
- INDUSTRIJSKA ARHITEKTURA
- ARHITEKTURNA DEDIŠČINA
- REANIMACIJA
- STARO
- NOVO
- ČAS
- KONTINUITETA
- KULTURA
- TRAJNOST
- ODGOVORNOST
- IDENTITETA
- PRISTOP K PRENOVI
- AKTIVNA DEDIŠČINA

5.1 ZGODOVINSKI ORIS

Ob glavni cesti iz Celja proti Žalcu, ob potoku Ložnica, sta še danes travnik in gozd, kjer so nekoč imeli grofje Celjski lovišče in ograjeno gojišče divjih živali. Domačini so ju zato imenovali Tirgut (das Tier – žival, das Gut – posestvo) (KAMRA, 2008). Tu so imeli Celjski Grofje tudi gozdni dvorec, kjer je bilo središče deželno-knežje gozdne uprave. V povezavi z dvorcem je na Ložnici že takrat stal mlin, ki ga je grof Friderik II. leta 1436 podaril v fevd svojemu vitezu Joštu Soteškemu.

Od takrat je mlin menjal mnogo lastnikov, ki so večkrat spremenili njegov izgled. V 18. stoletju je grof Gaisruck kupil objekt od Marije Terezije in ga prezidal (D. Podjed, 1991, str. 6). Pri prenovi so uporabili kamne porušene cerkve Svetega Križa pri Levškem mostu, med njimi pa je bil leta 1812 na stavbi opažen lep rimski relief z dvema upodobljenima osebama in odlomek sarkofaga na tleh. Blizu samega mlina so leta 1883 našli tudi pomembno bakhantsko masko - obraz, vlit iz bron, ki upodablja boga Bakha ali Silena, njegovega spremljevalca (slika 39). Dragoceno delo arheologi ocenjujejo kot uvozni produkt iz obdobja do leta 300, ki ga hranijo na Dunaju, v Celju pa je razstavljen galvano-plastični posnetek (J. Orožen, 1971, str. 73).

Mlin je skupaj z gozdnim dvorcem leta 1750 prišel v sklop novoceljske gospoščine, od katere sta se 1850. leta ponovno ločila. V letu 1754 je kot lastnik naveden Franc Ks. Friedrich, sledi mu Anton Moscon. Kasneje je mlin z dvorcem kupil Jožef baron Gallenfels, ki je tu ustanovil tkalsko podjetje s tkalsko šolo, saj je gojil sviloprejke. Gallenfels je dal mlinu tudi zunanjo obliko, ki jo je imel do uničujočega požara v letu 1929. Zadnji fevdalni gospodar mlina je bil Jožef Ludvik Hausman, ki je posest kupil 1835 leta. Savinja je ob poplavih pogosto spreminjala strugo, kar je povzročilo

probleme z določitvijo mej pašnikov. Zaradi tožb glede meja so bila Hausmanova zemljišča z mlinom na dražbi prodana. Mlin se je leta 1917, ko je deloval že na valje, ločil od gozdnega dvorca (D. Podjed, 1991, str. 6).

Družina Joštovih, po kateri stavba nosi današnje ime, ima v lasti mlin od 1921 leta, ko je Anton Jošt, profesor matematike na celjski Gimnaziji, kupil mlin od Franca Smoleta. Anton Jošt, doma iz Gotovelj, je zabredel v dolgove, zato je leta 1925 mlin skupaj z Joštovo vilo prevzel njegov mlajši brat Mihael, po domače Miha ali Cesarjev ata. Vilo je dal posojilnici za varščino za denarno nadomestilo, s katerim so odplačali del dolgov. Mihaelova sinova Melhior, »Melč«, in Ivan, »Vanč« sta kot vajenca delala v mlinu pri nadmlinarju Pocaјtu, ki je imel tisti čas stavbo v najemu. Poleg vaještva se je Melhior (slika 35) šolal tudi za naziv pripravnika v Zadrugi prostih obrti v Žalcu, poklicno pot pa je nadaljeval leta 1928 v Šoli za mlinarstvo in mlinarsko gradnjo v Dresdnu. Tragedija za družino je bil hud požar leta 1929, v katerem je stavba v celoti pogorela. Narejen je bil načrt za nov, po Ivanovem predlogu dosti večji mlin, kar so še dolgo obžalovali. Denar za investicijo so dobili s posojilom, posojilnica pa jim je Joštovo vilo odvezla. 1931. leta je bil na temeljih starega zgrajen nov, večji mlin na vodni pogon, usposobljen pa je bil tudi na parnega (D. Podjed, 1991, str. 8). Velik napis »M. JOŠTOV MLIN« priča o takratnem lastniku Mihaelu Joštu, ki je v tridesetih letih 20. stoletja zaposloval tudi po 12 mlinarjev, zmogli pa so predelati 2,5 vagona žita dnevno (Kamra, 2008). Za kmetovalce in trgovce iz širše celjskega območja - Celja, Šmartnega, Šempetra, Žalca, Laškega in Šentjurja so mleli najrazličnejše vrste žit: pšenico, koruzo, ječmen, ajdo, rž, ... Tako imenovano »trgovsko žito« so dovažali celo z vagoni iz žitorodnih območij na vzhodu – iz Prekmurja, Hrvaške, Bosne ter Banata.

Slika 34 | Mlin ob Ložnici.

Slika 35 | Zakonca Darinka in Melhior Jošt.

Slika 36 | Rečna idila.

Slika 37 | Jez ob Ložnici.

Slika 38 | Regulirana Ložnica.

Slika 39 | Bakhusova maska.

5 ARHITEKTURNA REANIMACIJA PRENOVA JOŠTOVEGA MLINA V CELJU JOŠTOV MLIN

Družina je slovela po prijaznosti in gostoljubnosti, saj jim ni bilo nikoli težko zmleti kakšne vreče moke »na pušč«, predvsem sosedom in prijateljem (D. Podjed, 1991, str. 8). Poleg mlinarske dejavnosti je stavba pred drugo svetovno vojno in med njo predstavljala središče političnega gibanja na Celjskem. Tu je bilo pomembno zbirališče komunistov in njihovih pristašev ter kraj druge konference Komunistične partije Slovenije, zato se je prijelo ime Rdeči mlin (KAMRA, 2008).

Kljub močni konkurenci ostalih mlinov na Celjskem je Joštov uspešno deloval vse do nemške okupacije v drugi svetovni vojni. Joštovo družino so izselili v Srbijo in stavbo je prevzel Urad za utrjevanje nemštva (KAMRA, 2008). Novi gospodar mlina je postal koroški Nемеc Moritz, član SS-a (D. Podjed, 1991, str. 8). Po vojni, leta 1945, je objekt v slabem stanju od očeta dobil Melhior Jošt, a z njim ni razpolagal dolgo, saj je bil leta 1948 nacionaliziran, pri procesu pa je bilo zaseženih tudi okoli 70 ton moke in drugih mlevskih izdelkov (KAMRA, 2008). Mlin so prevzela različna podjetja, kot so Prevod, Veležitar, TOZD Mlinsko podjetje Merx. 1975. leta je prenehal mleti, odpeljali so stroje in gospodarsko poslopje je ostalo prazno. Vplivni ljudje so dosegli celo regulacijo Ložnice, potoka, ki je poganjal mlin, ker je poplavljal bližnjo stavbo Slovenijalesa. Od vode, ki je mlinu dajala svojevrsten čar, je ostal zgolj majhen ribnik, struga se je posušila, Melhior pa je ostal brez dela. Ob osamosvojitvi Slovenije so mu z denacionalizacijo mlin vrnili in kljub visoki starosti se je z znano „Joštovsko trmo“ želel ponovno lotiti mlinarstva (D. Podjed, 1991, str. 10). Po njegovi smrti je stavbo podedovala hči Breda Svetina in stavbo razdelila med hčerki Tamaro Bevc in Katjo Funtek. Danes tu stanuje Katja, Melhiorjeva vnukinja, z družino, ki se ukvarja s kmetijsko dejavnostjo – z živinorejo, poljedelstvom in sadjarstvom.

Slika 40 | Mlinar Melhior Jošt.

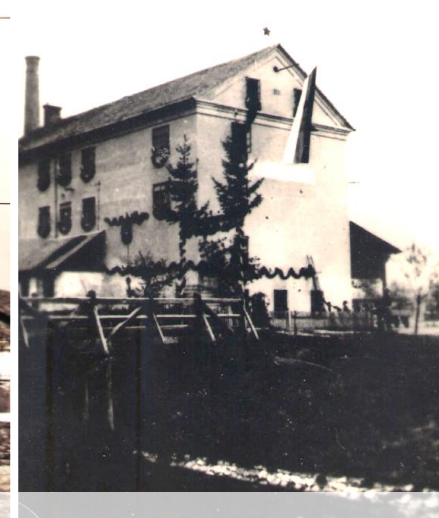
Slika 41 | Mlinarski dnevnik iz leta 1943.

Slika 42 | Joštov mlin pred 2. svetovno vojno.

Slike 43-45 | Joštov mlin po 2. svetovni vojni.

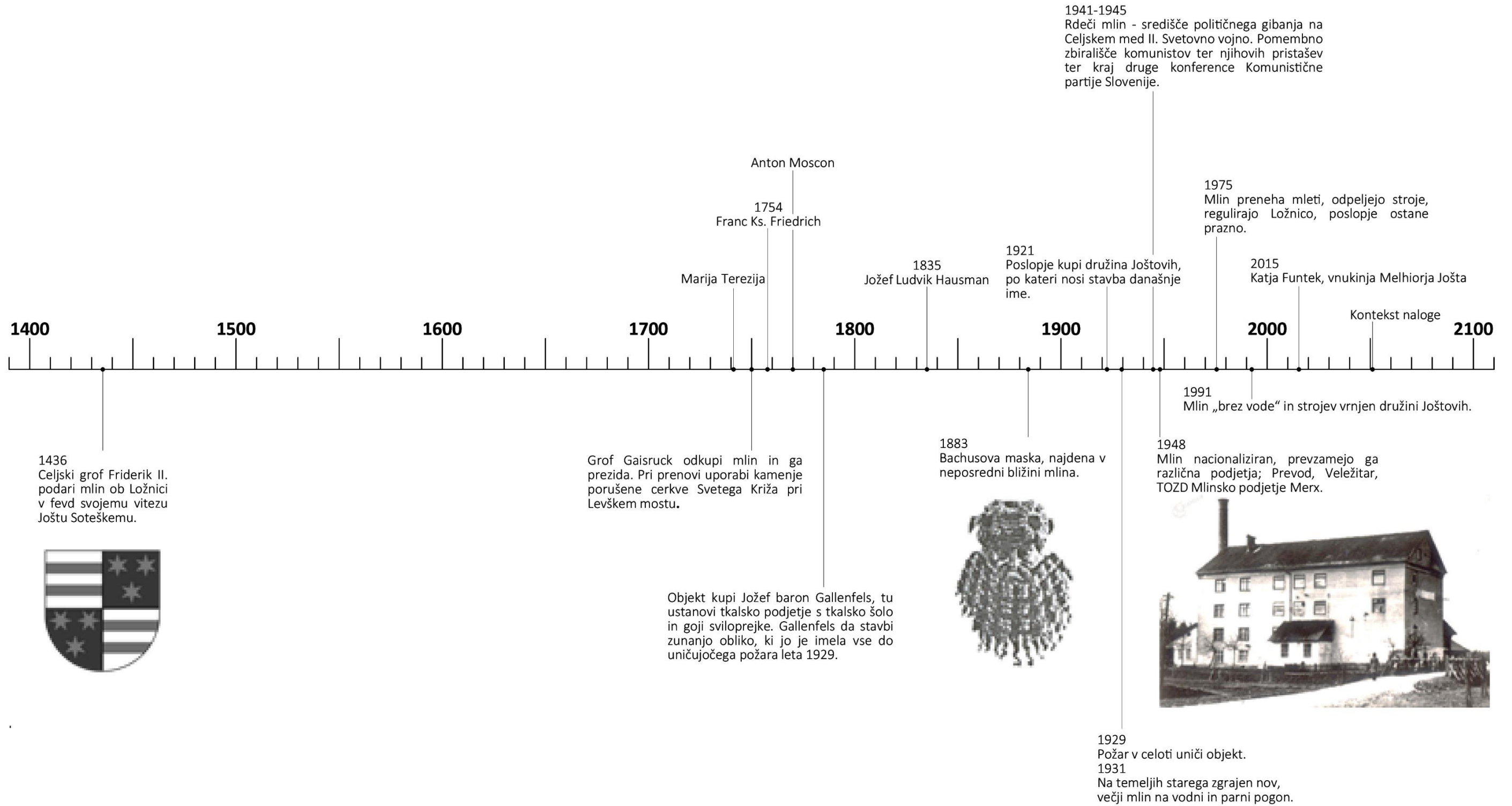
Slike 46, 47 | Obnova strehe leta 2009.

Slika 48 | Joštov mlin danes.

5 ARHITEKTURNA REANIMACIJA PRENOVA JOŠTOVEGA MLINA V CELJU JOŠTOV MLIN

Shema 2 | Časovni prikaz ključnih dogodkov Joštovega mlina.

5.12 PODATKI O DEDIŠČINI

Joštov mlin je bil 19.7.1986 razglašen za kulturni spomenik (tabela 1), na podlagi Odloka o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Celje, Ur.l. SRS, št. 28/86-1364, Ur.l. RS*, št. 1/92-18. V Registru nepremične kulturne dediščine je evidentiran kot tro-nadstropno poslopje z mlinom in stanovanjskim delom, ki je bilo med 2. svetovno vojno pomembno zbirališče komunistov in njihovih privržencev. Stavba je obravnavana tudi kot kraj zgodovinskega dogodka, saj je v noči z 31.12.1939 na 1.1.1940 v njej potekala druga konferenca Komunistične Partije Slovenije.

Tabela 1 | Podatki o dediščini.

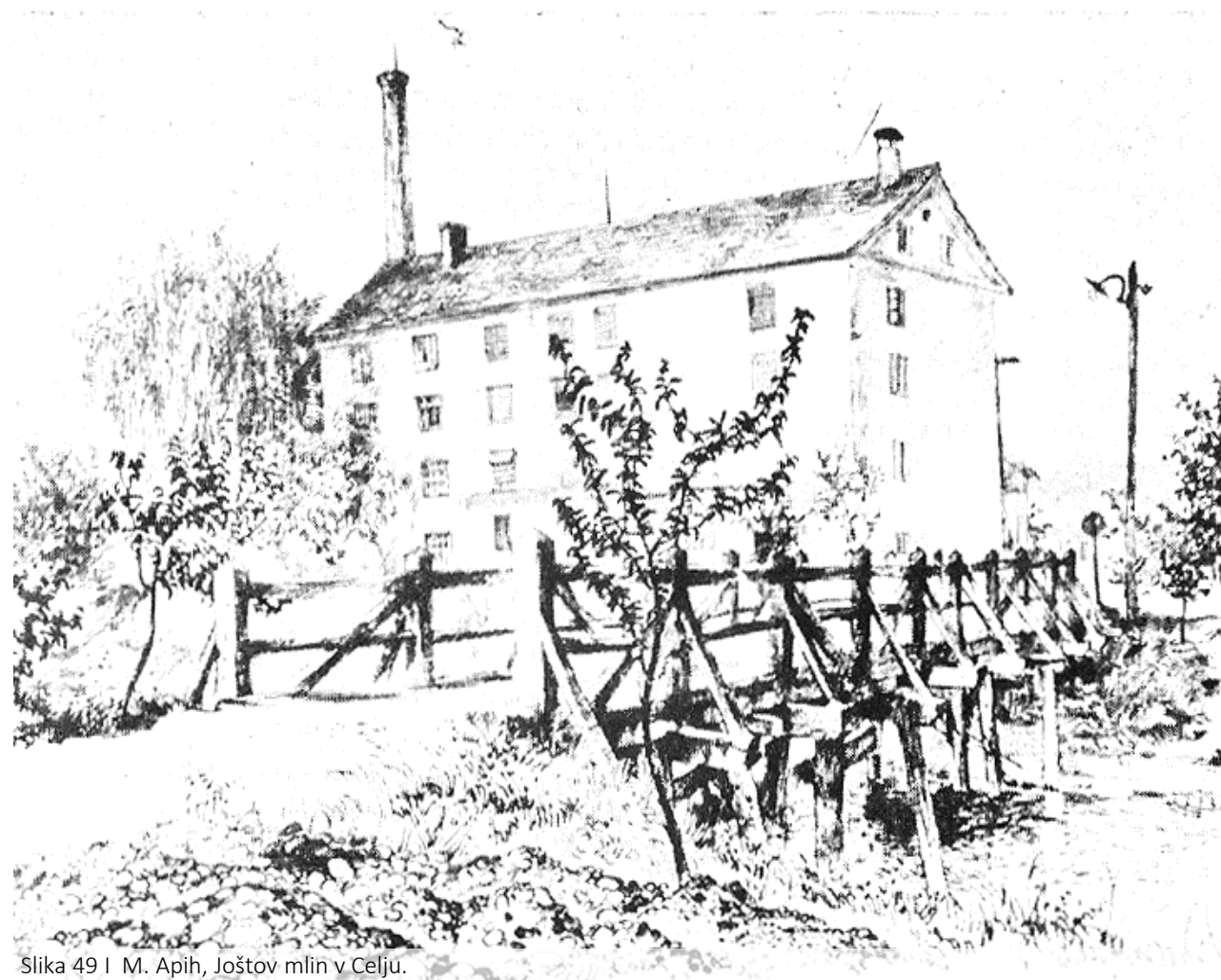
(Vir: Register nepremične kulturne dediščine, 2013)

evidenčna št. enote	4432
ime enote	Medlog – Joštov mlin
zvrst dediščine	spom. objekti in kraji
tip enote	memorialna dediščina
lokacija	Celje, Medlog
vrsta spomenika	spomenik lokalnega pomena

5.12.1 Kulturnovarstveni pogoji

V spodnjih alinejah povzemamo bistvene točke kulturnovarstvenih pogojev, ki jih bomo v projektu smiselno upoštevali.

- „Strehe je potrebno varovati v svojih prvotnih gabaritih in naklonih.
- Fasado je treba ohraniti v vsej svoji členitvi, dotrajane dele ometov se lahko nadomesti z novimi, fasado se lahko prepleska z novo barvo, ki pa mora biti v odtenkih obstoječe (ubito bela).
- Okenske odprtine morajo ostati oblikovno nespremenjene. Okna so lahko izvedena v PVC materialih, vendar pod pogoji, da bodo ta nova natančna replika obstoječih (oblikovno, prečke, razporeditev kril, sistem odpiranja, ...).
- Slikopleskarsko je potrebno obnoviti napis in letnico na fasadi (s črno barvo).“
(Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območne enote Celje, 2013)

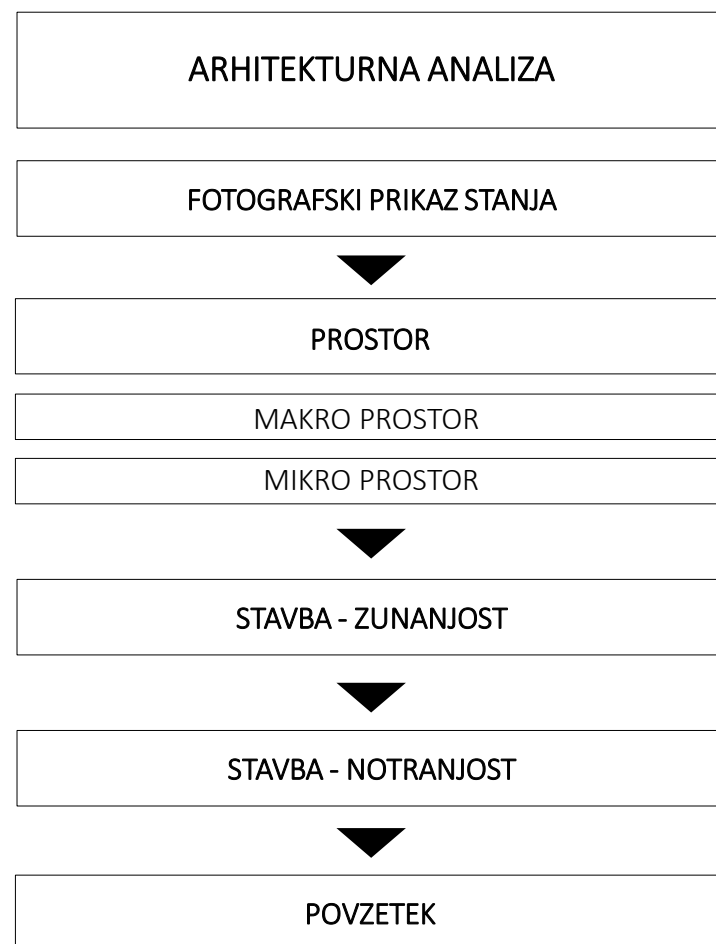

Slika 49 | M. Apih, Joštov mlin v Celju.

513 ARHITEKTURNA ANALIZA

Z arhitekturno analizo kot metodološkim pristopom bomo izluščili karakteristike in potenciale obravnavanega območja in same stavbe. Ker zgradbe nastopajo v kontekstu prostora, bo analiza zajemala več sklopov, ki bodo postopno obravnavali problematiko iz širšega proti ožjem merilu. Tako bo arhitekturna analiza zajemala štiri sklope – fotografski prikaz stanja, analizo makro in mikro prostora, v katerega je vpet objekt, ter analizo stavbe in njenega interierja.

Ugotovitve analiz bodo podale smernice za določitev novega programa zgradbe in izhodišča za ohranjanje vrednih arhitekturnih elementov v projektu prenove stavbe ter njene neposredne okolice.

Shema 3 | Sklopi arhitekturne analize.

► Fotografski prikaz stanja

Fotografsko bomo prikazali bistvene sekvence na nivoju prostora, stavbe in interierja.

► Prostor

Analiza prostora bo celostno preučila vplivno območje okolice stavbe, sprva na makro in nato na mikro nivoju. Z njo bomo izluščili potenciale prostora in dejavnike, ki so ključni za določitev optimalnega programa stavbe in vplivajo na delovanje objekta v ožjem in širšem merilu.

Poglavitni namen makro analize prostora je raziskati relacijo med urbanim mestnim tkivom Celja, podeželjem in območjem avtoceste, kot prostorom priložnosti ter tako osmisliti nov program stavbe. Neposredno okolico zgradbe, njen odnos do regionalne ceste in odprtih zelenih površin, kmetijskih zemljišč, ki so eden glavnih atributov lokacije, bo podrobneje obravnava mikroanaliza. Glavni akterji, kot usmerjevalci programa in razvoja prostora, ki so kartografsko prikazani na naslednjih straneh, so: grajene površine, prometna povezanost, dejavnosti v prostoru, zelene površine, vodovje ter glavne turistične točke.

► Stavba – zunanost

S stavbno analizo bomo ovrednotili kvalitete in pomanjkljivosti samega objekta ter poskušali izluščiti njegove bistvene karakteristike, kar bo skupaj z celostno analizo območja podlaga za oblikovanje koncepta prenove. Omenjen sklop analiz bo skozi sheme podrobneje prikazal: členjenost volumnov in čas nastanka, programske sklope obstoječega stanja, konstrukcijo in členitev fasade.

► Stavba - notranjost

Analiza interierja bo v sekvenčnih skicah prikazala poglavitne elemente, ki so dodana vrednost notranjega prostora in jih bomo v projektu prenove ohranili oz. posebno izpostavili.

Slika 50 | Prostor.

Slika 51 | Zunanost stavbe.

Slika 52 | Interier.

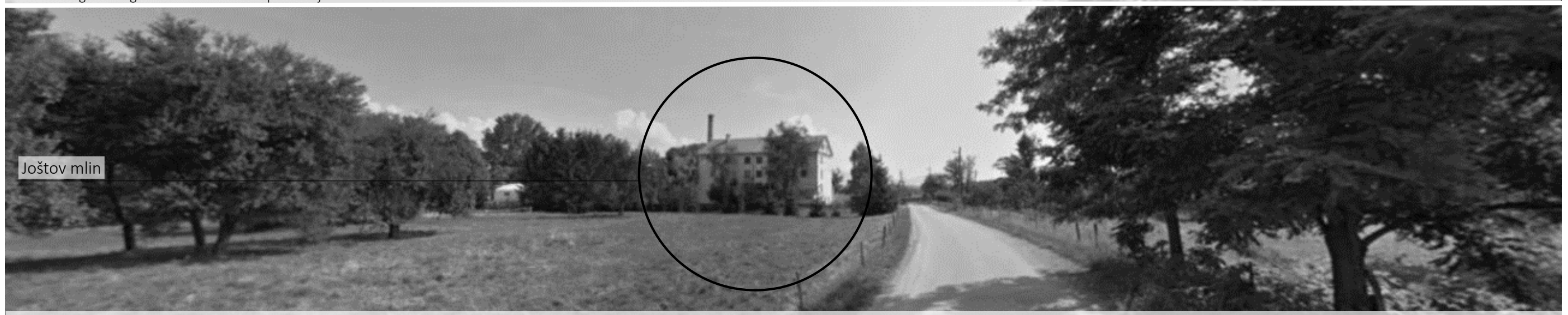
5|3|1 Fotografski prikaz

Slika 53 | Pogled z regionalne ceste v smeri proti Žalcu.

Slika 54 | Pogled z regionalne ceste v smeri proti Celju.

Slika 55 | Pogled z lokalne ceste.

5|3|1 Fotografski prikaz

Slika 56 | Pogled s cestne strani.

Slika 57 | Pogled z dvoriščne strani.

Slika 58 | Pogled s cestne strani.

Slika 59 | Pogled z dvoriščne strani.

5|3|1 Fotografski prikaz

Slika 60 | Mlinska oprema.

Slika 61 | Lesena konstrukcija.

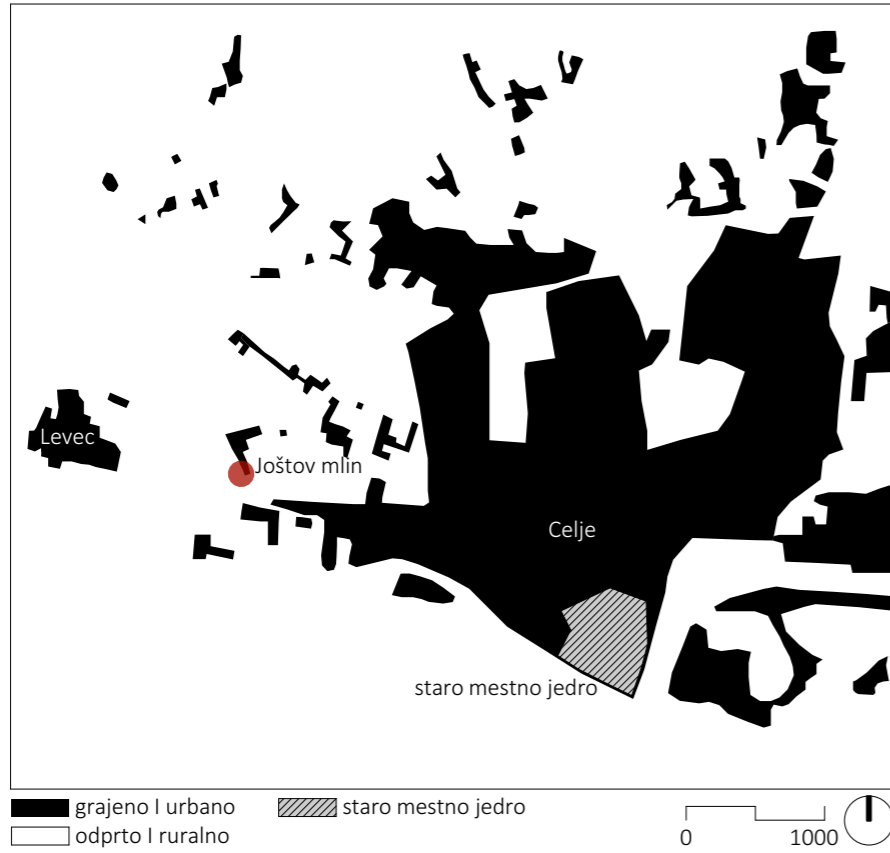
Slika 62 | Leseno stopnišče.

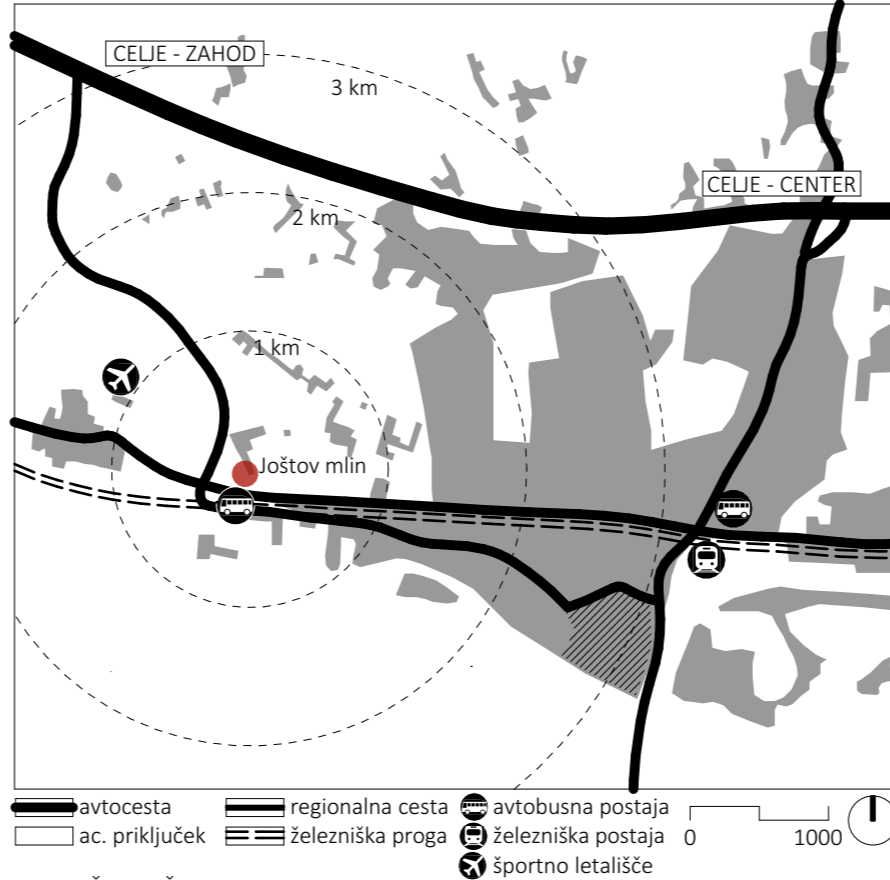
Slika 63 | Stavbno pohištvo.

51312 PROSTOR I MAKRO

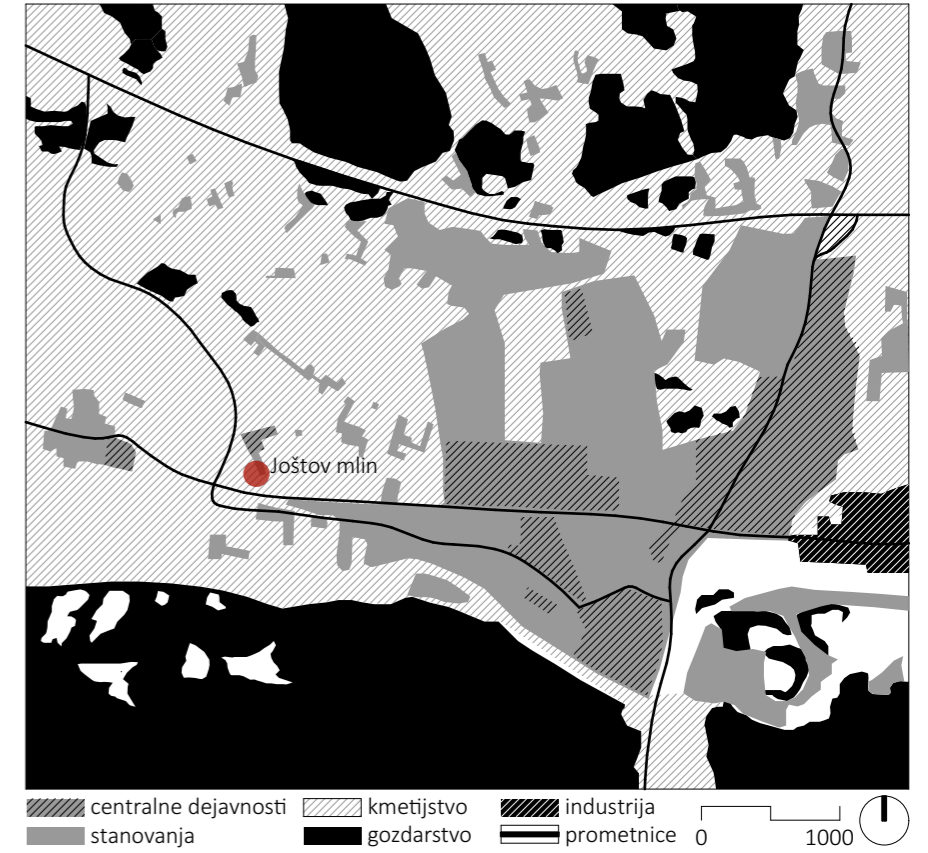
GRAJENA STRUKTURA

PROMET

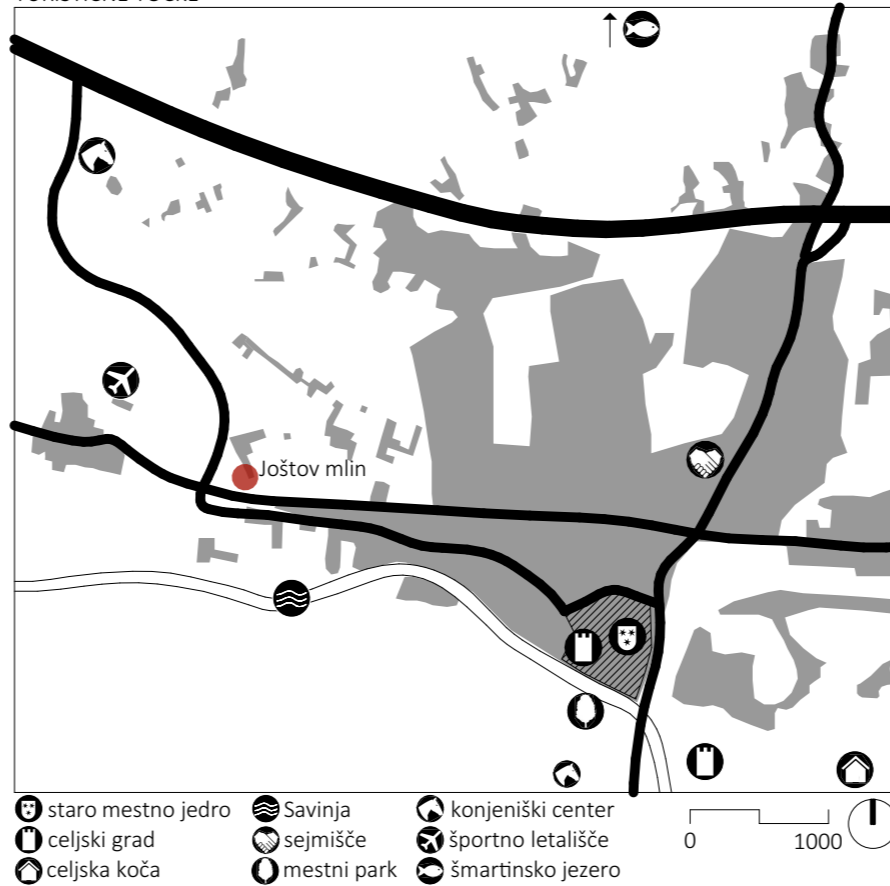
DEJAVNOSTI

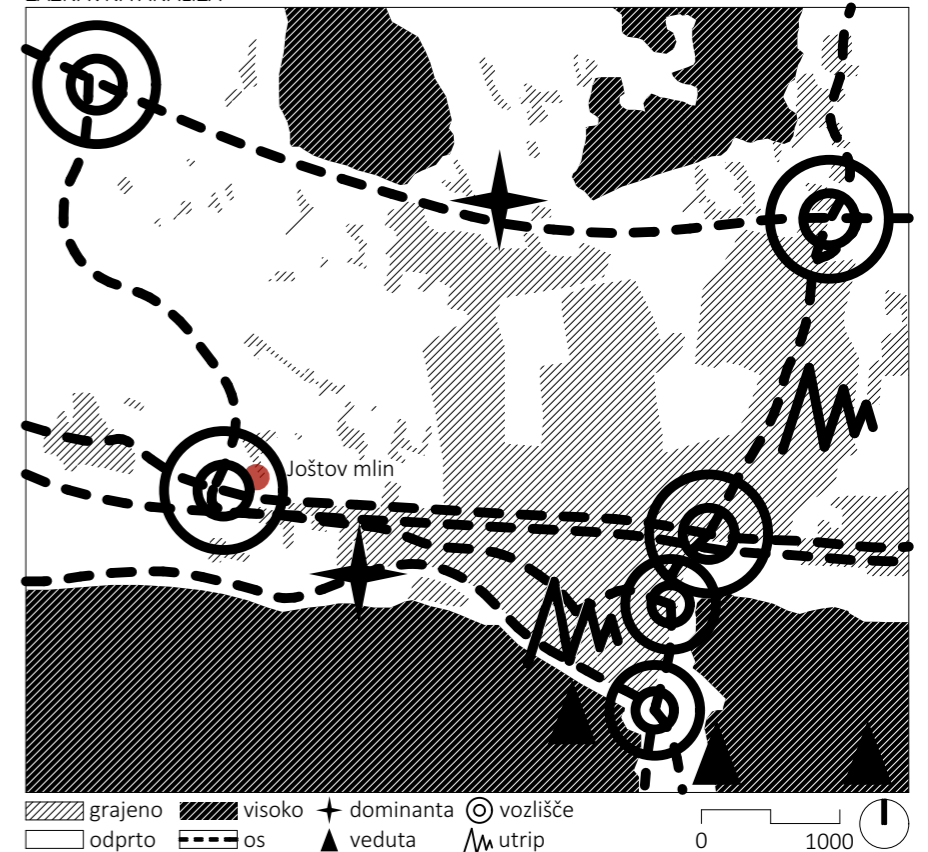
ZELENE POVRŠINE

TURISTIČNE TOČKE

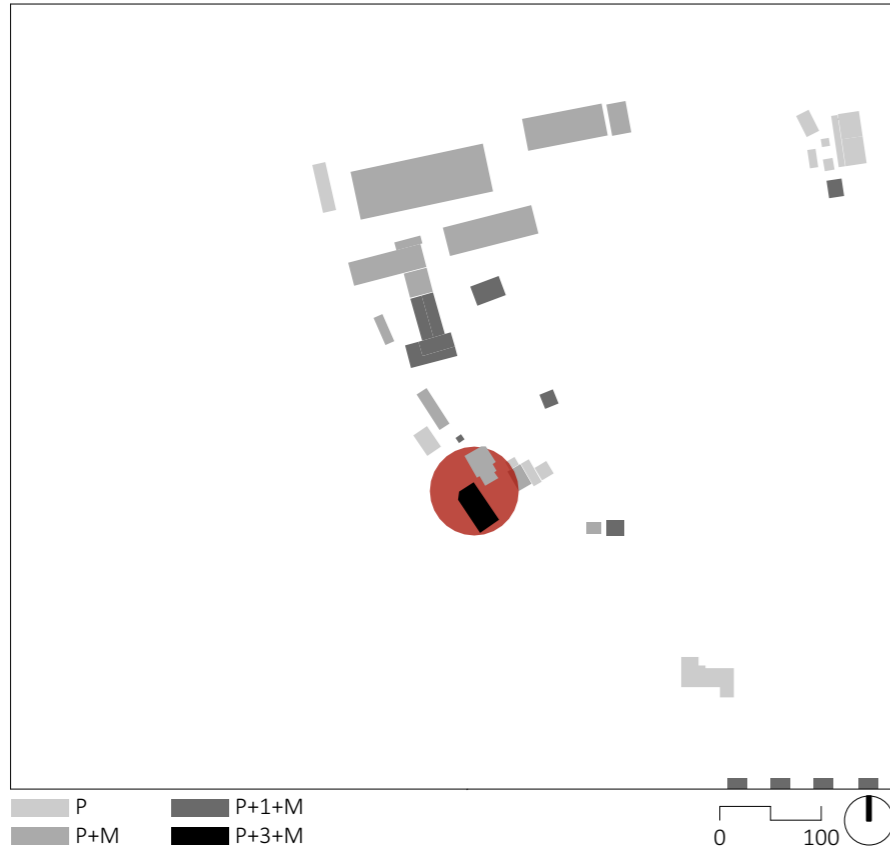
ZAZNAVNA ANALIZA

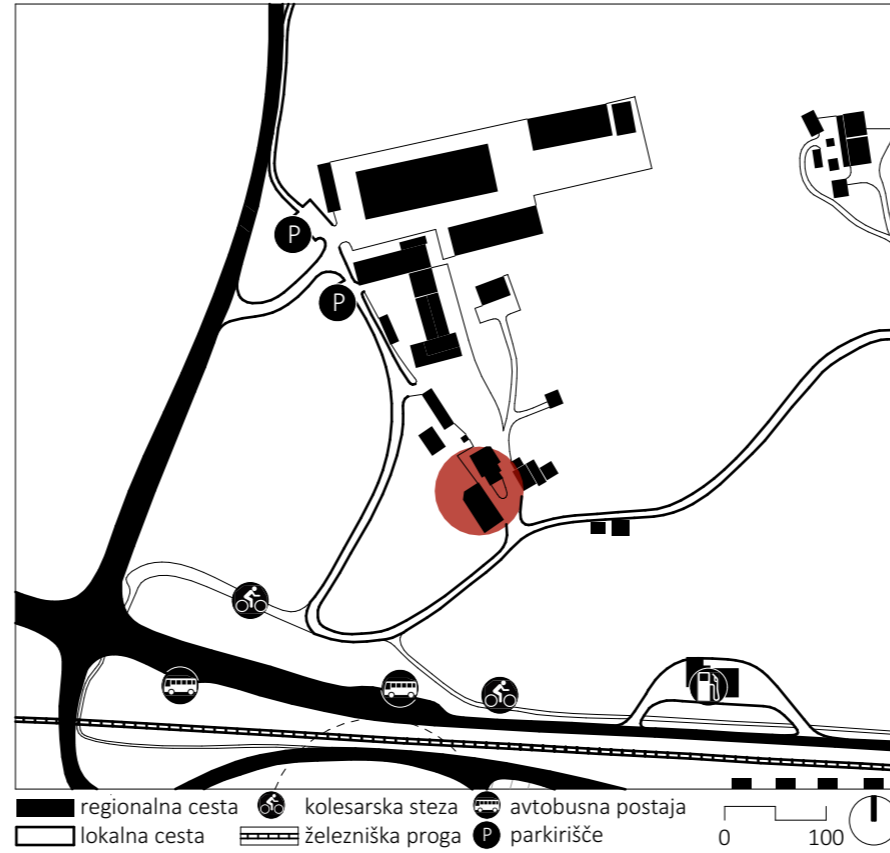

51312 PROSTOR I MIKRO

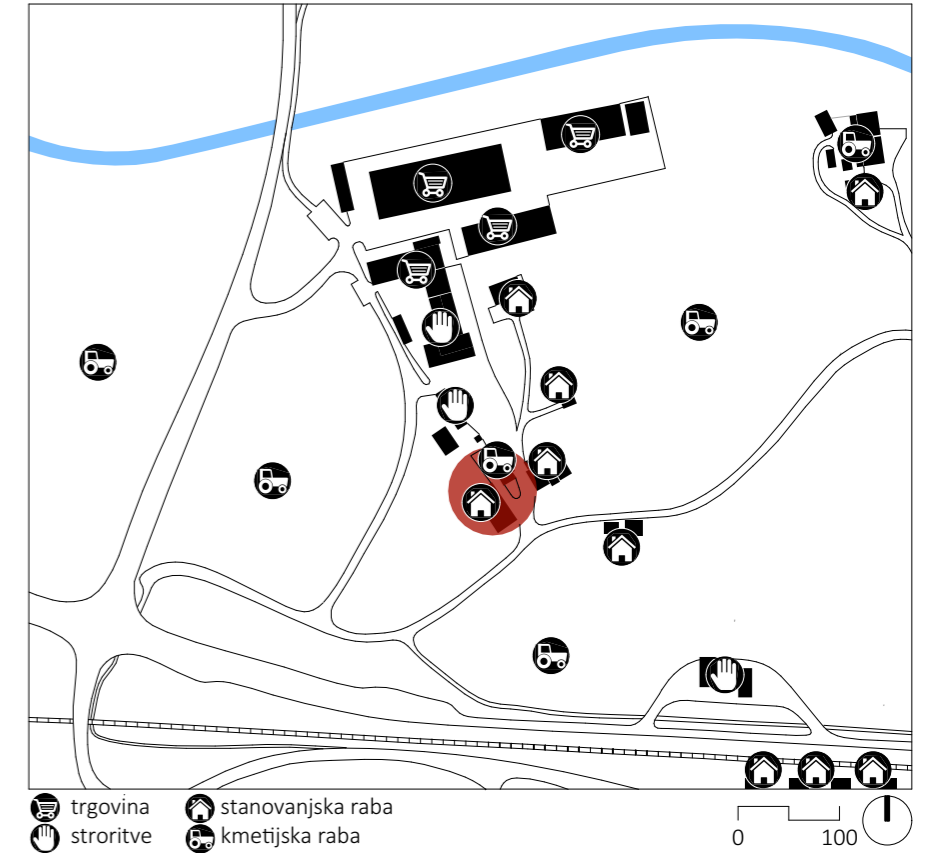
GRAJENA STRUKTURA

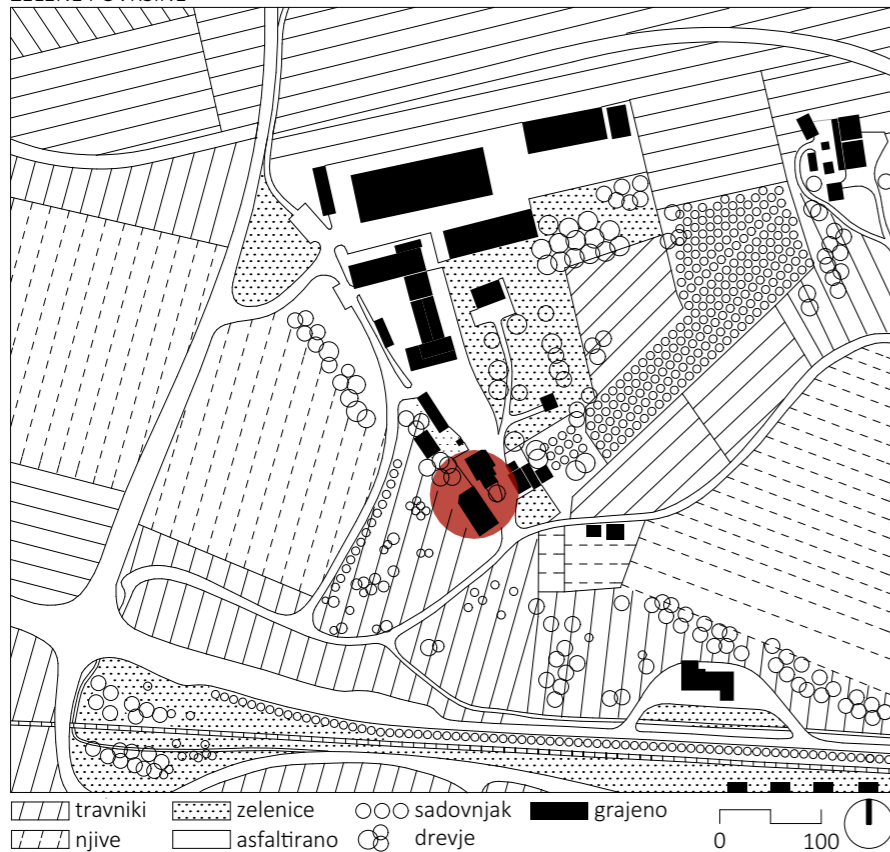
PROMET

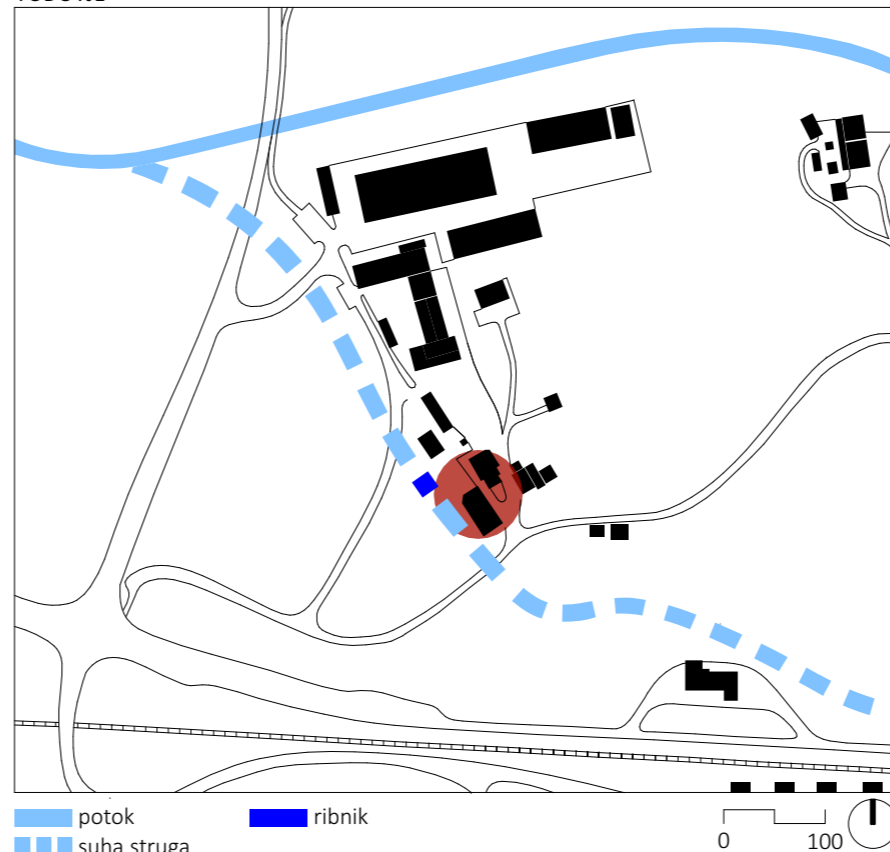
DEJAVNOSTI

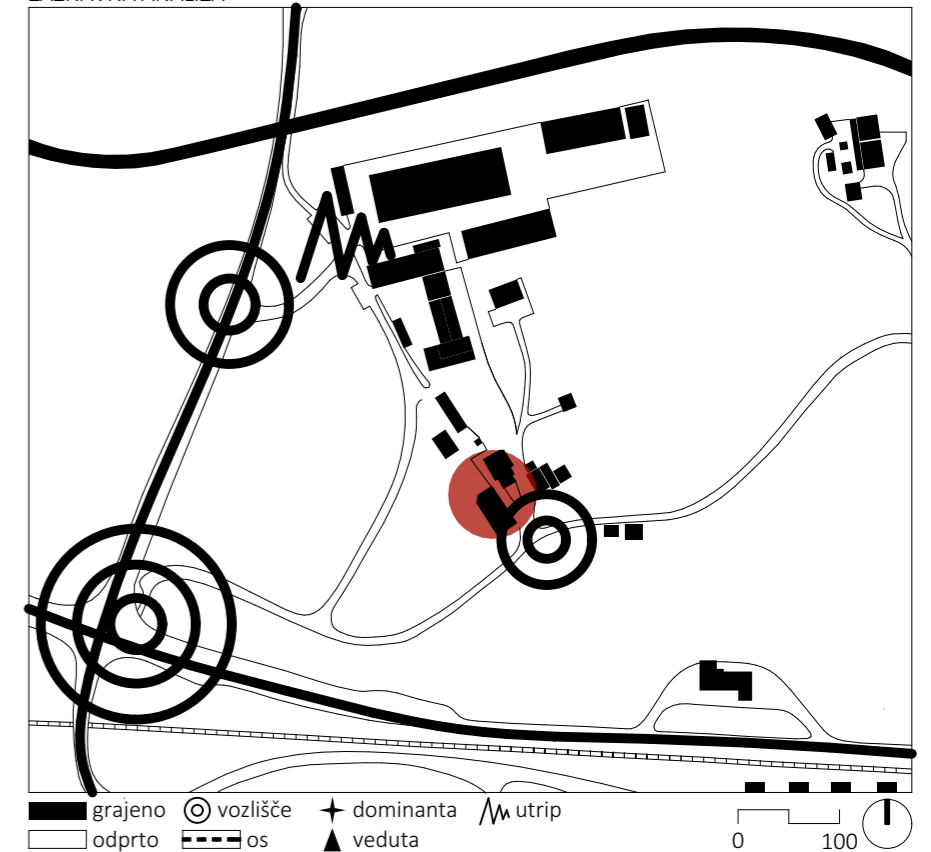
ZELENE POVRŠINE

VODOVJE

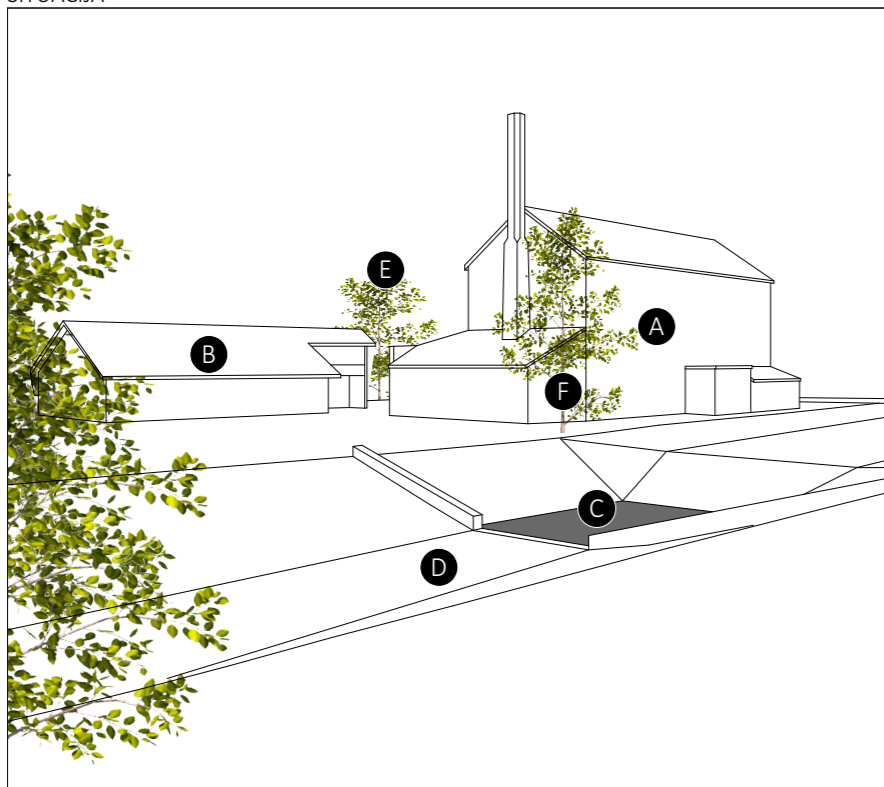

ZAZNAVNA ANALIZA

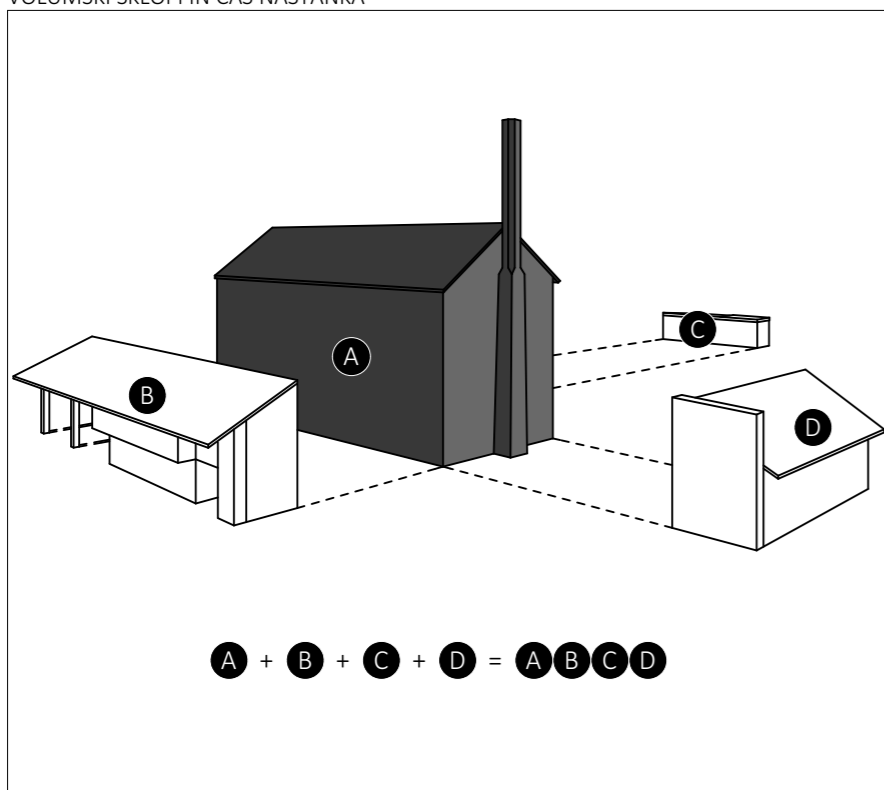
51313 STAVBA

SITUACIJA

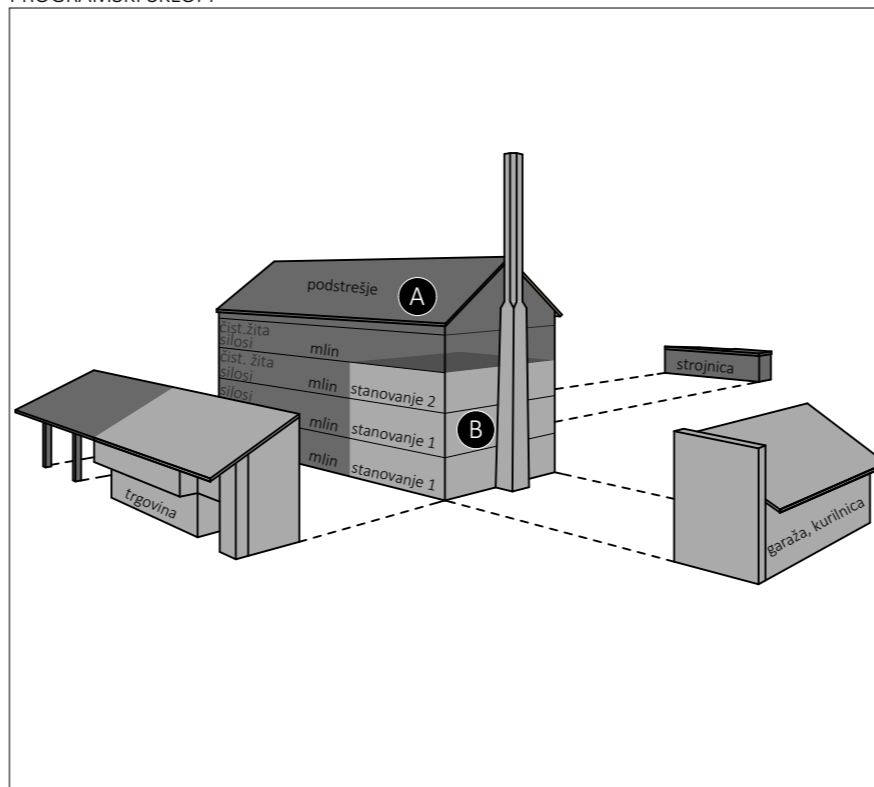
- A Joštov mlin   C ribnik   E lipa
- B hlev   D suha struga   F stara vrba

VOLUMSKI SKLOPI IN ČAS NASTANKA

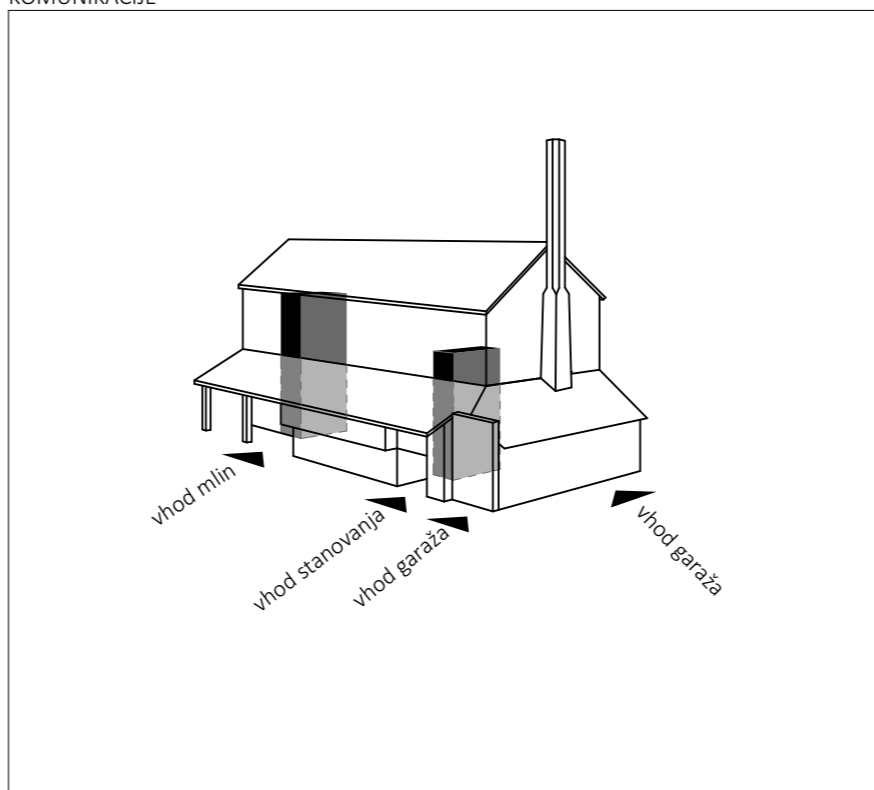
- A 1931 in prej   C po 1931
- B 1931   D 1931, 2009

PROGRAMSKI SKLOPI

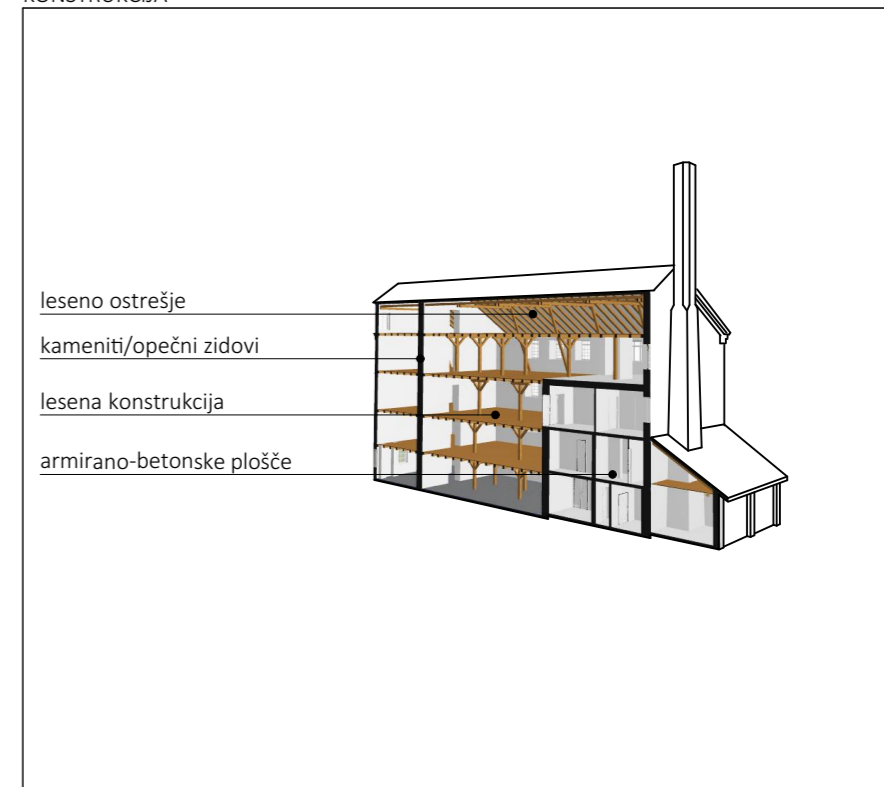
- A I gospodarski program
- B I stanovanjski program

KOMUNIKACIJE

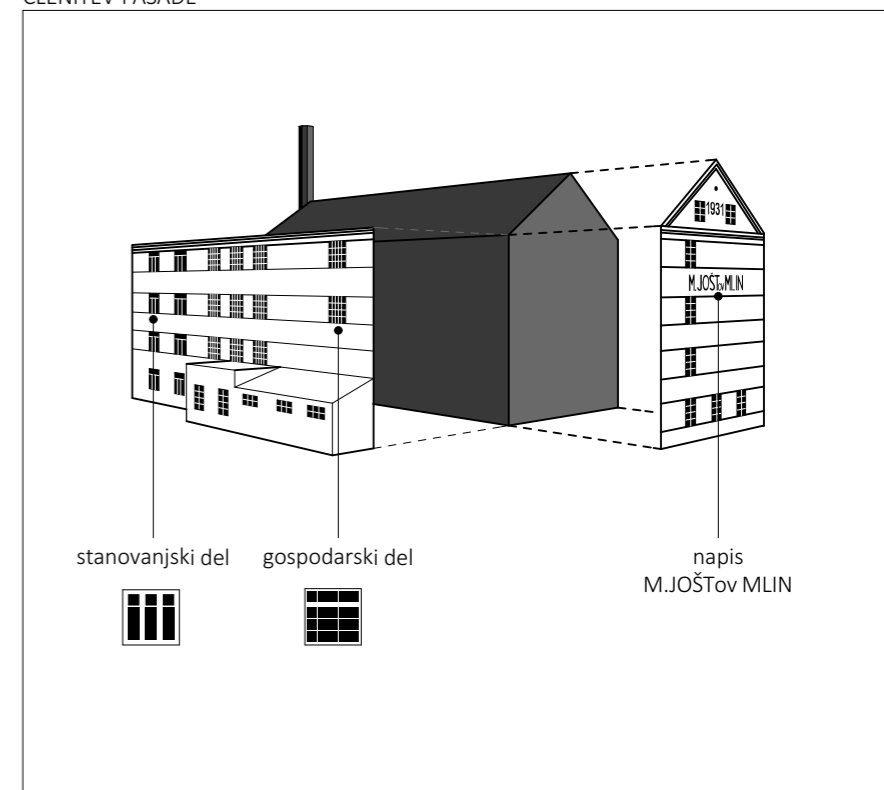
- stopnišče
- ▲ vhodi

KONSTRUKCIJA

- masivna konstrukcija I kamen, opeka, beton
- lahka konstrukcija I les

ČLENITEV FASADE

51314 INTERIER

LESENA STROPNA KONSTRUKCIJA

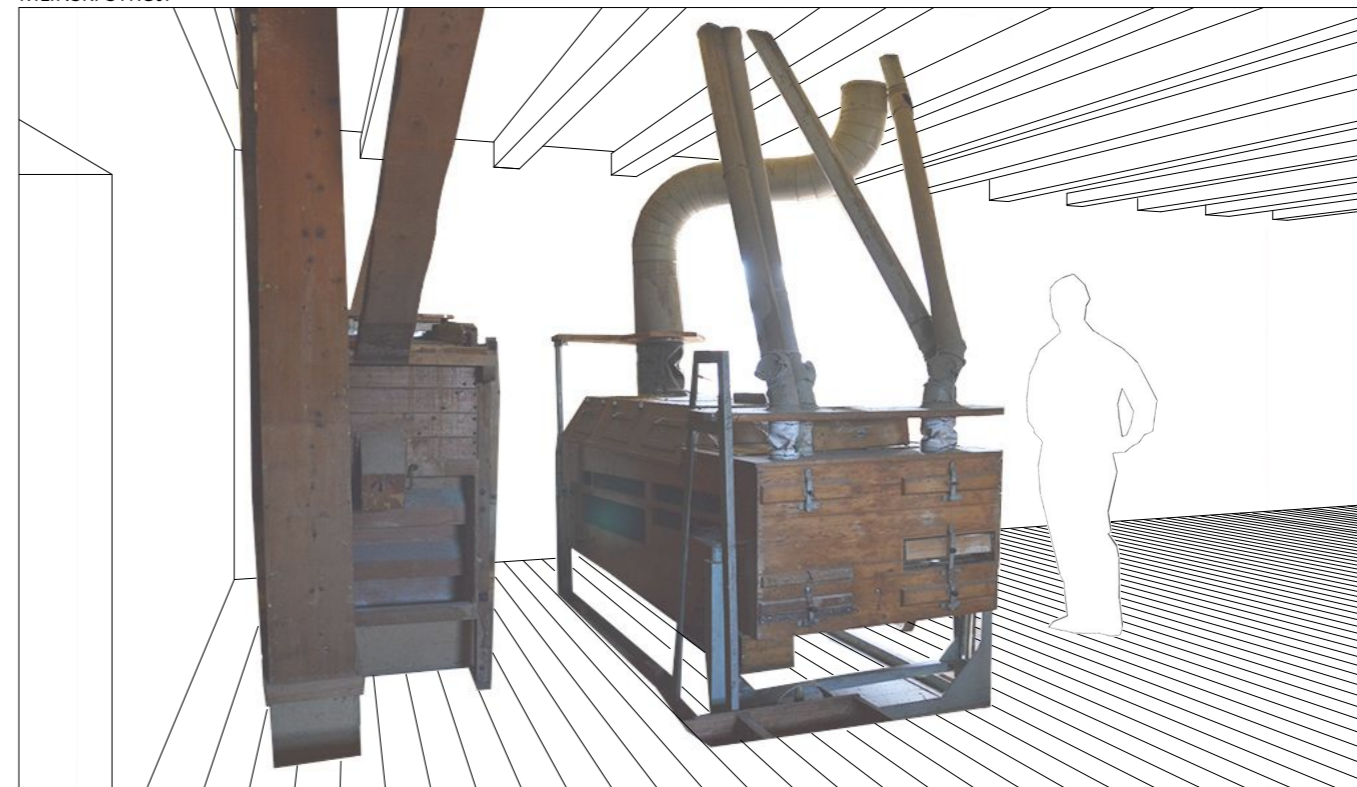
STAVBNO POHIŠTVO

KAMNITI ZIDOVI

MLINSKI STROJI

5|4 POVZETEK ANALIZ

ZGODOVINSKI POMEN	PROSTOR	ZUNANJOST STAVBE	NOTRANJOST STAVBE
<p>Pomembnejše zgodovinske iztočnice so strnjene v spodnjih točkah:</p> <ul style="list-style-type: none"> Joštov mlin je primer raščene industrijske arhitekture iz začetka 20. stoletja, s simbolne zgodovinske plati pa ga povezujemo z zapuščino Celjskih grofov. Poleg mlinarske dejavnosti je stavba pred in med drugo svetovno vojno predstavljala središče političnega gibanja na Celjskem, zato je bila razglašena kot kulturni spomenik lokalnega pomena. Družina Joštovih. Nekdaj znano celjsko kopališče na Ložnici. 	<p>Bistvena elementa prostora, v katerega je vpet stavbni kompleks, sta zeleno agrarno okolje, relativno blizu mestnega središča in bližina regionalne ter avtoceste, ki omogočata dobro prometno dostopnost. Omenjena faktorja – lokacija in dobra prometna povezanost, v kombinaciji z zgodovinskim pomenom stavbe, nekdanjo mlinarsko dejavnostjo in velikostjo samega objekta, nakazujeta na možnost integriranja javnega oz. javno-zasebnega programa, vezanega na že obstoječo kmetijsko dejavnost.</p> <p>Spoznanja analize prostora povzemamo v točkah:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kompleks dveh objektov, nekdanjega mlina ter hleva. Potencial podeželske lokacije blizu mestnega središča, a v atraktivnem, zelenem agrarnem okolju. Dobra prometna povezanost s centrom Celja, sosednjimi kraji ter širšo Slovenijo zaradi neposredne bližine regionalne ceste ter avtocestnega priključka avtoceste Ljubljana – Celje – Maribor. Možnost javnega prevoza zaradi bližine avtobusne postaje. Vodni motiv ribnika in nekdanje rečne struge vezane na mlinarsko dejavnost. Pretežno kmetijska dejavnost neposredne okolice in bližina centralnih dejavnosti. Možna navezava na turistično ponudbo Celja in sosednjih krajev. 	<p>Izmed volumnov, ki tvorijo stavbno celoto, poleg osnovnega dvokapnega volumna 3-nadstropnega objekta izstopa 22-metrski dimnik, ki deluje kot prostorska veduta.</p> <p>Rezultati stavbne analize so strnjeni v spodnjih točkah:</p> <ul style="list-style-type: none"> Poslopje mlina predstavlja raščeno strukturo iz prve polovice 20. stoletja. Izmed volumnov, ki tvorijo stavbno celoto, poleg osnovnega dvokapnega volumna izstopa 22-metrski dimnik, ki deluje kot prostorska veduta. Programska delitev objekta na dva ločena dela – stanovanjski in gospodarski del z nekdanjim mlinom. Dva različna programska dela sta razdeljena vertikalno in imata ločena vhoda z dvoriščne strani ter vsak svoje horizontalne ter vertikalne komunikacije. Kombinacija lesene ter masivne zidane konstrukcije iz kamna in opeke ter betona v novejšem delu. Modernistična fasada z značilnim stavbnim pohištvom, npr. z industrijskimi okni, izraža funkcijo stanovanjskega in gospodarskega dela. Velik napis M. JOŠTOV MLIN na stavbnem pročelju priča o nekdanjem lastniku stavbe. Raščena struktura s prizidki onemogoča naravno osvetlitev nekaterih delov pritličja ter prvega nadstropja notranjih prostorov objekta. 	<p>Glavni arhitekturni členi, ki jih je smiselno izpostaviti v projektu prenove, so debeli kamniti zidovi, lesena stropna in strešna konstrukcija ter značilno stavbno pohištvo.</p> <ul style="list-style-type: none"> Debeli zidovi so deloma kamniti, deloma opečni. Lesena stropna in strešna konstrukcija osrednjega dela objekta sta ena izmed glavnih značilnosti interierja. Izmed elementov stavbnega pohištva izstopajo značilna industrijska okna, ki so zaradi velikosti steklene površine deljena na več manjših kvadratnih ali pravokotnih polj.

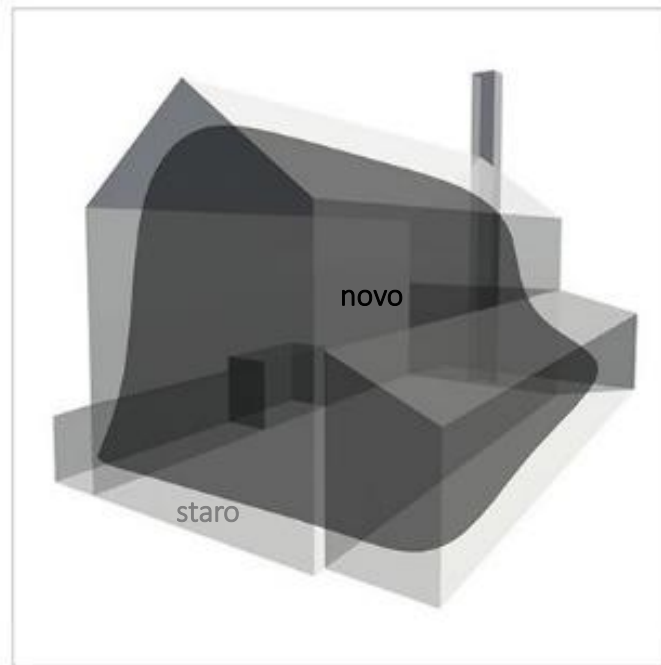
6|1 IZBOR PROGRAMA

DEJAVNIK IN OCENA			PREDLOG PROGRAMA																			
slabo ● dobro ●● odlično ●●●			neustrezno ● majn ustrezno ●● zelo ustrezno ●●● nima vpliva /																			
DEJAVNIK	PODZVRST	OCENA	KULTURNI CENTER / MLADINSKI KULTURNI CENTER / MEDGENERACIJSKI CENTER	IZOBRAŽEVALNI CENTER / ZASEBNA ŠOLA / FAKULTETA	SODOBNA GALERIJA / RAZSTAVNI PROSTRI / ATELJEJI	DOM STAROSTNIKOV	DIJAŠKI / ŠTUDENTSKI DOM	BIOKLINIKA	MUZEJ OBRTNE INDUSTRIJE	ZGODOVINSKI ARHIV	KAZINO	ZABAVIŠČNI / ADRENALINSKI PARK	TRGOVSKI CENTER	GOSTIŠČE	POSLOVNI PROSTORI	SKLADIŠČNI PROSTORI	HOTEL / HOSTEL	SPA	TURISTIČNA KMETIJA	LUKSUZNA STANOVANJA	MLIN	DOMAČA TRŽNICA
LOKACIJA	bližina urbanega okolja	●●	●●	●	●	●●	●	●●	●	●	●●	●●●	●●	●●●	●	●	●	●	●●●	●●	●●●	●●
	bližina agrarnega okolja	●●●							/													/
PROMET	prometna povezanost	●●																				
	bližina regionalne ceste	●●●																				
	bližina avtoceste	●●●	●●																			
	javni promet	●●	/	●●	●●	●●	●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●
	bližina parkirnih mest	●●●	●●●																			
	kolesarska steza	●●●																				
DEJAVNOSTI V PROSTORU	peš pot	●●●																				
	bližina javnih funkcij	●/●●																				
	bližina storitvenih dejavnosti	●/●●	●	●	●	●	●	●●	●	●	●	●●	●	●	●	●	●	●	●●●	●	●●●	●●●
	kmetijska dejavnost	●●●																				
ZELENE POVRŠINE	industrija	●●																				
	potencial zelenega okolja	●●●																				
	agrarne površine	●●●	●●●	●●●	/	●●●	●●●	●●●	●●●	/	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	/	●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●
TURIZEM	urejene parkovne površine	●																				
	gozd	●																				
USTREZNOST STAVBNE STRUKTURE	bližina turističnih točk	●/●●	●●	/	●	●	/	/	●	/	●	●●	●	●●	/	/	●●	●●	●●	●	●●	●●
	turistični potencial stavbe	●●																				
USTREZNOST STAVBNE STRUKTURE	forma	●●	●●●	●●	●●●	●	●	●	●●●	●●	●●	●●	●	●●●	●●	●	●●	●	●●	●●	●●●	●●●
	stanje konstrukcije	●●																				
	ambientalne posebnosti	●●																				
IZBOR PROGRAMA																						

6|2 VARIANTNI PREDLOGI PRIJEMOV PRENOVE

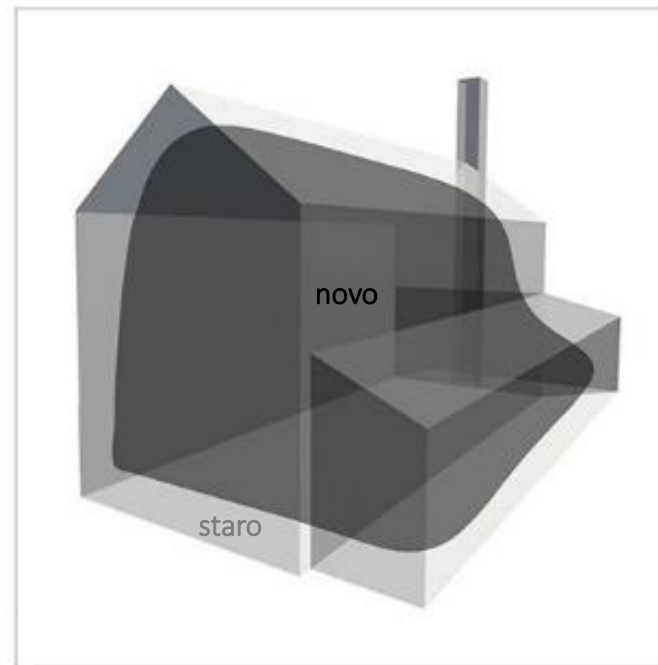
A

Popolna ohranitev vseh volumskih sklopov, posegi samo v notranjosti stavbe.

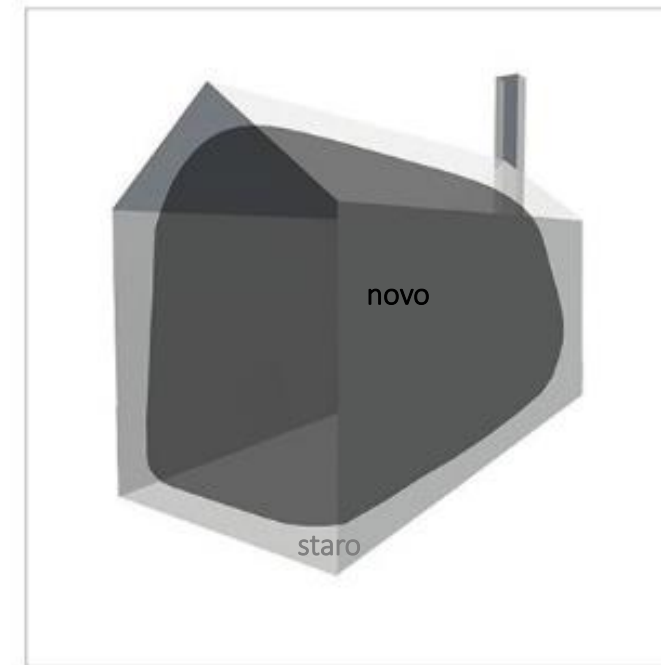
B

Rušitev jugo-zahodnega prizidka ter integracija novih stavbnih struktur znotraj preostalih delov stavbe.

C

Ohranitev najstarejšega, dvokapnega volumskega sklopa z dimnikom ter integracija programa znotraj obstoječe stavbne mase.

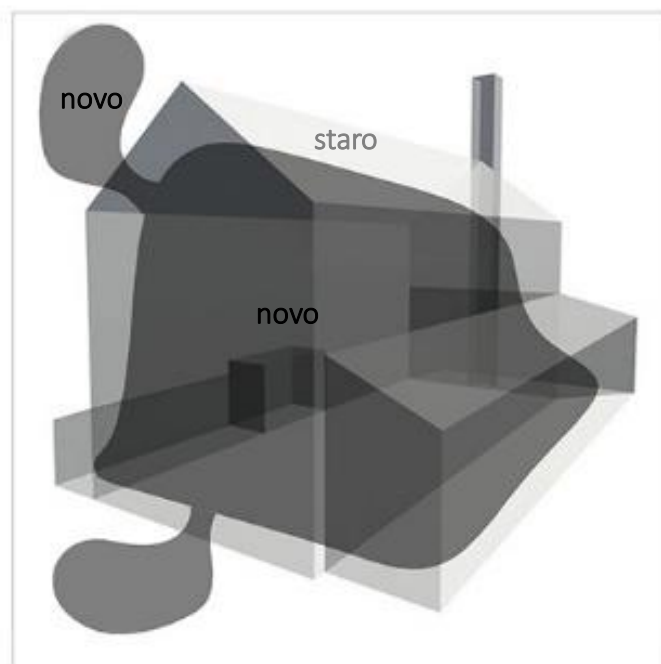
D

Ohranitev obrisa pritličnih zidov stavbe in dimnika, kot razpoznavnega elementa industrijskega objekta ter izgradnja nove stavbe

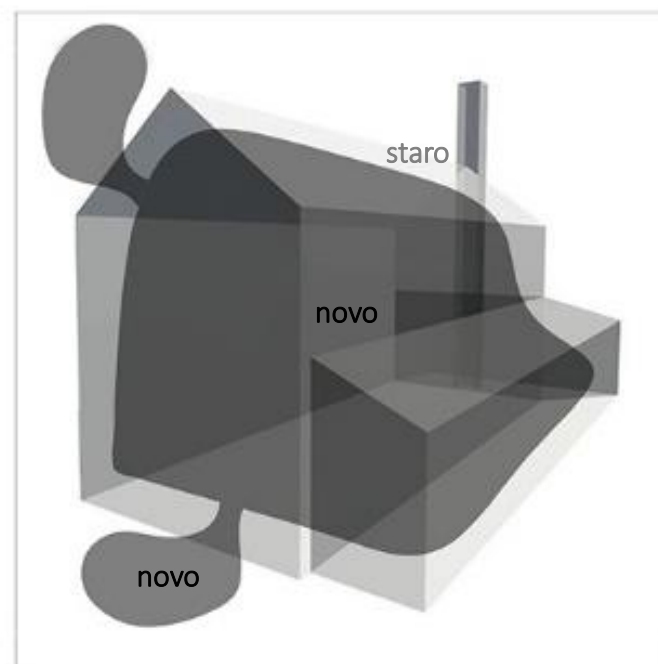
A+

Popolna ohranitev vseh volumskih sklopov, posegi ter integracija novih stavbnih struktur znotraj in tudi zunaj stavbe.

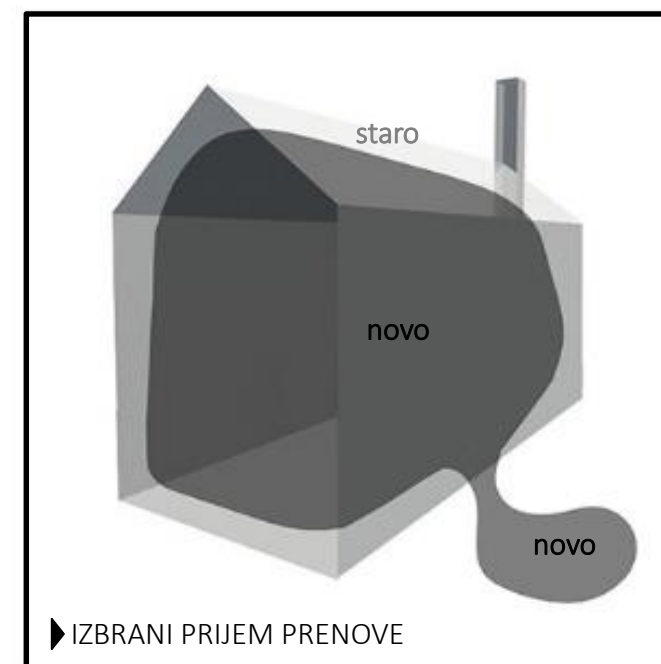
B+

Rušitev jugo-zahodnega prizidka, posegi in integracija novih stavbnih struktur znotraj in tudi zunaj obstoječe ga objekta.

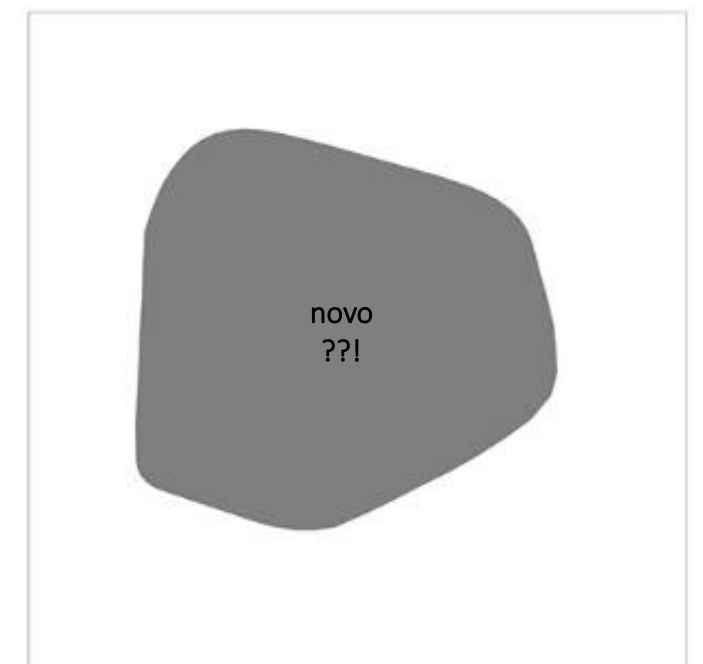
C+

Ohranitev najstarejšega, dvokapnega volumskega sklopa z dimnikom ter integracija novega programa znotraj in tudi zunaj obstoječe stavbne mase.

E

Popolna rušitev stavbe in izgradnja nove.

▶ IZBRANI PRIJEM PRENOVE

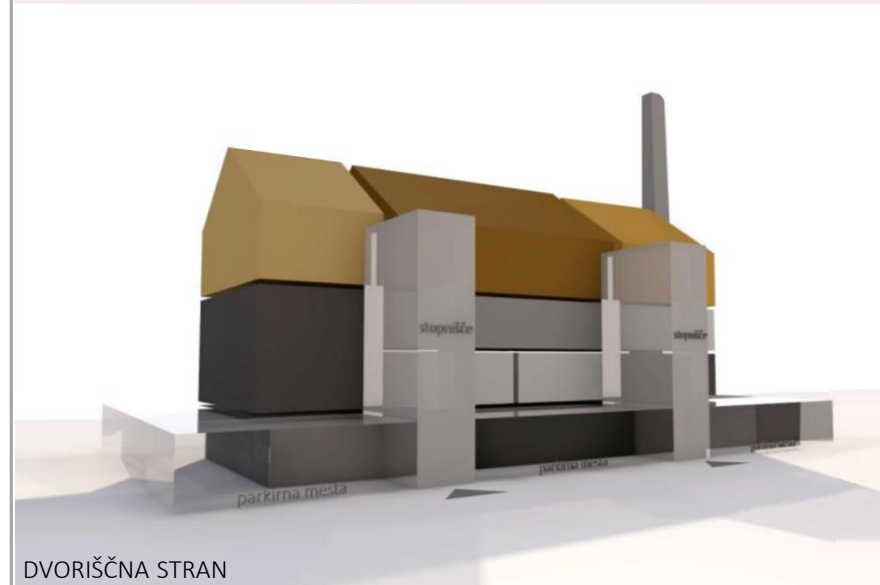
613 VARIANTNI PREDLOGI PROGRAMSKIH SHEM

1 | LUKSUZNA STANOVANJA

Prvi primer nove programske zasnove stavbe izhaja iz razmišljanja, da objekt v zasebni lasti s tako veliko kvadraturo (1350 m²) težko finančno in fizično v celoti vzdržuje ena sama družina. Ozirajoč se na obstoječo zasnovo nosilnih zidov smo ga razdelili na dvanajst stanovanj različnih tipologij in kvadrat, njihovo dodano vrednost pa predstavlja specifičen ambient industrijske arhitekture. Obenem se je ob integriranju omenjenega programa potrebno zavedati, da bi tovrstna vsebina za svoje delovanje pogojevala sorazmerno visoko stopnjo posega v obstoječo stavbno strukturo.

CESTNA STRAN

DVORIŠČNA STRAN

2 | MLADINSKI KULTURNI CENTER

Slednja formacija programske zasnove v stari mlin vkomponira javne vsebine, povezane v mladinski kulturni center, ki bi kot kulturni inkubator mladim omogočil izvajanje širokega spektra dejavnosti, koncertov, prireditev, razstav, predavanj, delavnic in projektov v svojevrstnem ambientu nekdanjega industrijsko-tehniškega objekta. Lokacija v zelenem okolju, ki je odmaknjena iz središča mesta, pa vendar dovolj blizu, je pozicija, kjer bi lahko mladi in mladi po srcu med drugim preživljali prosti čas tudi v stiku z naravo. Tovrstna programska zasnova omogoča visoko stopnjo ohranjanja obstoječe stavne strukture, a ne predvideva kontinuitete nekdanjega programa.

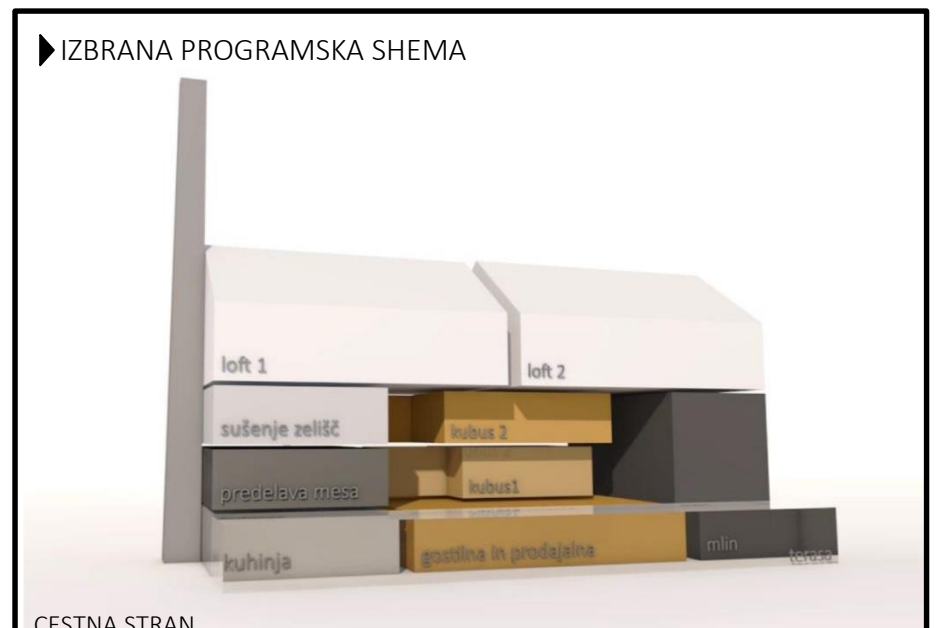
CESTNA STRAN

DVORIŠČNA STRAN

3 | MLIN S SPREMLJEVALNIM PROGRAMOM

Tretji variantni predlog programske sheme predstavlja reanimacijo prvotne funkcije stavbe ter tako ponovno oživlja mlinarsko obrt, s katero je stavba od nekdaj živela. Prenovljeno programsko shemo dodatno osmišlja izhajanje iz obstoječih danosti zelenega, primestnega vaškega okolja in kmetijske dejavnosti, s katero se ukvarja družina, ki upravlja s poslopjem. Zato smo mlinarsko obrt ter kmetijsko panogo združili pod eno streho in ju povezali v več-programski kompleks javno-zasebne rabe. Tovrstna programska zasnova predstavlja kontinuiteto nekdanje mlinarske funkcije, posegi v stavbno strukturo pa z omenjenimi vsebinami omogočajo najvišjo stopnjo ohranjanja obstoječih arhitekturnih elementov in struktur.

CESTNA STRAN

DVORIŠČNA STRAN

6|4 PREDLAGAN PROGRAM

OBJEKT 1 | JOŠTOV MLIN

- **Mlin**
  - Mlin
  - Silosi
  - Čistilnica žita
  - Natovarjanje žita
  - Skladišče moke
  - Servis
- **Spremljevalni program**
  - Gostilna
  - Prodajalna
  - Muzej
  - Večnamenska dvorana
  - Učne delavnice
  - Kuhinja
  - Shramba
  - Sanitarije
  - Kurilnica in servis
  - Prostori za zaposlene
- **Stanovanji za družino**
  - Loft 1
  - Loft 2
- **Program na prostem**
  - Terasa
  - Žitna pot po stari strugi
  - Domača tržnica
  - Delavnice, prireditve na prostem
  - Obdelovalne kmetijske površine

OBJEKT 2 | GOSPODARSKO POSLOPJE (konceptualni nivo obdelave)

- Hlev
- Garaža
- Skladišče
- Shrambe

PRIDELAVA

PREDELAVA

PRODAJA

615 OPIS ARHITEKTURNE REŠITVE

Arhitekturna zasnova

Predlog idejne rešitve prenove Joštovega mlina v Celju je primer interpretacije odnosa med starim in novim v arhitekturi. Rešitev odgovarja na vprašanje, kako k prvotnemu grajenemu prostoru smiselno oblikovati dopolnitev, ki obenem ne razvrednoti obstoječe zasnove in se ji hkrati tudi slepo ne podredi. Ker gre za stavbo, ki je razvojno in arhitekturno manj pomembna, je avtorski pristop prenove pomemben in potreben, saj dodaja k obstoječemu novo kvaliteto in omogoči njegov razvoj.

Rešitev z rušitvami manj kvalitetnih prizidkov izpostavi glavne karakteristike obstoječe arhitekture in visok dimnik, ki deluje kot razpoznavni znak ter prostorska veduta. Staro strukturo obravnava kot reprezentativno lupino, v katero so vstavljeni novi elementi z lastnim arhitekturnim izrazom. Nova kovinska arhitektura se zato odmika od obstoječih, debelih obodnih zidov, tako v intervencijah v interierju, kot tudi izven stavbe. Novo tako predstavlja homogeno kovinsko formo, ki sledi konceptu „odmiku od starega“ in poveže notranjost z zunanostjo stavbe ter odpira poglede proti agrarni krajini, katere del je.

Programska zasnova

Reanimacija programa, ki ponovno oživlja propadlo mlinarsko obrt in jo poveže s spremljevalnim turističnim programom, poudari dolgoletno tradicijo mlinarske proizvodnje, kar predstavlja dodano vrednost dejavnosti in prenove.

Objekt, gabaritov P+3+M je zasnovan kot več-programski kompleks javo-zasebne rabe. Pritličje, prvo in drugo nadstropje so namenjeni javnemu programu s prenovljenim butičnim mlinom in spremljevalno

turistično dejavnostjo (gostilna, večnamenska dvorana, učne delavnice ...). Mlin zaradi hrupa, prahu in vibracij, predstavlja ločen programski sklop, sam način proizvodnega procesa pa pogojuje lastno notranje stopnišče. Gostilna predstavlja prostor treh prepletenih funkcij – gostilne, prodajalne in muzeja v enem. Tu so ponujene jedi iz lokalnih sestavin, žitaric in domače mlete moke, hkrati pa je tu možno kupiti moko in mlevske izdelke. Sam ambient gostilne je tretiran kot poljudni muzej, oblikovan kot kovinski kubus, odmaknjen od starih zidov in obdelan z gravurami, ki prikazujejo zgodovino Joštovega mlina.

Ker je programska zasnova vezana na dejavnost družinske tradicije, sta v zgornjih dveh etažah predvideni stanovanji za družino, ki upravlja s poslopjem.

Etaže z dvoriščne strani povezuje ozelenjen kubus s stopniščem, dvigalom in instalacijskim jaškom.

Materiali in konstrukcija

Najstarejši deli zgradbe so kamnite, deloma opečne gradnje v kombinaciji z leseno stropno in strešno konstrukcijo. Ta je v največji meri ohranjena ter se za potrebe večnamenske dvorane dodatno ojača z kovinskimi profili.

Nove forme so grajene v kombinaciji jeklene konstrukcije, kovinske mreže oz. plošč in podestov iz brušenega betona. Vodilni material novih intervencij je kovina, kot asociacija na industrijo in je različno interpretirana glede na eksterier ter interier. Arhitekturni prijem s kovinsko mrežo ustvari nova dva zunanja volumna – stopnišče in letno teraso, ki sta preko interierja povezana s kovinskim kubusom gostilne. Ta je obdelan z gravurami, ki prezentirajo zgodovino Joštovega mlina in ustvarijo svojevrsten ambient, združen v gostilno in muzej v enem.

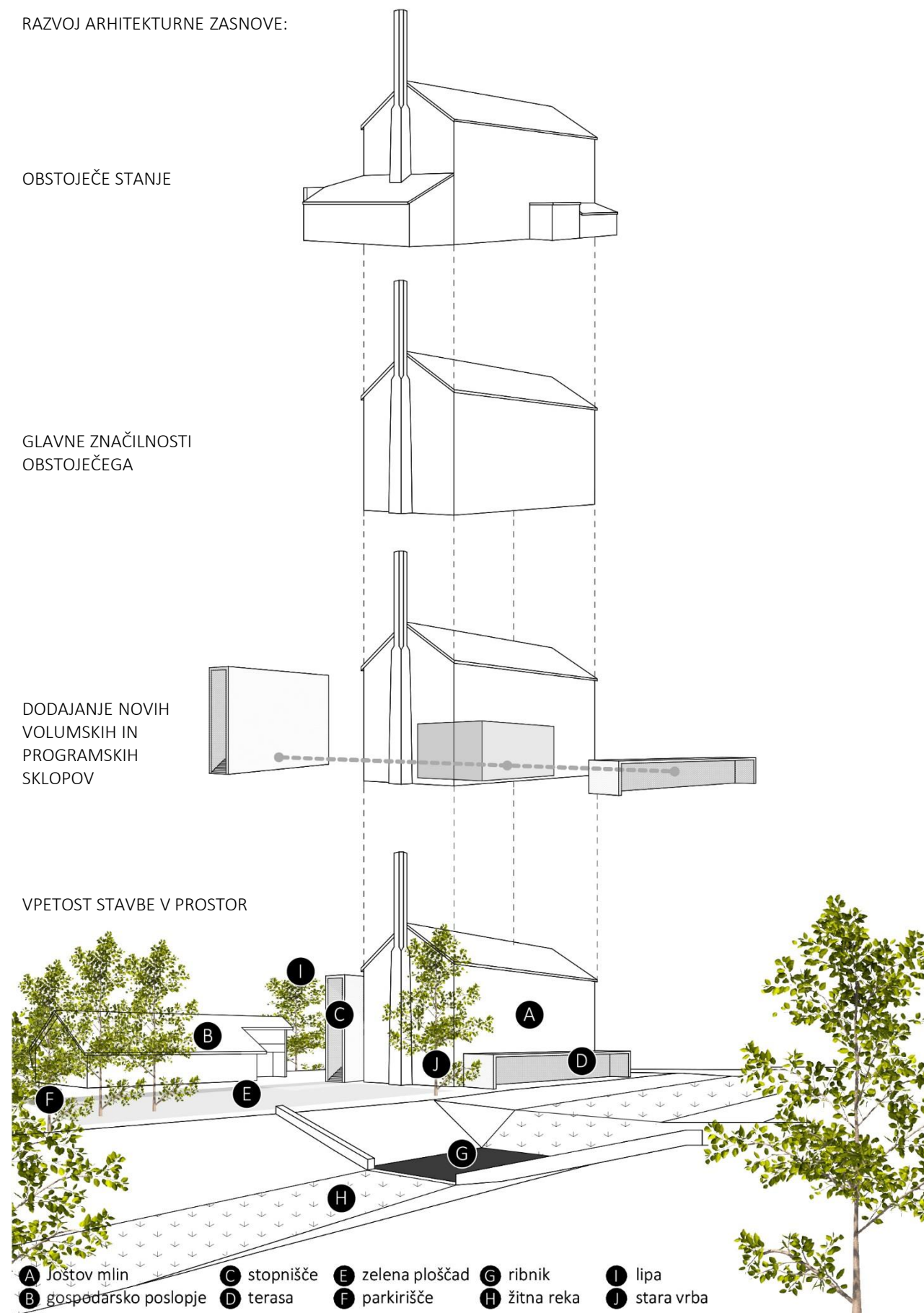
RAZVOJ ARHITEKTURNE ZASNOVE:

OBSTOJEČE STANJE

GLAVNE ZNAČILNOSTI
OBSTOJEČEGA

DODAJANJE NOVIH
VOLUMSKIH IN
PROGRAMSKIH
SKLOPOV

VPETOST STAVBE V PROSTOR

Fasada

Arhitekturna zasnova novih volumskih sklopov se želi hkrati navezati na karakter zelenega periferne okolja in industrijsko-tehniškega oz. mlinarskega izročila. Fasadni pas novega zato ustvarja ovoj kovinske mreže, kot parafraza sit za sejanje moke, ki ga sčasoma preraste zelenje – bršljan, simbol trajnosti, brezčasnosti in starih, opuščenih zgradb. Bršljan je zimzelena rastlina, plezalka, enostavna za vzdrževanje in zagotavlja zeleni plašč skozi vso leto (Gradim zeleno, 2013).

Zeleni ovoj nove arhitekture se staplja s krajinsko sliko okolice, poleg tega pa ustvari kontrast beli modernistični fasadi Joštovega mlina. Volumski sklop s teraso na jugo-zahodni strani objekta se idejno navezuje na obstoječo fasado, ki jo členijo horizontalne linije in kvadratna industrijska okna, razdeljena na več manjših polj. Oblikovanje in pozicioniranje novih stavbnih mas izpostavi pročelno fasado z napisom M. JOŠTOV MLIN, ki priča o nekdanjem lastniku zgradbe.

Instalacije

Za glavne instalacijske vode, kot so ogrevanje, voda, elektrika in prezračevanje se predvidi zunanji instalacijski jašek, povezan s kletjo objekta, kjer je kurilnica. Kjer je potrebno, se instalacije speljejo znotraj objekta. Predvideno je ogrevanje s toplotno črpalko v povezavi s talnim gretjem.

Prometna ureditev in dostopi

Objekt se prometno povezuje z obstoječim cestnim omrežjem, natančneje s celjsko mestno obvoznico in cesto v smeri avtocestnega priključka Lopata. Parkirni prostori za večje število obiskovalcev so predvideni ob vstopu na zemljišče na severo-zahodnem delu parcele. Oblikovani so kot krajinski element v sklopu delno

ozelenjene ploščadi, predvidene za dogodke na prostem. Glavni vhodi v objekt so formirani z dvoriščne strani preko razpoznavnega ozelenjenega kubusa. Z dvorišča na severo-vzhodu sta z ločenim vhodom predvidena tudi dovoz in dostava.

Ureditev okolice

Žito je, kot navezava na tradicionalno agrarno krajino in simbol mlinarstva, uporabljeno v ureditvi neposredne okolice zgradbe. Njen glavni element je žitna reka, ki se vije po nekdanji rečni strugi.

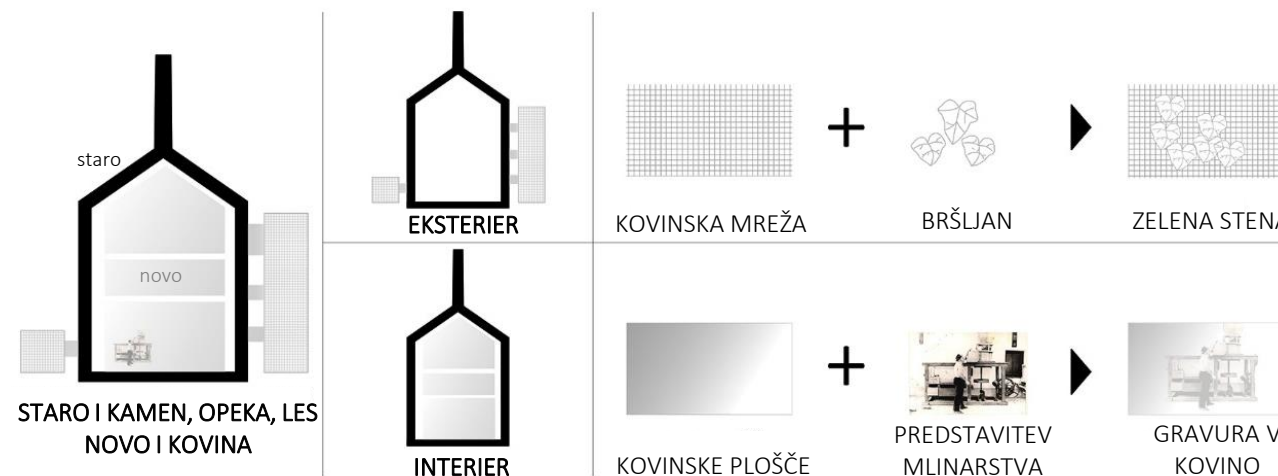
Ploščad pred stavbo, namenjena prireditvam na prostem, je urejena kot delno ozelenjena, delno tlakovana površina, ki se v enotni potezi nadaljuje proti parkirnim prostorom, oblikovanim kot krajinski element.

Mlin z gospodarskim poslopljem povezuje popločeno dvorišče, ki poveže krajinske elemente in obe stavbi v zaključeno celoto.

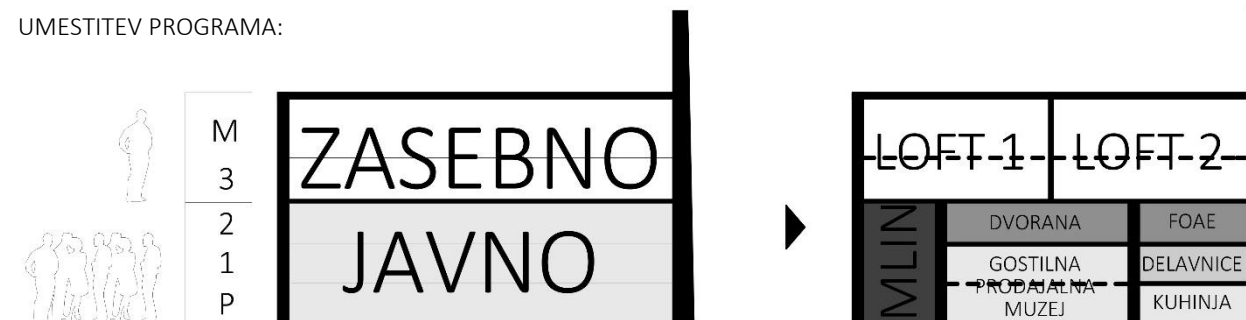
ODNOS MED STARIM IN NOVIM:

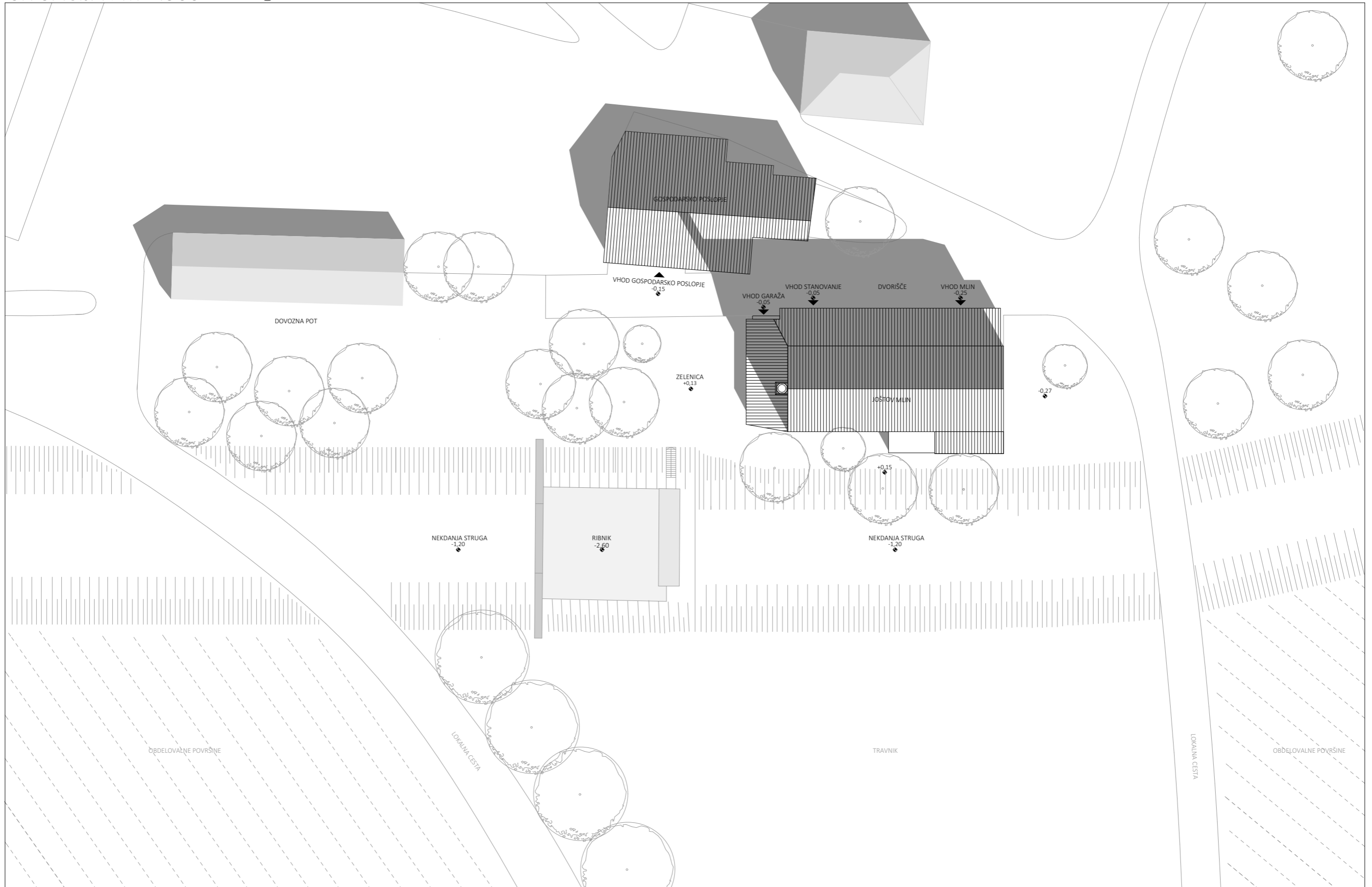

PRIKAZ MATERIALOV:

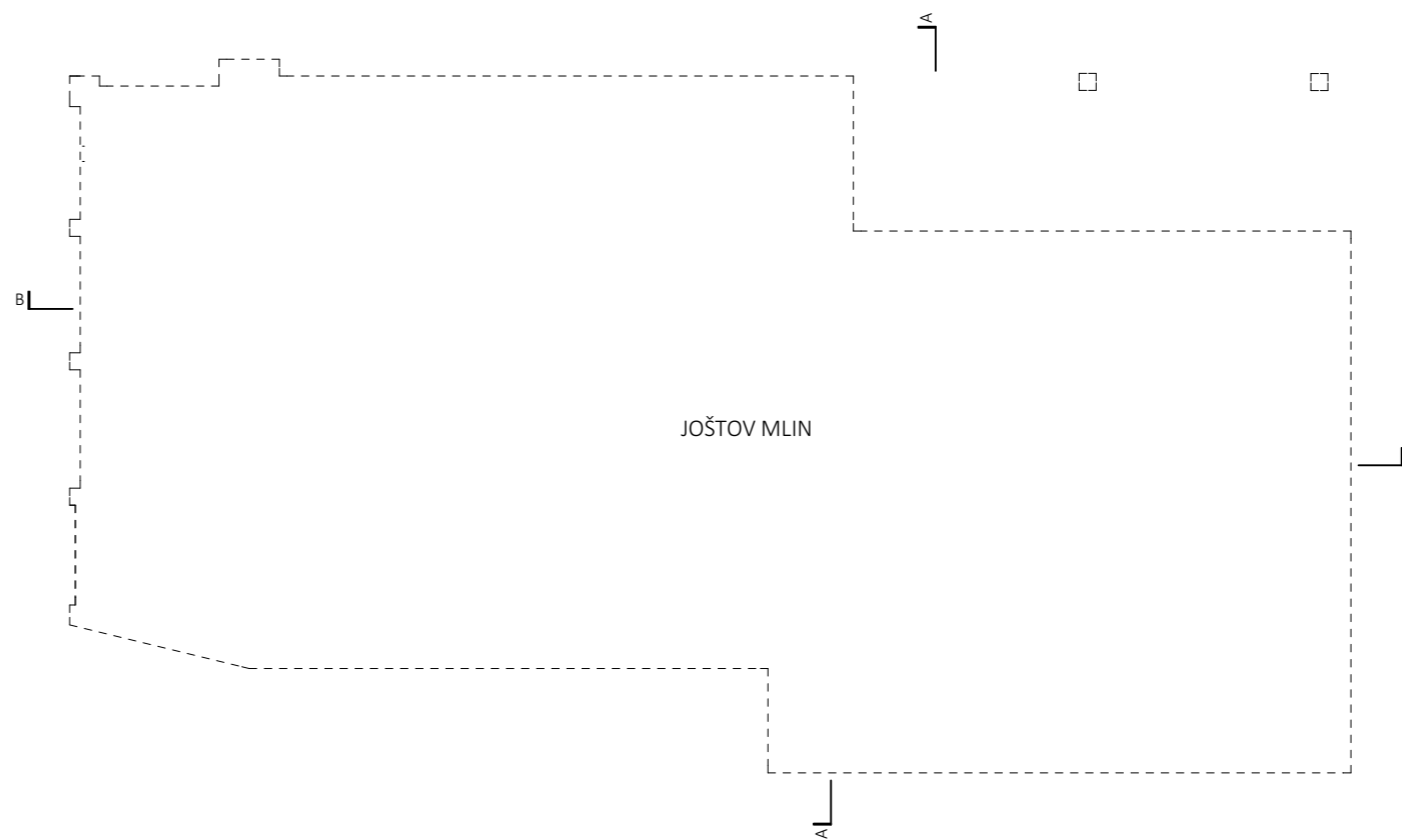
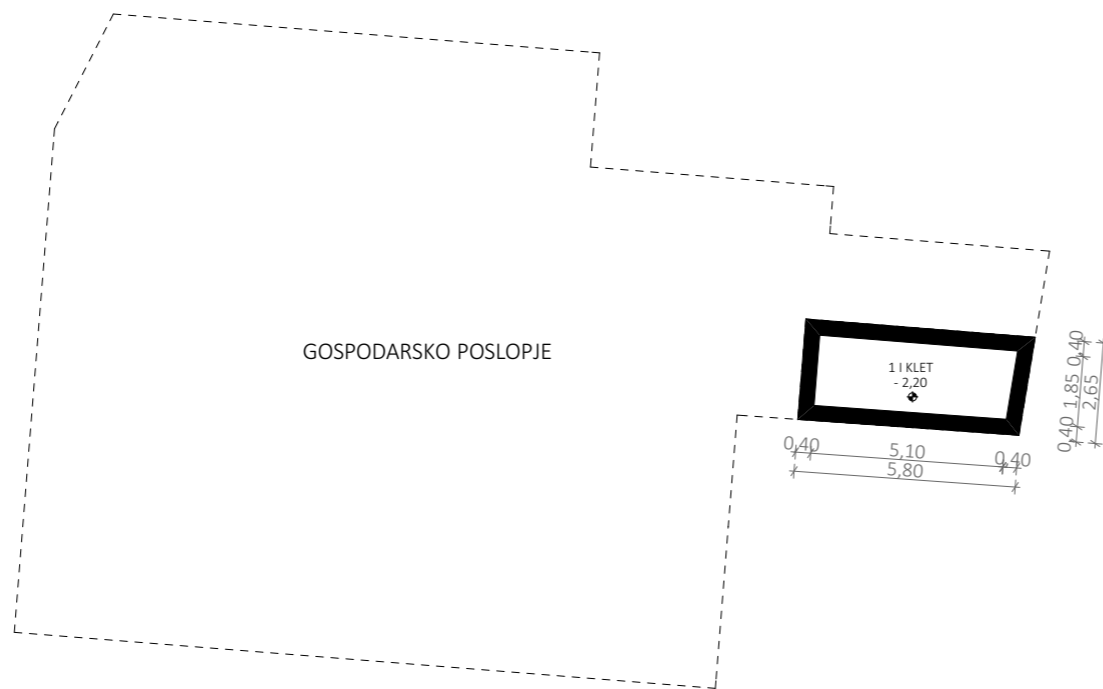

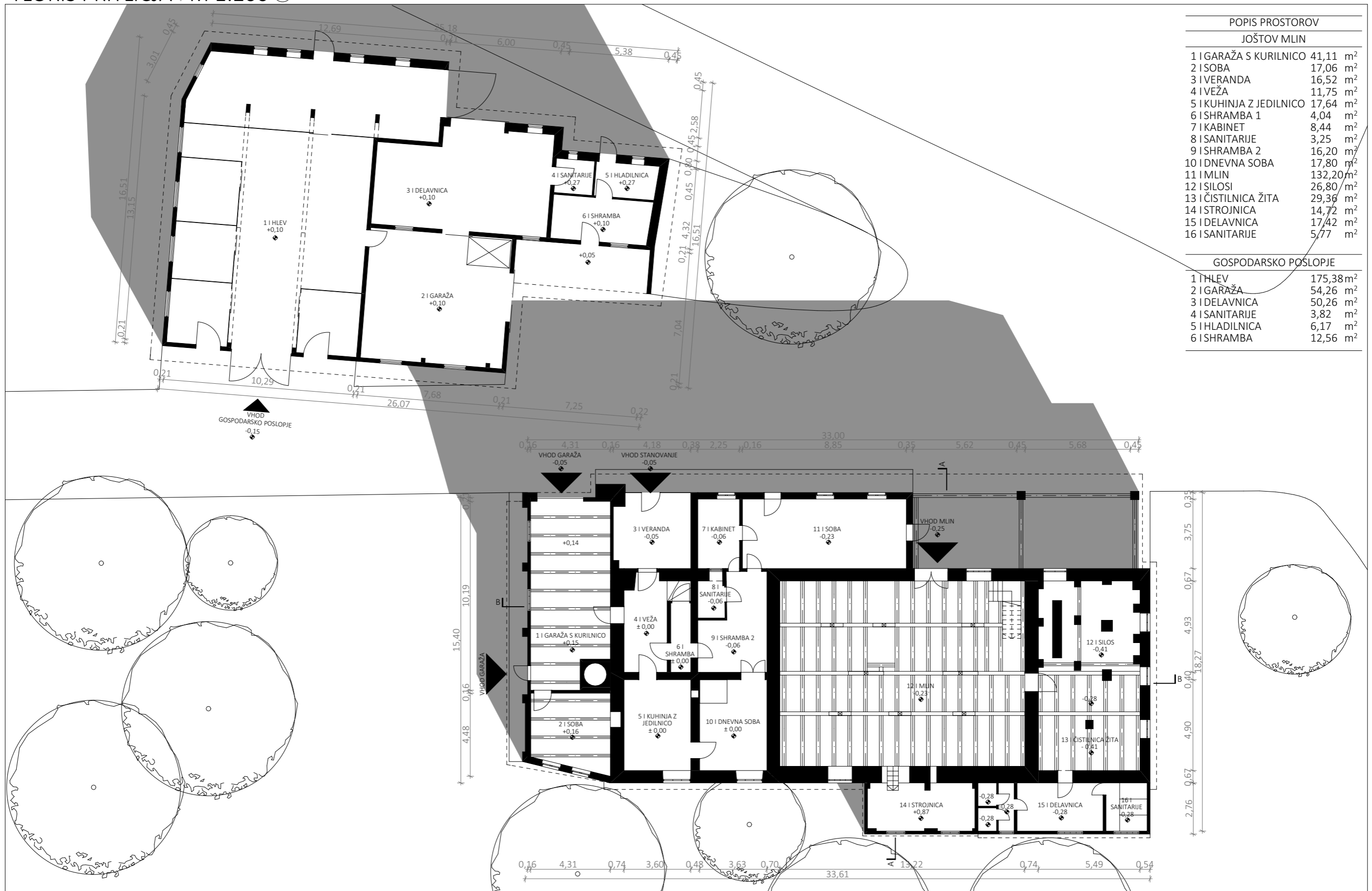
UMESTITEV PROGRAMA:

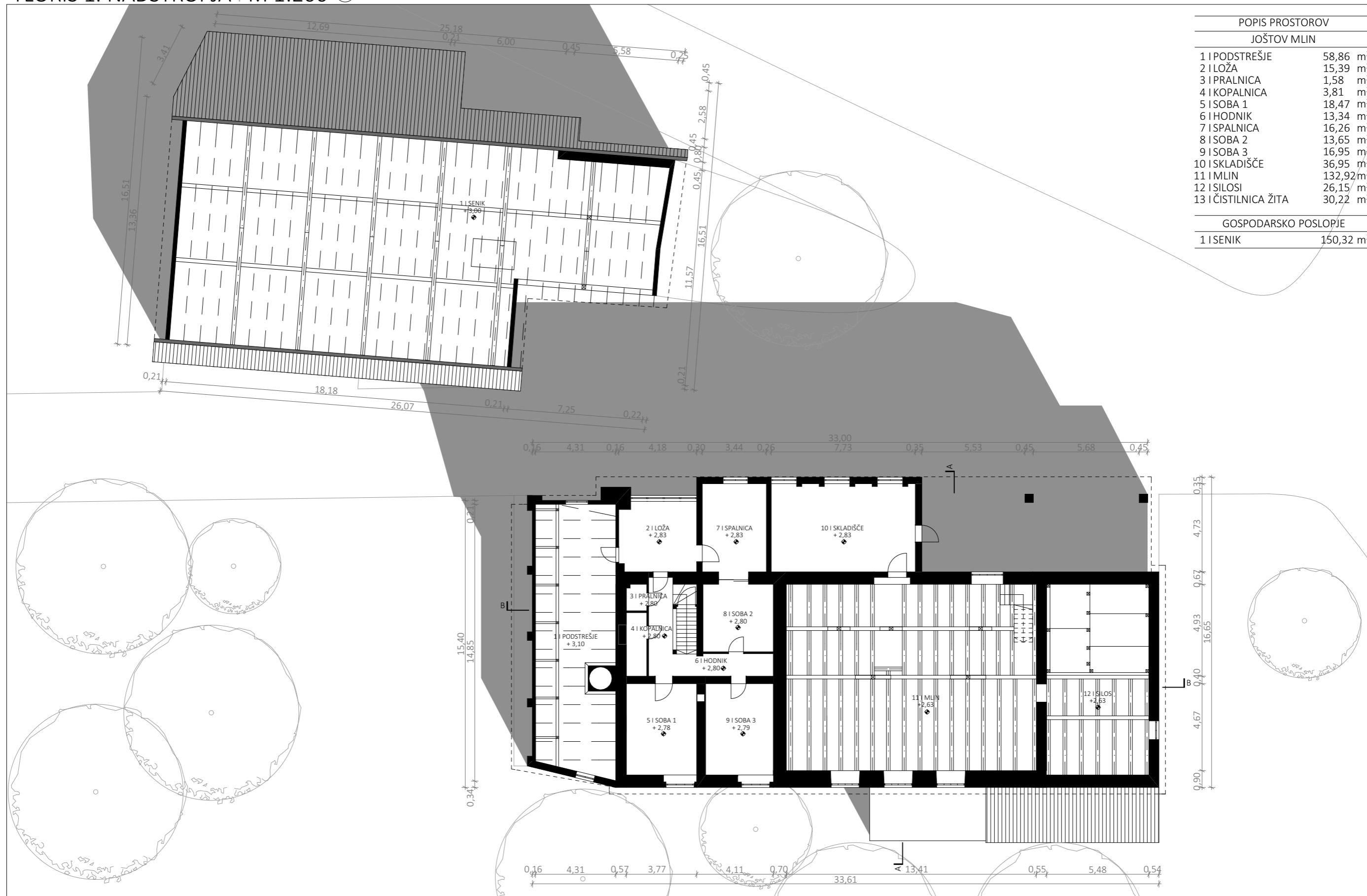
POPIS PROSTOROV	
JOŠTOV MLIN	
/	
GOSPODARSKO POSLOPJE	
1 KLET	10,90 m ²

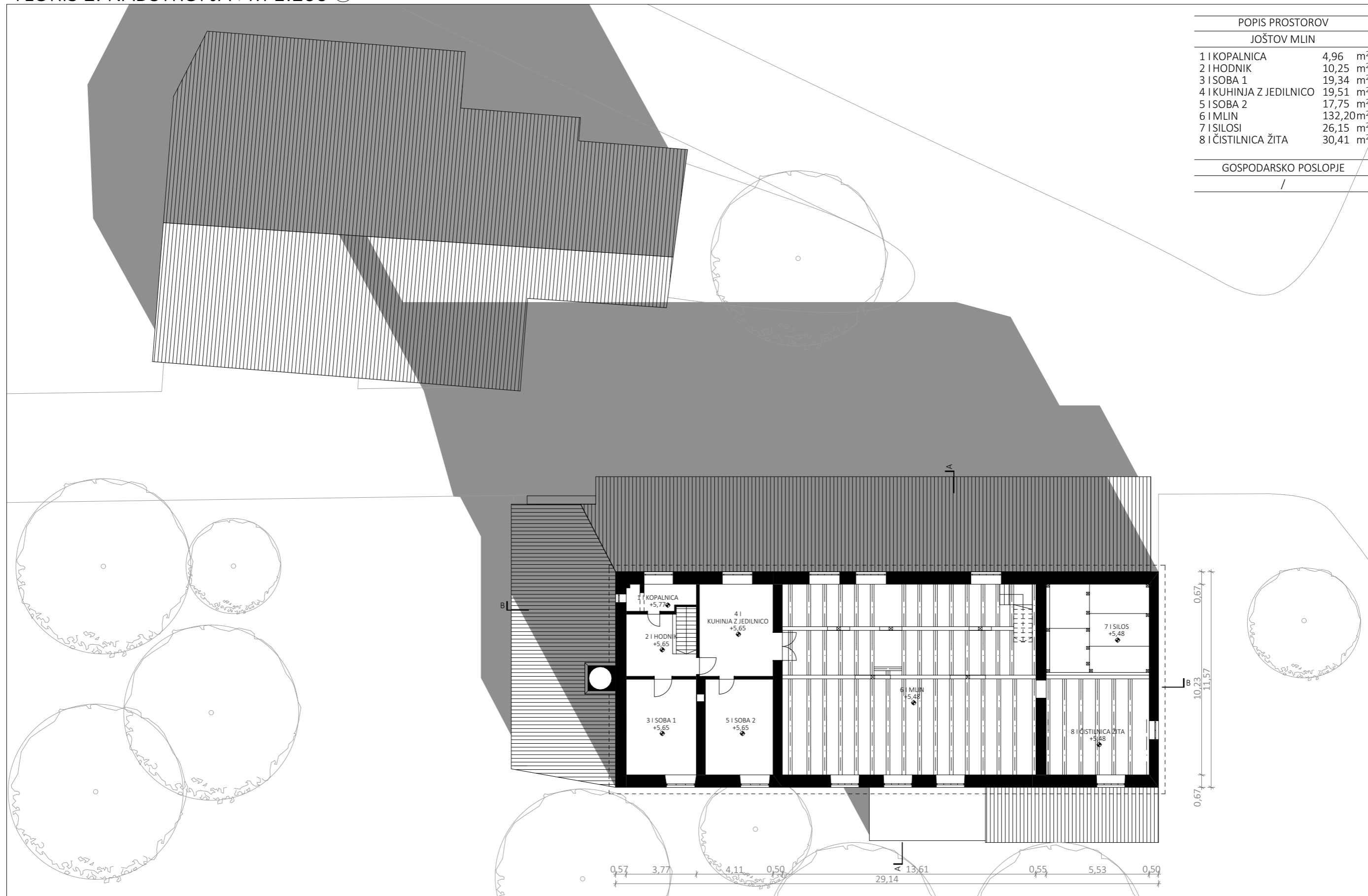

POPIS PROSTOROV	
JOŠTOV MLIN	
1 GARAŽA S KURILNICO	41,11 m ²
2 SOBA	17,06 m ²
3 VERANDA	16,52 m ²
4 VEŽA	11,75 m ²
5 KUHINJA Z JEDILNICO	17,64 m ²
6 SHRAMBA 1	4,04 m ²
7 KABINET	8,44 m ²
8 SANITARIE	3,25 m ²
9 SHRAMBA 2	16,20 m ²
10 DNEVNA SOBA	17,80 m ²
11 MLIN	132,20 m ²
12 SILOSI	26,80 m ²
13 ČISTILNICA ŽITA	29,36 m ²
14 STROJNICA	14,72 m ²
15 DELAVNICA	17,42 m ²
16 SANITARIE	5,77 m ²
GOSPODARSKO POSLOPJE	
1 HLEV	175,38 m ²
2 GARAŽA	54,26 m ²
3 DELAVNICA	50,26 m ²
4 SANITARIE	3,82 m ²
5 IHLADILNICA	6,17 m ²
6 SHRAMBA	12,56 m ²

714 TLORIS 1. NADSTROPJA | M 1:200

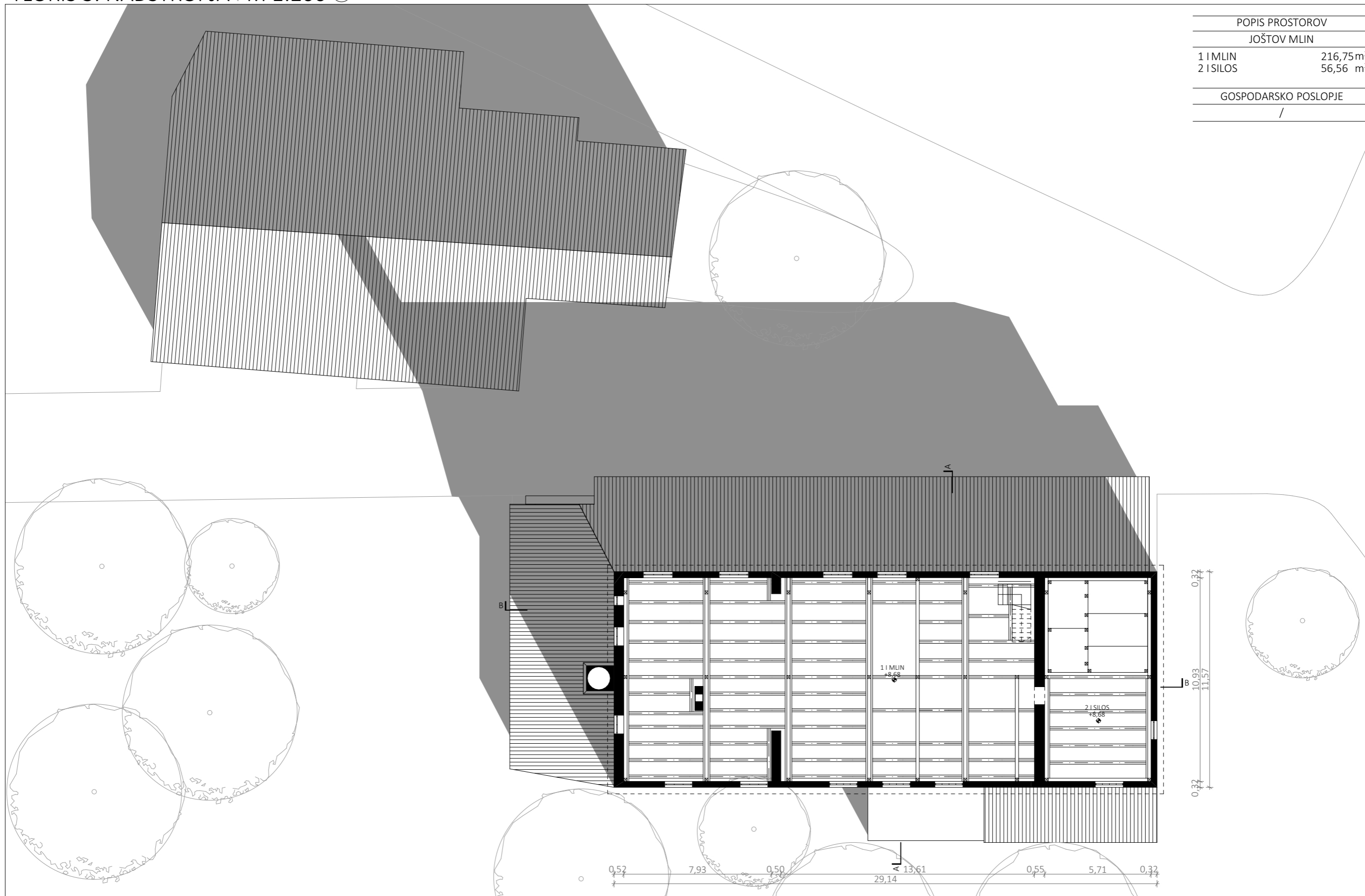
715 TLORIS 2. NADSTROPJA | M 1:200 ☺

POPIS PROSTOROV		
JOŠTOV MLIN		
1 I KOPALNICA	4,96	m ²
2 I HODNIK	10,25	m ²
3 I SOBA 1	19,34	m ²
4 I KUHINJA Z JEDILNICO	19,51	m ²
5 I SOBA 2	17,75	m ²
6 I MLIN	132,20	m ²
7 I SILOSI	26,15	m ²
8 I ČISTILNICA ŽITA	30,41	m ²
GOSPODARSKO POSLOPJE		
/		

716 TLORIS 3. NADSTROPJA | M 1:200

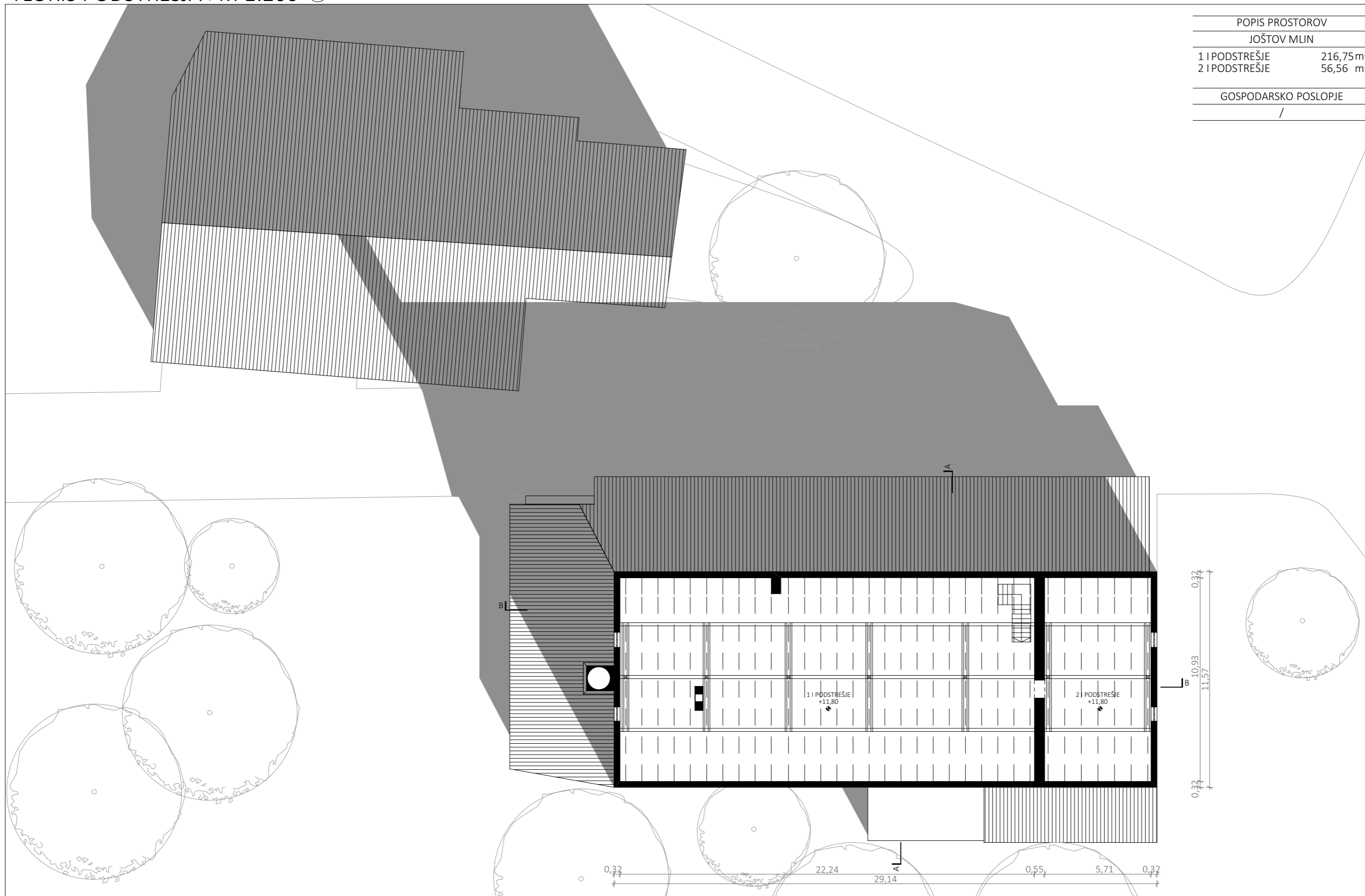
POPIS PROSTOROV	
JOŠTOV MLIN	
1 MLIN	216,75 m ²
2 SILOS	56,56 m ²
GOSPODARSKO POSLOPJE	
/	

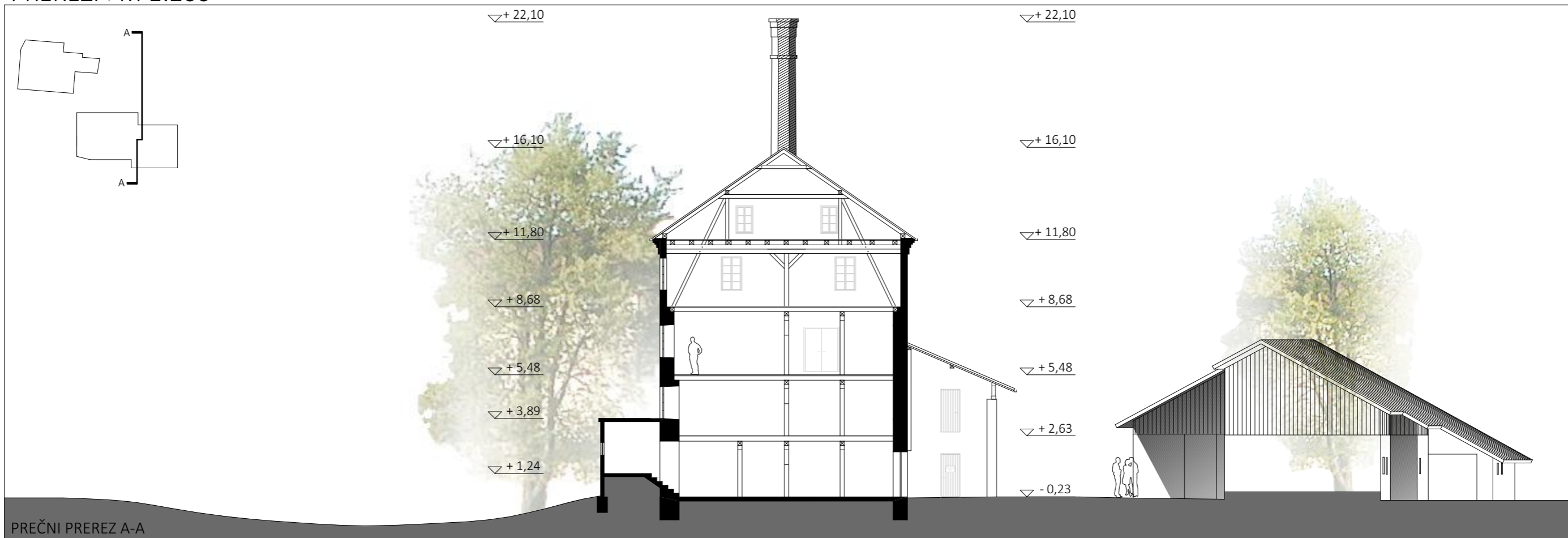

717 TLORIS PODSTREŠJA | M 1:200

POPIS PROSTOROV	
JOŠTOV MLIN	
1 PODSTREŠJE	216,75 m ²
2 PODSTREŠJE	56,56 m ²
GOSPODARSKO POSLOPJE	
/	

718 PREREZI | M 1:200

719 FASADE | M 1:200

SEVERO-VZHODNA FASADA

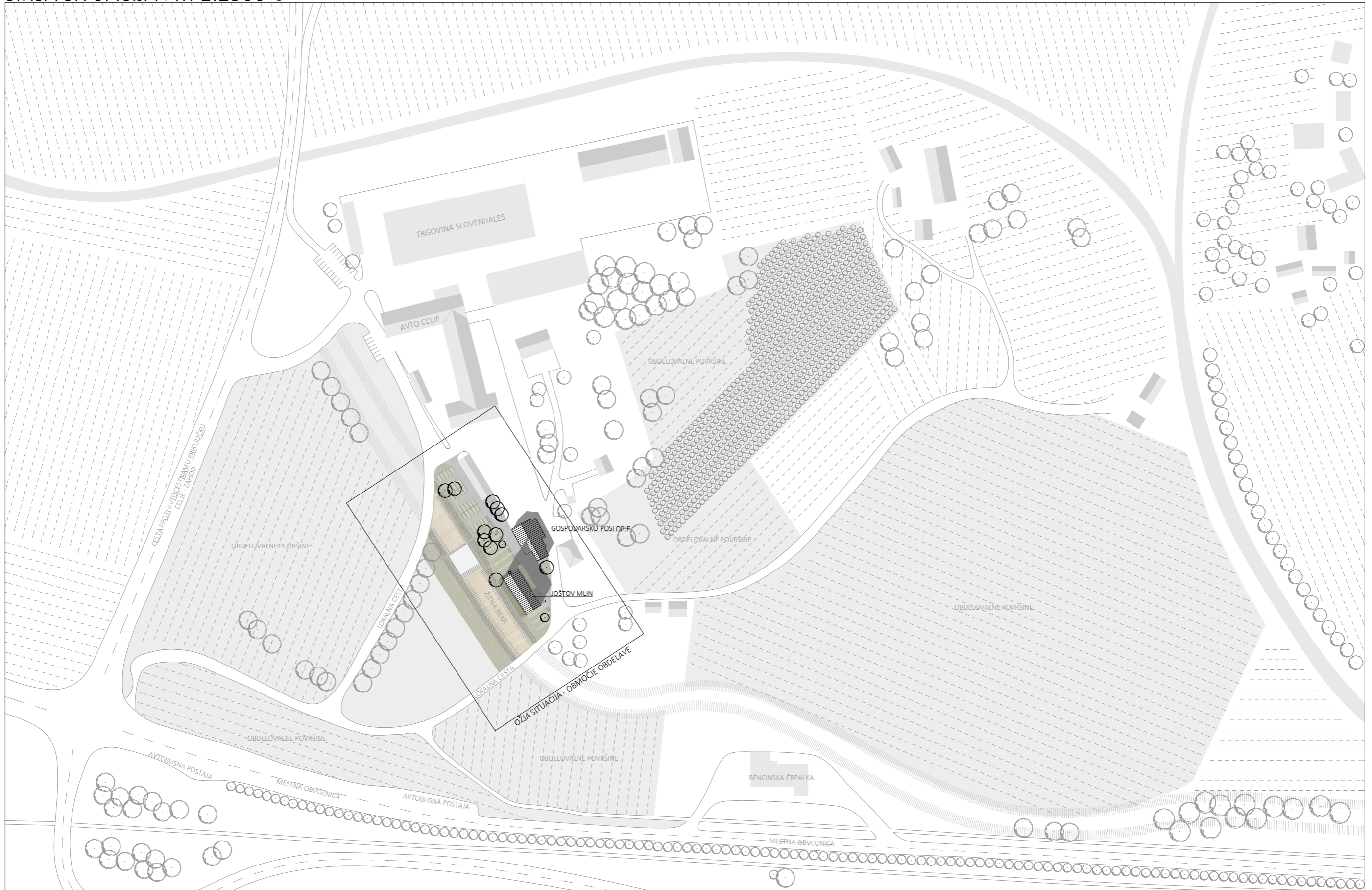

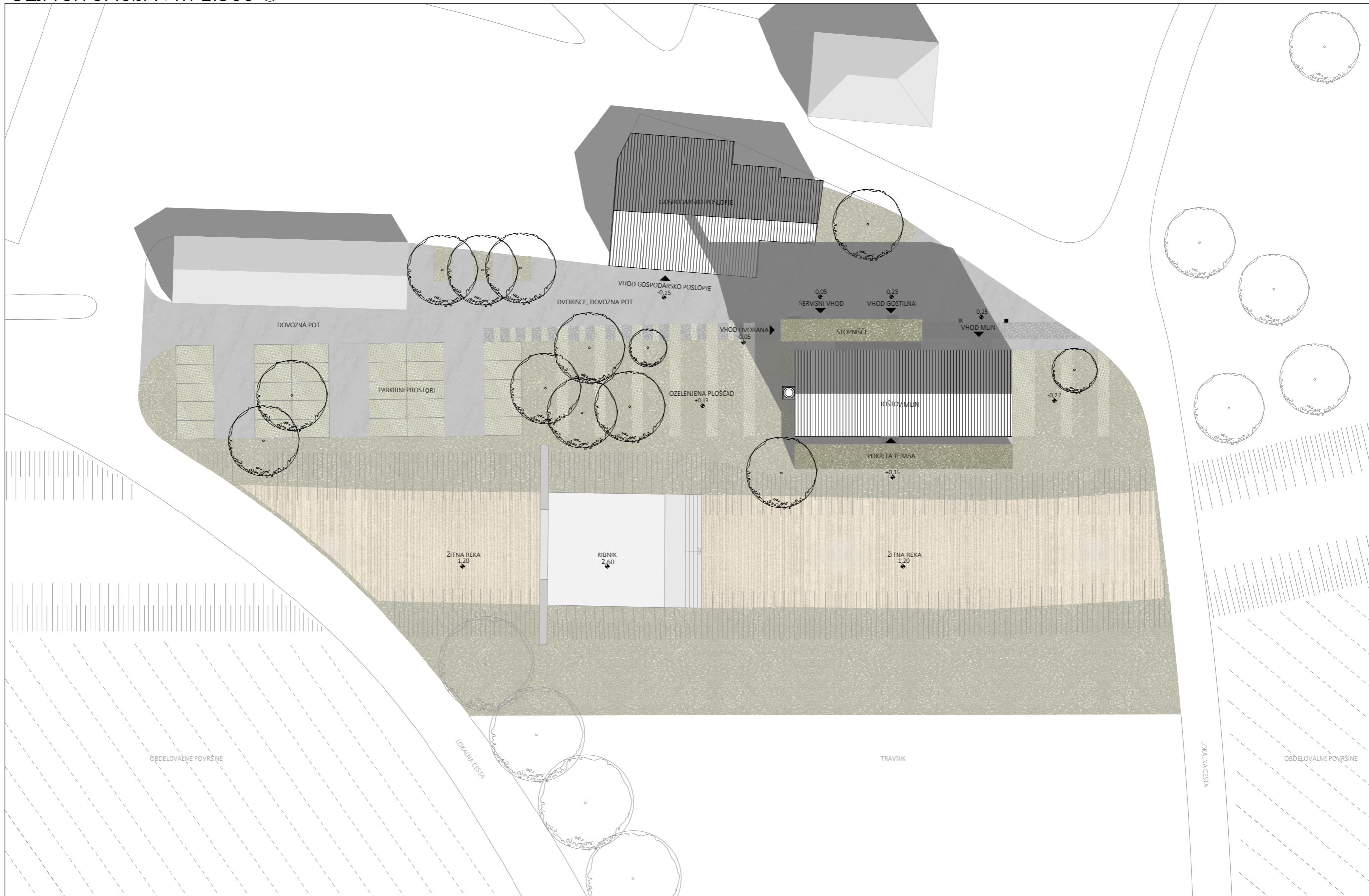
JUGO-ZAHODNA FASADA

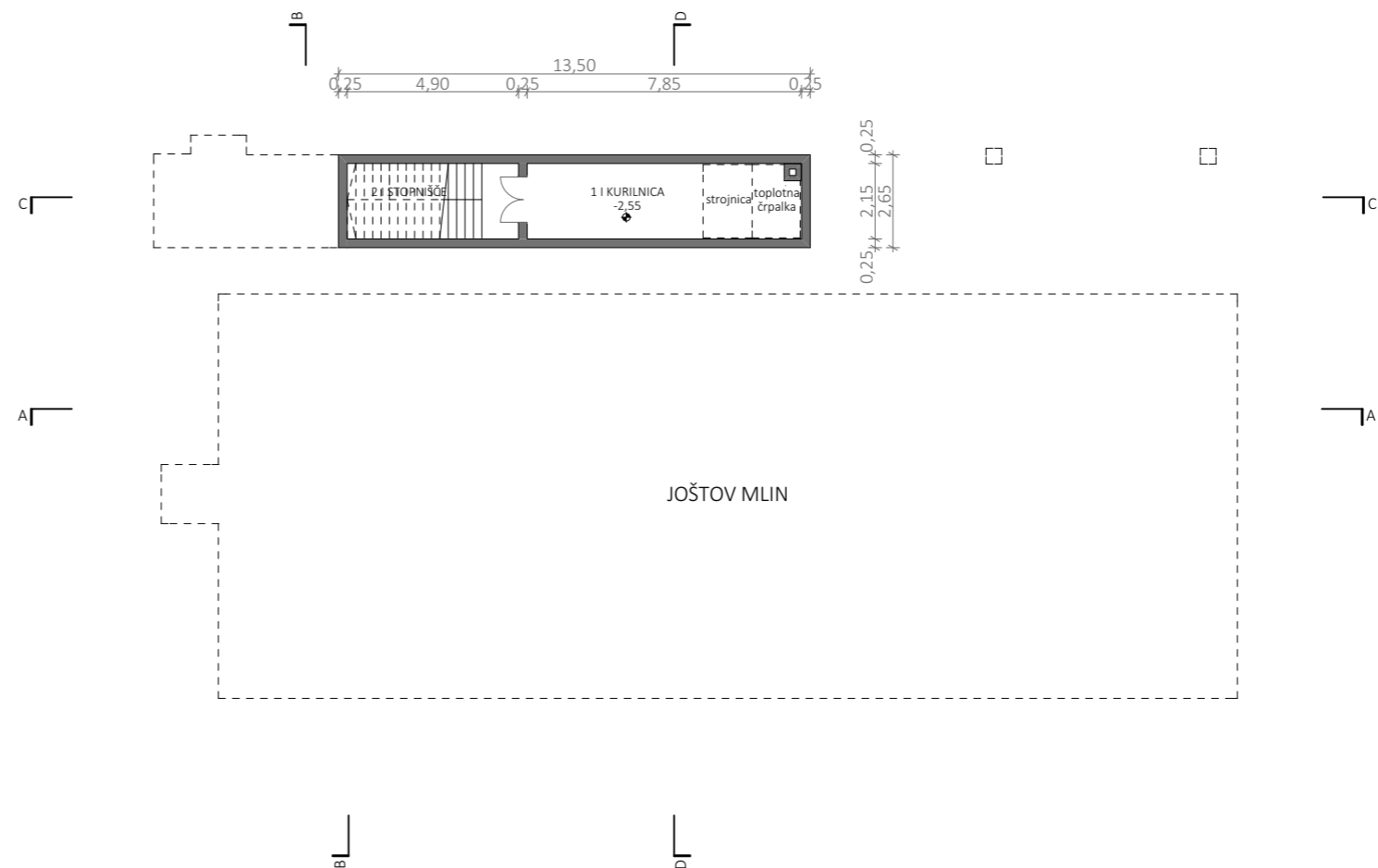
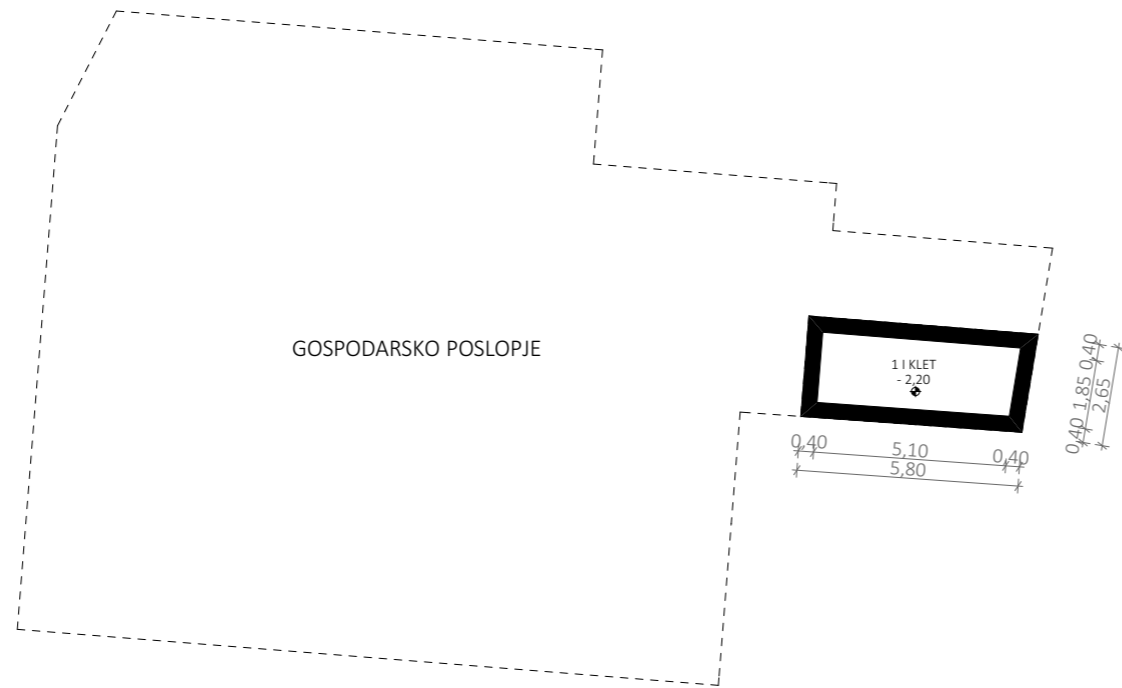
719 FASADE | M 1:200

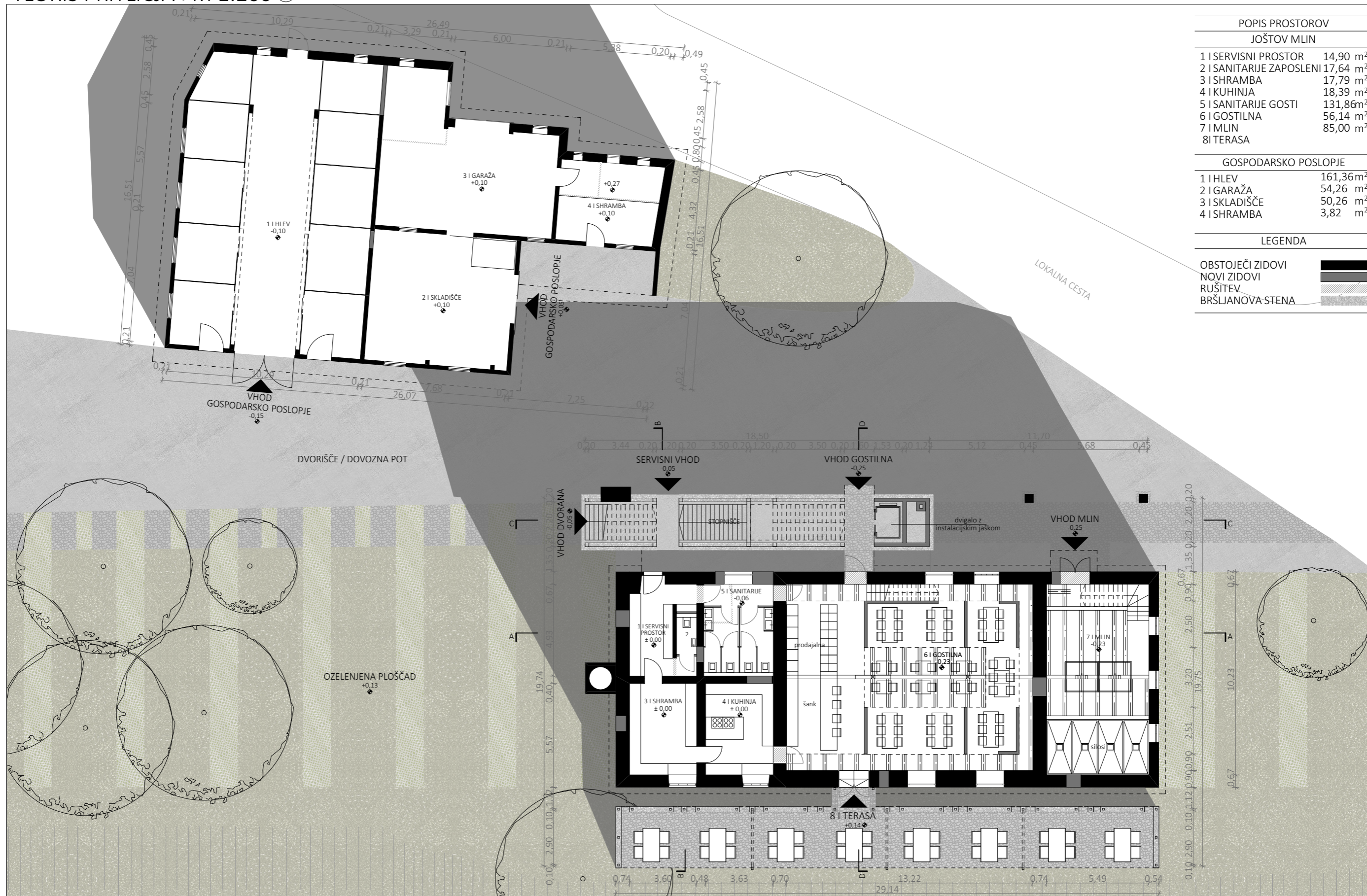
811 ŠIRŠA SITUACIJA | M 1:2500 ⌚

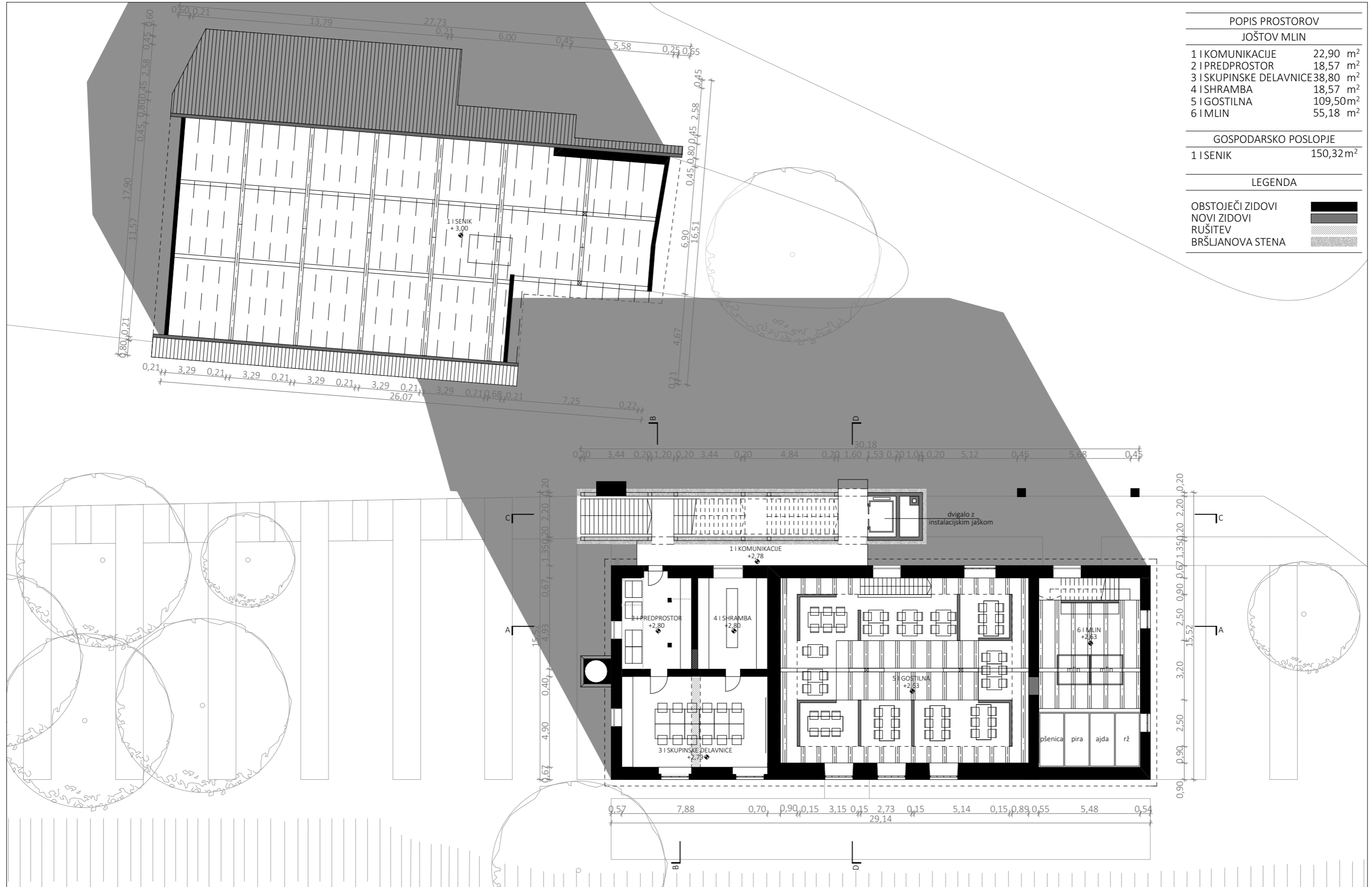

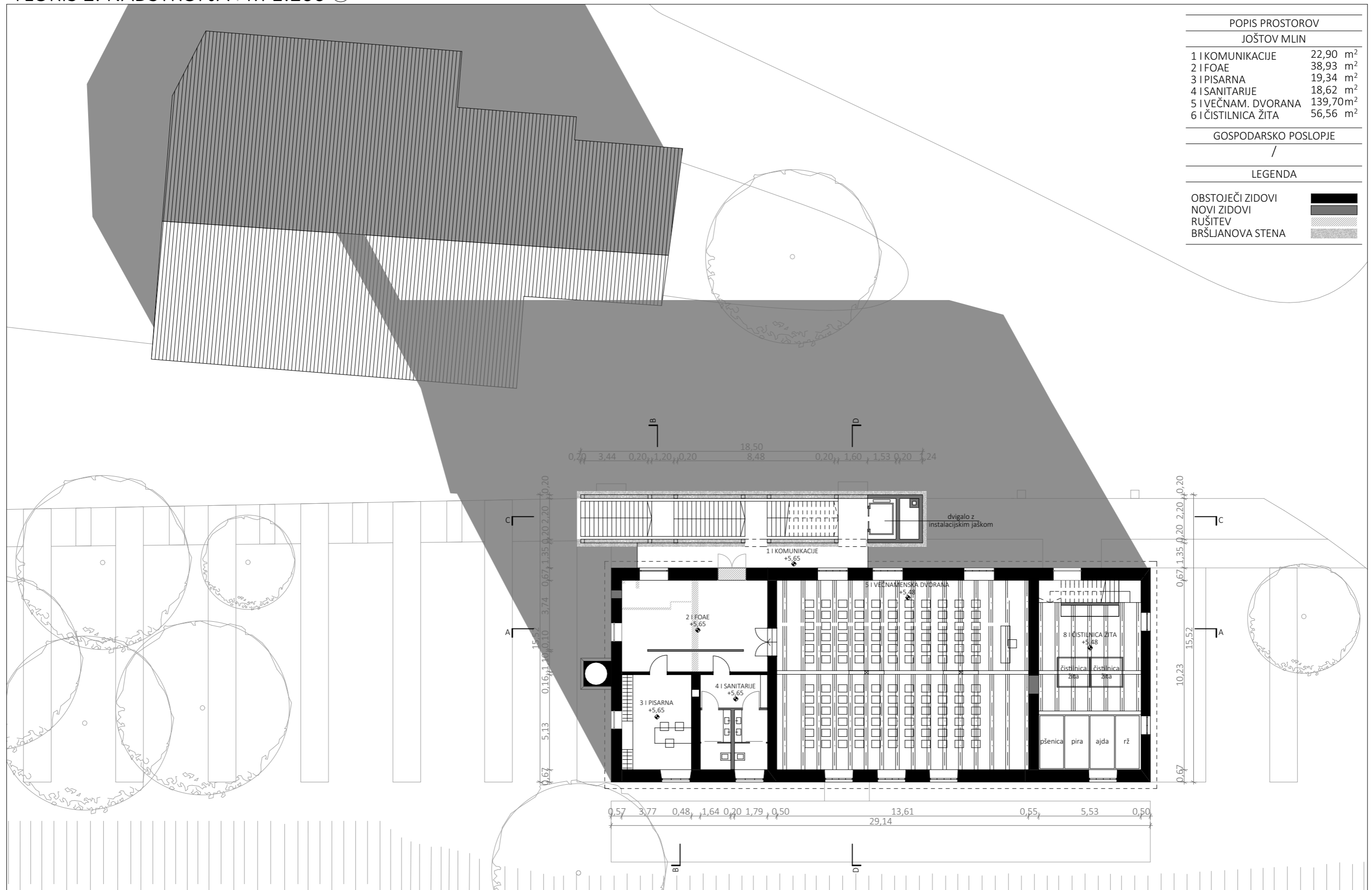
POPIS PROSTOROV	
JOŠTOV MLIN	
1 KURILNICA	16,90 m ²
2 ISTOPNIŠČE	10,50 m ²
GOSPODARSKO POSLOPJE	
1 KLET	10,90 m ²
LEGENDA	
OBSTOJEČI ZIDOVI	
NOVI ZIDOVI	
RUŠITEV	
BRŠLJANOVA STENA	

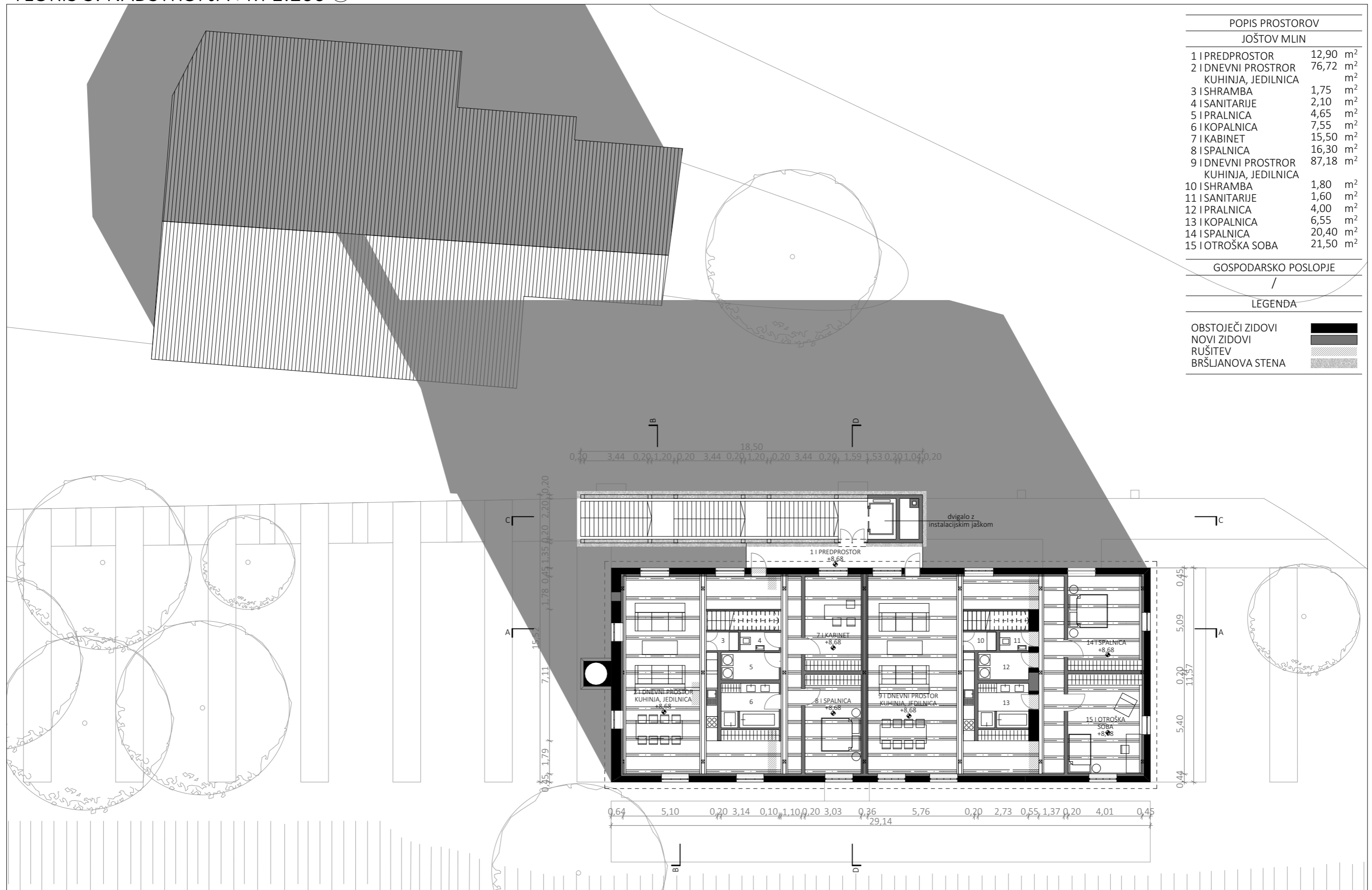

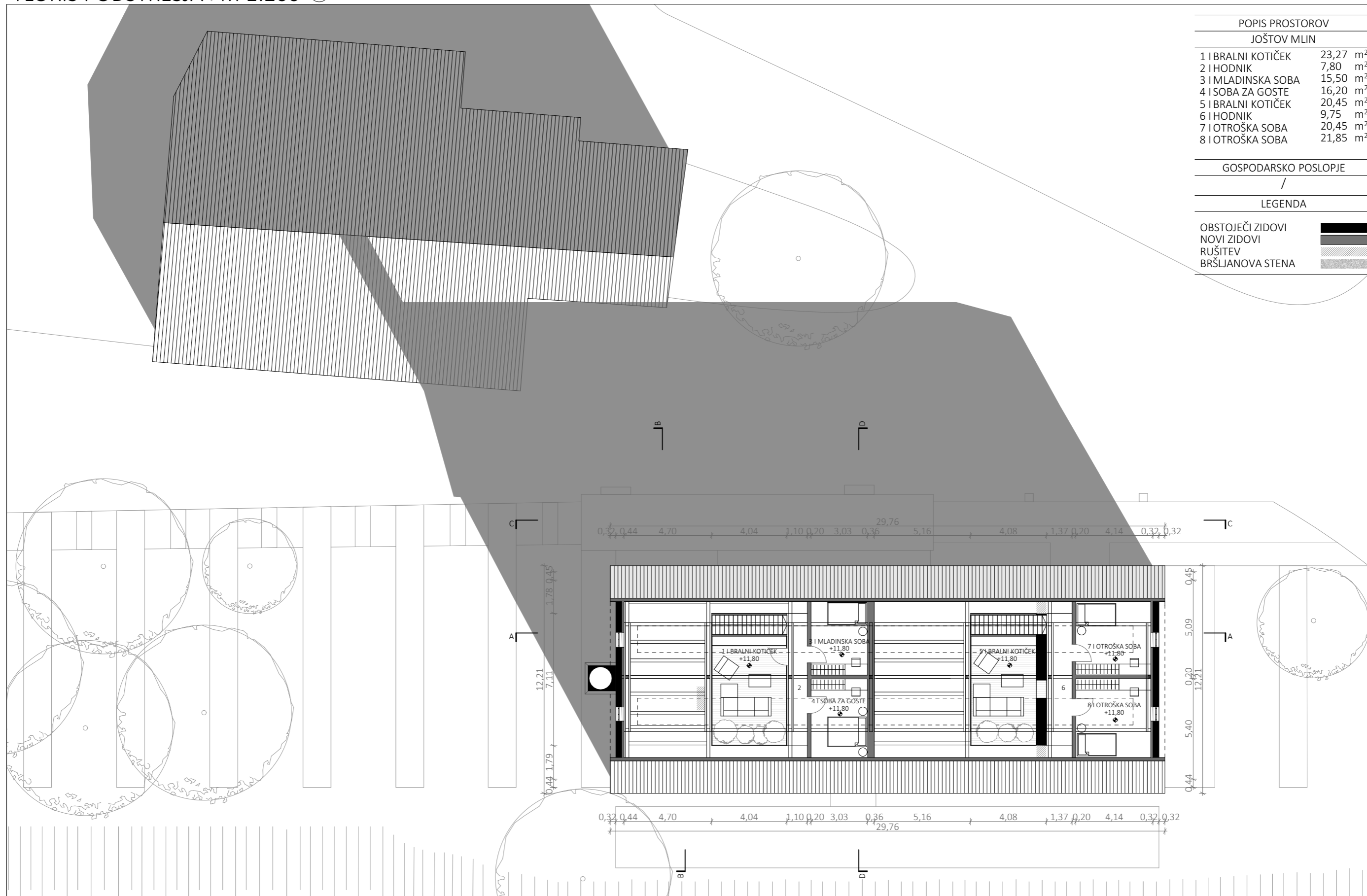

815 TLORIS 1. NADSTROPJA | M 1:200 ☺

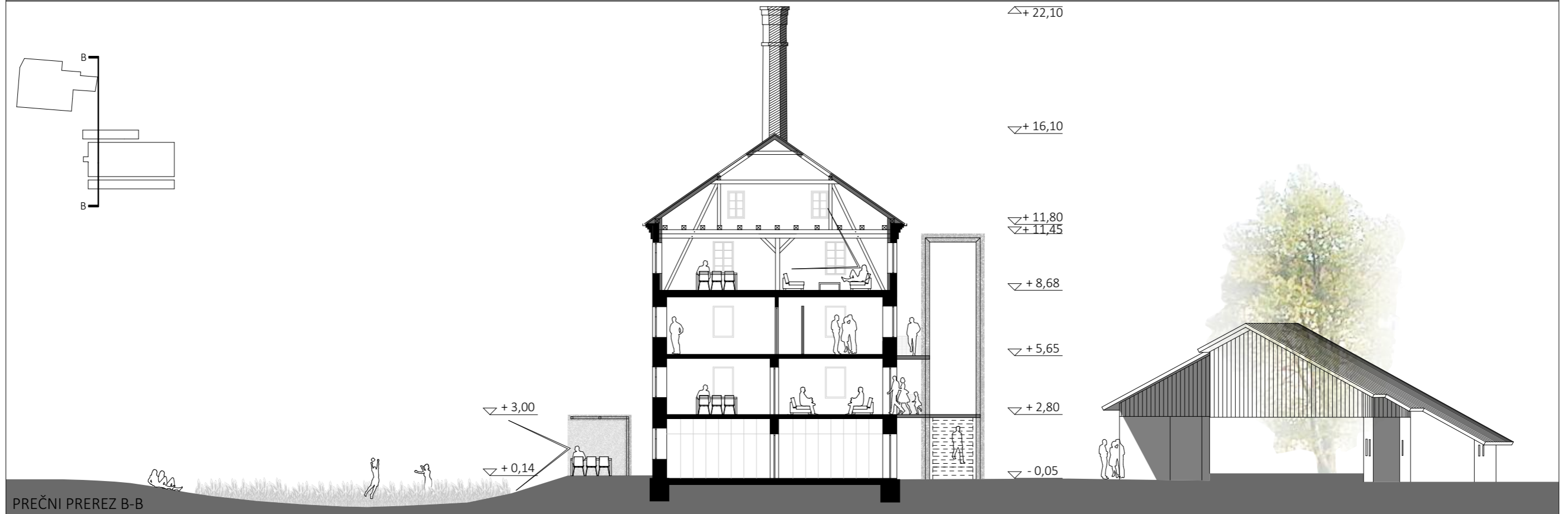
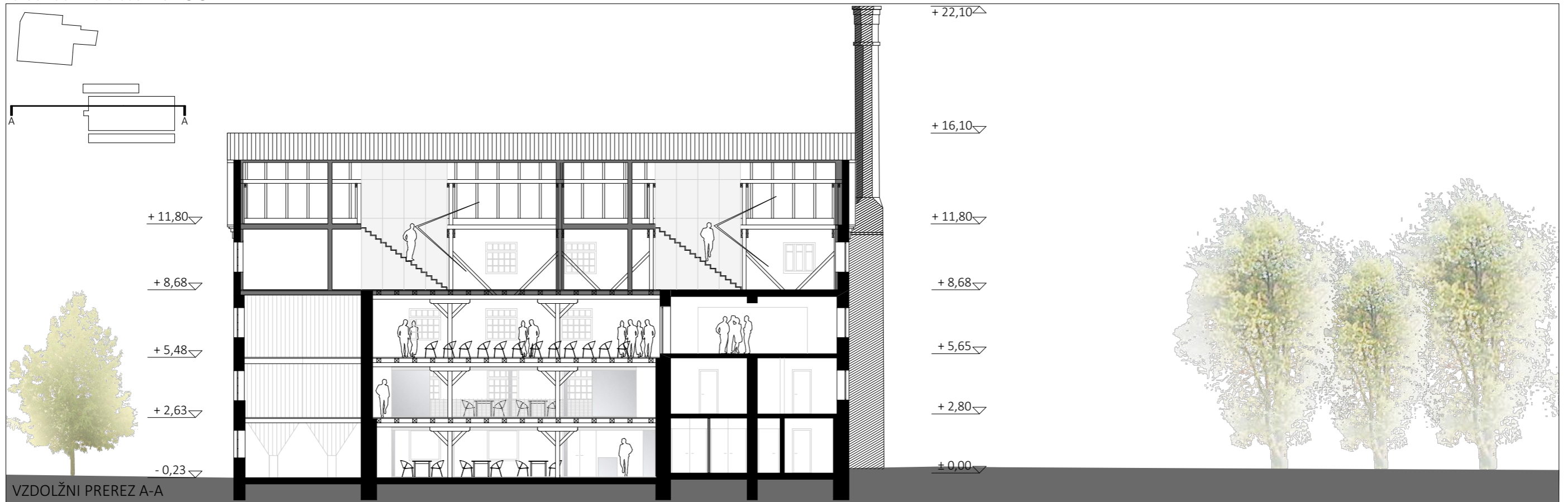

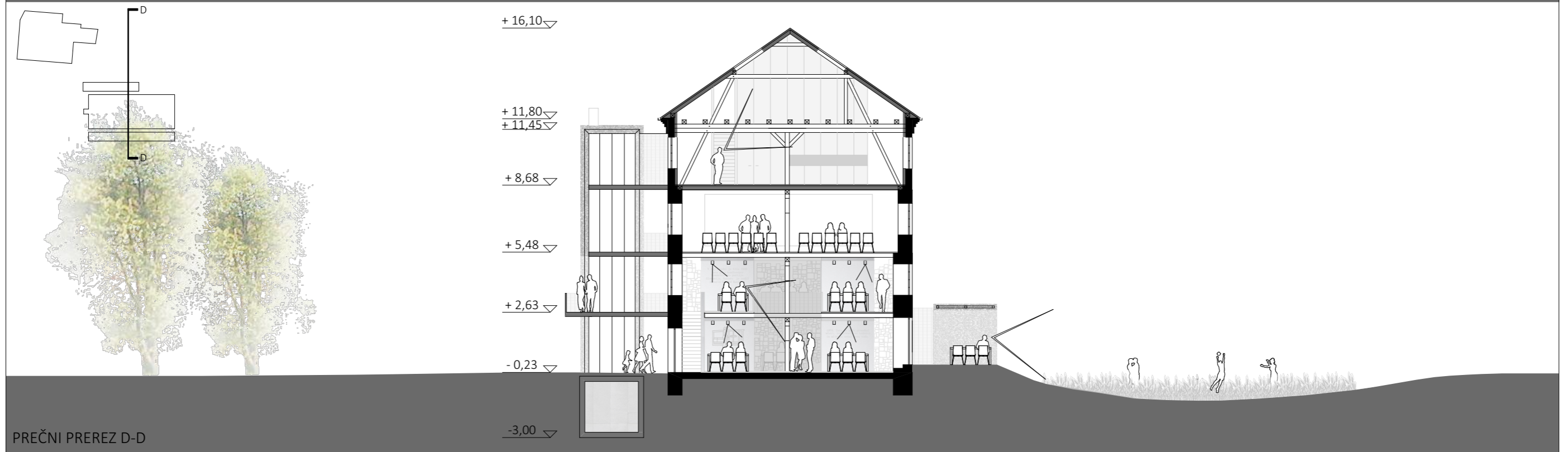
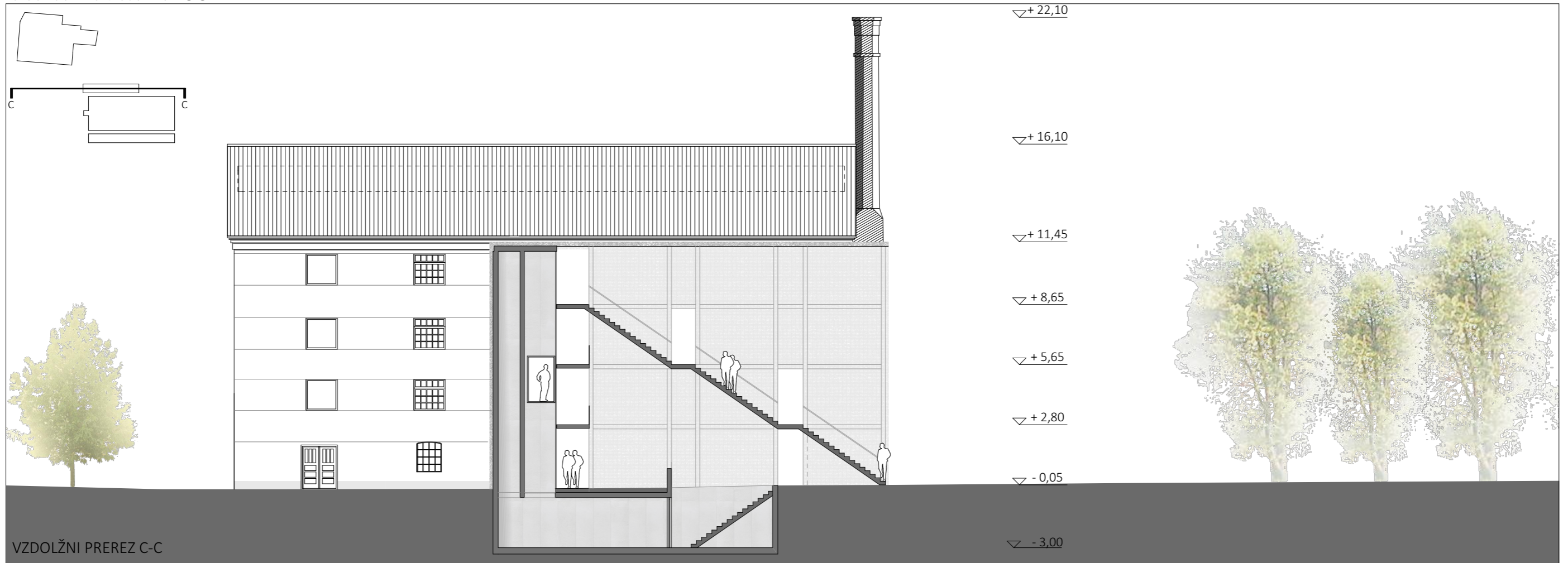

POPIS PROSTOROV	
JOŠTOV MLIN	
1 BRALNI KOTIČEK	23,27 m ²
2 HODNIK	7,80 m ²
3 MLADINSKA SOBA	15,50 m ²
4 SOBA ZA GOSTE	16,20 m ²
5 BRALNI KOTIČEK	20,45 m ²
6 HODNIK	9,75 m ²
7 OTROŠKA SOBA	20,45 m ²
8 OTROŠKA SOBA	21,85 m ²
GOSPODARSKO POSLOPIJE	
/	
LEGENDA	
OBSTOJEČI ZIDOVI	
NOVI ZIDOVI	
RUŠITEV	
BRŠLIANOVA STENA	

819 PREREZI | M 1:200

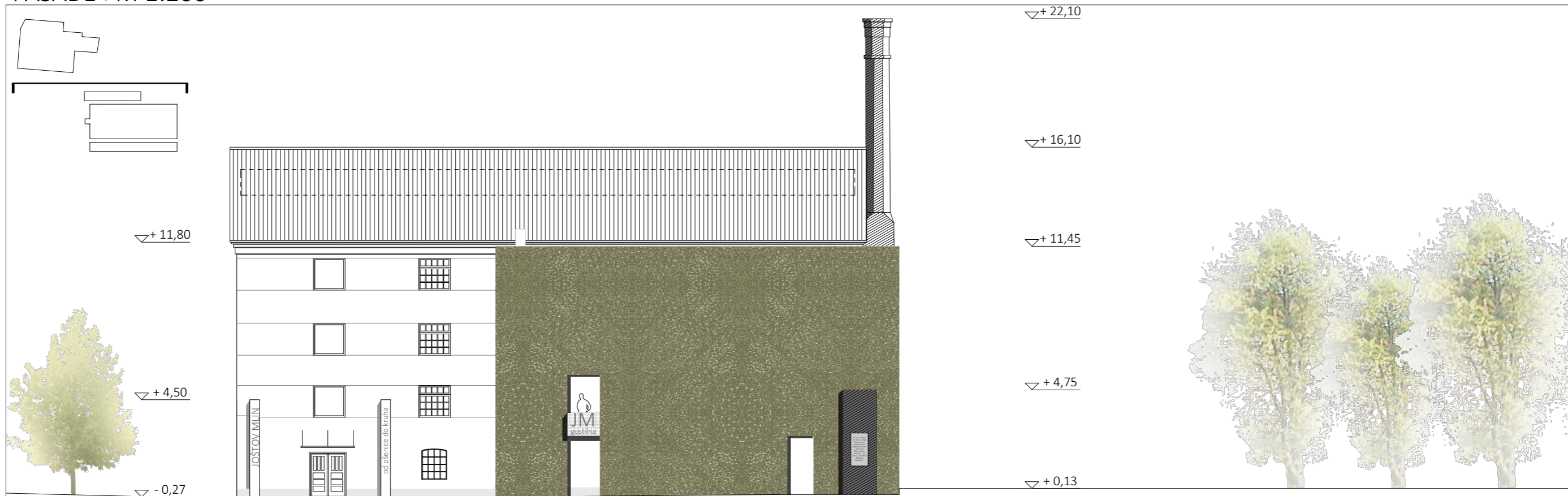
819 PREREZI | M 1:200

8|10 FASADE | M 1:200

8|10 FASADE | M 1:200

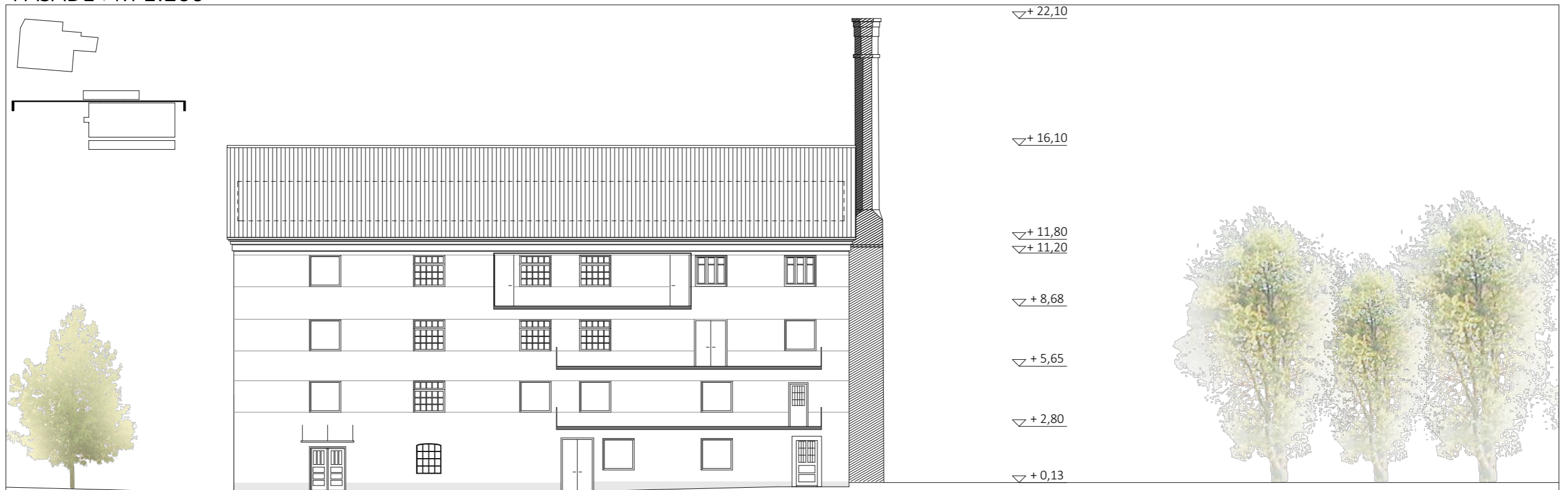
SEVERO-VZHODNA FASADA

JUGO-ZAHODNA FASADA

8|10 FASADE | M 1:200

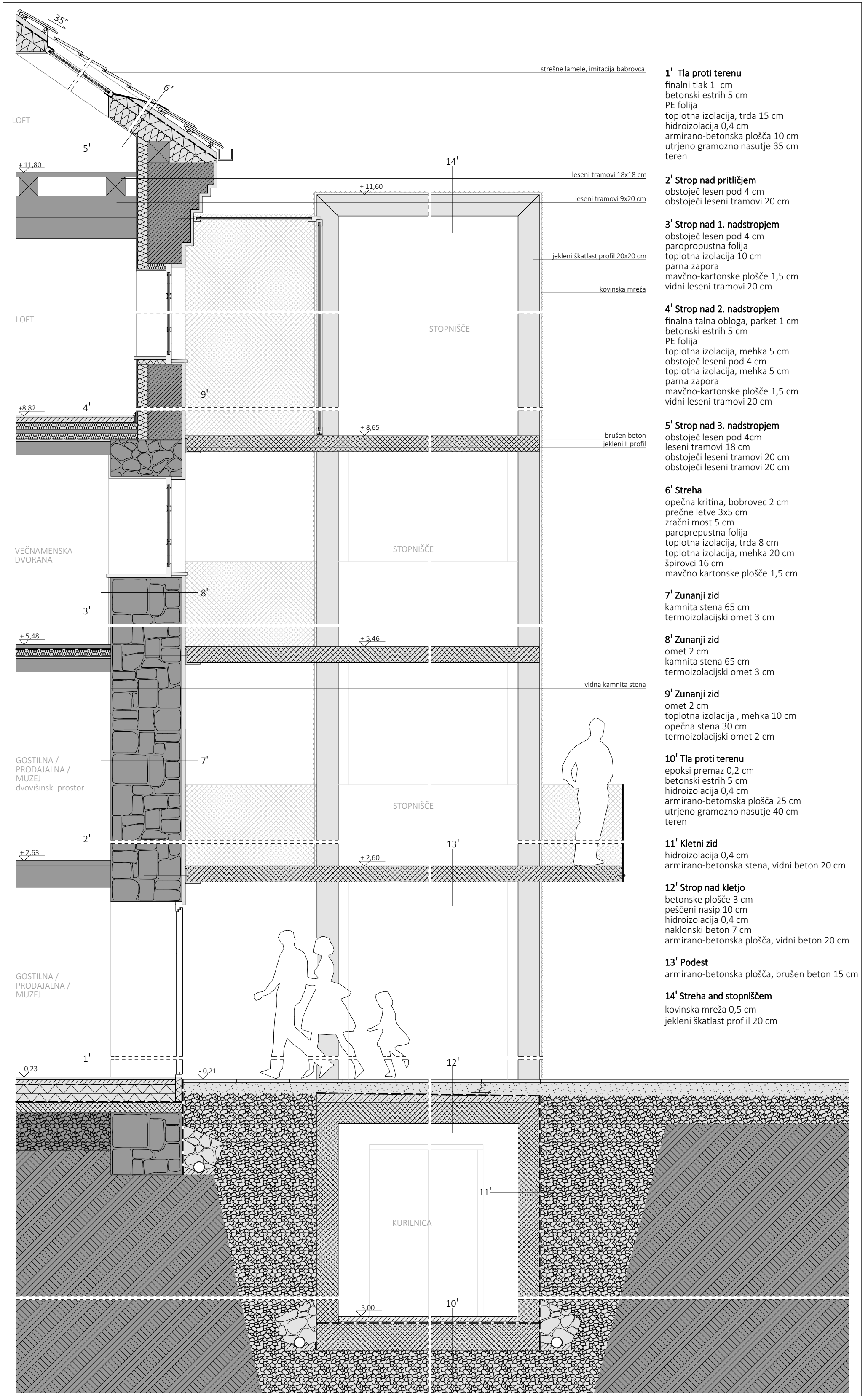

SEVERO-VZHODNA FASADA 2

JUGO-ZAHODNA FASADA 2

8|11 DETAJLNI PREREZ | M 1:30

8.12 PROSTORSKI PRIKAZI

POGLED Z DVORIŠČNE STRANI

8.12 PROSTORSKI PRIKAZI

POGLED OB PRIHODU

8.12 PROSTORSKI PRIKAZI

POGLED Z LOKALNE CESTE

8.12 PROSTORSKI PRIKAZI

STOPNIŠČE Z BRŠLIJANOVO STENO

8.12 PROSTORSKI PRIKAZI

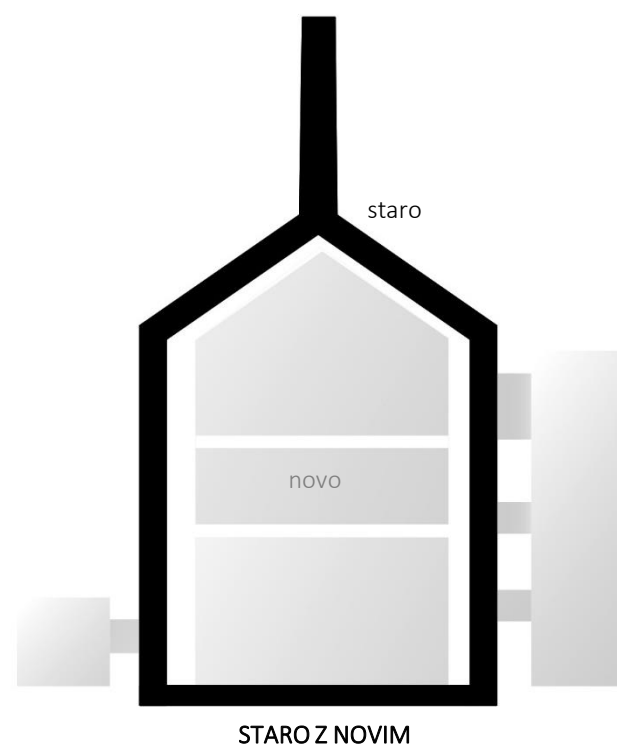
GOSTILNA, PRODAJALNA IN MUZEJ V ENEM

Idejna rešitev arhitekturne reanimacije Joštovega mlina v Celju se odziva na odnos med starim in novim v arhitekturi. Z rešitvijo, ki ohranja vse vredne elemente obstoječe stavbne strukture, novi pa jo z lastnim arhitekturnim izrazom dopolnjujejo, smo potrdili hipotezo, da nove stavbne strukture zahtevajo drugačen, svojstven arhitekturni izraz na pram starim.

Načrtovalski prijem novo spoštljivo odmika od starega, jasna konceptualna zasnova pa še dodatno poudari karakteristike obstoječe stavbne mase. S tem smo pokazali, da je v obstoječe stavbne strukture mogoče integrirati močne konceptualne zasnove in kljub temu ohraniti značaj starega, kot pravi druga hipoteza.

S tovrstnim pristopom opuščena industrijska arhitektura ne predstavlja več problema, kakor pravilno izpostavlja zadnja izmed hipotez, temveč iztočnico, ki skupaj z novimi arhitekturnimi intervencijami postane dodana vrednost projekta in kot taka predstavlja razvojni in ekonomski potencial mesta.

- ✓ Nove stavbne strukture zahtevajo drugačen arhitekturni izraz, kot stare.
- ✓ V stare strukture je mogoče integrirati močne konceptualne zasnove in kljub temu ohraniti značaj stavbe.
- ✓ Stara industrijska arhitektura ni nujno problem, je rešitev, ki predstavlja dodano vrednost projekta.

SEZNAM TABEL**Tabela 1 | Podatki o dediščini.**

Vir: Register nepremične kulturne dediščine, 2013.

Tabela 2 | Izbor programa.

Vir: lasten.

SEZNAM SHEM**Shema 1 | Shema metodologije prenove.**

Vir: P. Fister, 1979, str. 7.

Shema 2 | Časovni prikaz ključnih dogodkov Joštovega mlina.

Vir: lasten.

SEZNAM GRAFIK**ARHITEKTURNA ANALIZA**

Vir: lastna grafika.

VARIANTNI PREDLOGI PRIJEMOV PRENOVE

Vir: lastna grafika.

VARIANTNI PREDLOGI PROGRAMSKIH SHEM

Vir: lastna grafika.

RAZVOJ ARHITEKTURNE ZASNOVE

Vir: lastna grafika.

OBSTOJEČE STANJE:**SITUACIJA**

Vir: lasten.

TLORIS KLETI

Vir: lasten.

TLORIS 1. NADSTROPJA

Vir: lasten.

TLORIS 2. NADSTROPJA

Vir: lasten.

TLORIS 3. NADSTROPJA

Vir: lasten.

TLORIS PODSTREŠJA

Vir: lasten.

PREREZI

Vir: lasten.

FASADE

Vir: lasten.

PRENOVLJENO STANJE:**ŠIRŠA SITUACIJA**

Vir: lasten.

ŠIRŠA SITUACIJA

Vir: lasten.

TLORIS KLETI

Vir: lasten.

TLORIS 1. NADSTROPJA

Vir: lasten.

TLORIS 2. NADSTROPJA

Vir: lasten.

TLORIS 3. NADSTROPJA

Vir: lasten.

TLORIS PODSTREŠJA

Vir: lasten.

REREZI

Vir: lasten.

FASADE

Vir: lasten.

DETAJNI PREREZ

Vir: lasten.

PROSTORSKI PRIKAZI

Vir: lasten.

- Apih, M., Liška, J., Lajh, E. 1979. **Joštov Mlin**. Ljubljana: Komunist.
- Deu, Ž., 2004. **Obnova stanovanjskih stavb na slovenskem podeželju**. Ljubljana: Kmečki glas.
- Deu, Ž., 2005. **Udejanjanje celovitega varstva stavbne dediščine**.
Dostopno na: <file:///C:/Users/Da%C5%A1a/Downloads/URN-NBN-SI-DOC-4QPXQKOZ.pdf> [13.10.2013]
- Deu, Ž., 2011. **Meje novega v razvojnem varstvu arhitekturne dediščine**. V: *Znanstveni simpozij Arhitekturna zgodovina. ur. Med starim in novim: zbornik povzetkov Znanstvenega simpozija Arhitekturna zgodovina*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. (pp. 11).
- Fister, P., 1979. **Obnova in varstvo arhitekturne dediščine**. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Gradimzeleno.si, 2013. **Zelena fasada**.
Dostopno na: <http://www.gradimzeleno.si/zelena-fasada-2/> [2.7.2014]
- Hrausky, A., 2008. **Staro in novo**. *AB. Arhitektov bilten*, številka 179/80, (pp. 72–73).
Dostopno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-QA51GQU4/> [16.6.2013].
- Ifko, S., 2002. **Industrijska arhitekturna dediščina kot nova razvojna priložnost**. V: Adamič, T. ur. *Zgodnja industrijska arhitektura na Slovenskem: vodnik po arhitekturi*. Ljubljana : Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. (pp. 42–52).
- Ifko, S., 2004. **Industrijska arhitekturna dediščina in razvoj načel varstva**. *AR. Arhitektura, raziskave*, številka 1, (pp. 26–29).
Dostopno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-XW352PQF> [14.5.2013].
- KAMRA, 2008. **Joštov mlin v Medlogu – nekdanji graščinski mlin**.
Dostopno na: <http://www.kamra.si/Default.aspx?module=5&id=1196> [14.5.2013].
- Matos, U., 2005. **Pozabljena dediščina**. *Mladina*, Letnik 25.
Dostopno na: <http://www.mladina.si/97880/pozabljena-dediscina/> [8.6.2014].
- Mihelič, B., 2002, **Zgodnja industrijska arhitektura na Slovenskem: zgodovinski uvod**. V: Adamič, T. ur. *Zgodnja industrijska arhitektura na Slovenskem: vodnik po arhitekturi*. Ljubljana : Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. (pp. 5–26).
- Ministerstvo za kulturo, 2015, **Register nepremične kulturne dediščine Slovenije**.
Dostopno na: <http://giskds.situla.org/giskd/> [14.5.2013].
- Mušič, V., B., 1983. **Kontinuiteta in spremembe v arhitekturi**. *Sodobnost (1963)*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
Dostopno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-I4M769AJ/?query=%27contributor%3DMu%C5%A1i%C4%8D%2C+Vladimir+Braco%27&pageSize=25> [28.7.2014].
- Neufert, E., 2002. **Projektiranje v stavbarstvu**. Ljubljana: Tehnična založba Slovenije.
- Orožen, J., 1971. **Zgodovina Celja in okolice: od začetka do leta 1848**. Celje: CZC.
- Podjed, D., 1991. **Mlin brez vode: (Proseminarska naloga)**. S. n.: D. Podjed.
- Pogačnik, A., 1999. **Urbanistično planiranje**. 3. izdaja. Ljubljana : Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo.

- **Register nepremične kulturne dediščine.**
Dostopno na: <http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?Esd=4432> a [10.10.2013].
- Sapač, I., Lazarini, F., 2015, **Arhitektura 19. stoletja na slovenskem/Igor Sapač, Franci Lazarini.** Ljubljana: Muzej za arhitekturo in oblikovanje.
- **Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2014**
Dostopno na: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> [10.9.2014]
- Tratnik, S. 1987. **Joštov mlin in soustvarjalci zgodovinskih dogodkov /** člani zgodovinskega krožka Osnovne šole Ivana Kovačiča-Efenke. Celje : Osnovna šola Ivana Kovačiča-Efenke
- Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, območna enota Celje, 2012. **Kulturnovarstveni pogoji objekta Medlog – Joštov mlin, EŠD 4432.**
- Zorec, M., 2009. **Moč novega.** AB. *Arhitektov bilten*, letnik 39, številka 183/184, (pp. 28–33).
Dostopno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-Z00JP4BM> [2.7.2014]
- ZVKDS, **Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.**
Dostopno na: <http://www.zvkds.si/sl/zvkds/varstvo-kulturne-dediscine/terminoloski-slovar/> [8.6.2014].
- Wallner, E., 2006. **Rekonstrukcije medetažnih konstrukcij v starih objektih.** V: Juvanec, B., ur. *Vernakularna arhitektura kot teorija in prakse 2.* AR. Arhitektura, raziskave. Številka 1. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo (pp. 86). Dostopno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-KKPUNKYN/> [16.6.2014].

Daša Funtek

Medlog 12

3000 Celje

dasa.funtek@gmail.com